

Regionális Tanulmányok

Regionalne Studije

Regionale Studien

Studia Regionalis

V.

PannonIQm
2013

**Regionális Tanulmányok
Regionalne Studije
Regionale Studien
Studia Regionalis**

V.

**PannonIQm
2013**

© Dr. Alojz Jembrih, András Krisch, Dr. Franjo Pajrić,
Kamela Pajrić, Nenad Piskač, Tóth Imre

Felelős kiadó:
PannonIQm
Hrvati-Horvátok Egyesület
Soproni Horvát Nemzetiségi Önkormányzat

Szerkesztő / Urednik
Payrits Ferenc

Lektor:
Darko Vitek

Fordította / Prijevod:
Payrits Ferenc, Krisch András

Fotók, illusztrációk
Payrits Ferenc,
Soproni Múzeum, Soproni Levéltár

Borítófotó:
Payrits Ferenc

ISSN 2061-1358

Nyomdai munkák:
Palatia Nyomda, Sopron

Tartalom – Sadržaj

Urednik

Malo duže od uvoda	5
...egy kicsit hosszabb, mint egy bevezető.....	9
... ein bisschen länger, als eine Einleitung....	15

Dr Payrits Ferenc

A nyugat-magyarországi horvátokról	21
--	----

Dr. sc. Alojz Jembrih, sveuč. prof.

Znameniti i zasluzni hrvatski učitelji u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća u zapadnoj Ugarskoj	33
O školstvu kod Hrvata zapadne Ugarske (1914)	37
Dva učitelja zajedno na jednom poslu	43

Nenad Piskač

Brisani prostor	51
Intervju s Antonom Kolićem	61

András Krisch

Ponizchter-Demonstration in Ödenburg während der Räterepublik 3. April 1919.	71
--	----

Dr Franjo Pajrić

Položaj hrvatske manjine u Mađarskoj danas (2010).....	75
--	----

Tóth Imre

Gróf Széchenyi István és Sopron megye	81
---	----

Dr Franjo Pajrić

Sociološki, kulturološki, ekonomski, obiteljski	87
---	----

Imena u Kolnjofu i nadimci ili Špicname uz ta imena	93
---	----

Kamela Pajrić

Kako je bilo na Dravi	101
-----------------------------	-----

Isječci sa virtualne mreže o Mate Ujeviću	105
---	-----

Po staza naših starih	111
-----------------------------	-----

Na kamenu hladnom	112
-------------------------	-----

Slike iz života	116
-----------------------	-----

БАШЦИНА

Жартијски часопис на српском језику и култури у Словачкој

B A Š Ć I N A

Glasilo Društva prijatelja glagoljice

BROJ 1

PROSINAC 1993. – SIJEČANJ 1994.

Број • ۷۰•

А	1	Б	30	Д	500
Б	2	В	40	Л	600
В	3	Г	50	М	700
Г	4	Д	60	Н	800
Д	5	Ђ	70	Ћ	900
Ђ	6	Ѡ	80	Ѡ	1000
Ѡ	7	Ѽ	90	Ѽ	
Ѽ	8	Ѽ	100	Ѽ	
Ѽ	9	Ѽ	200	Ѽ	
(I)	10	Ѽ	300	Ѽ	
Ѡ	20	Ѽ	400	Ѽ	

Загреб – ZAGREB

Ovu smo vam stranicu zato vrgli u našu knjižicu, da vidite pismo, koje su poznavali naši pretci i ko im je bilo blizko. To je glagoljica, na ku smimo bit gizdavi, a oni hrabriji si ju znadu i naučiti.

Malo duže od uvoda

Ov tekst sam napisao na gradićansko-hrvatskom jeziku, ufajući se das nijednomu neće načinit teškoće u razumivanju. Isto tako se uffamo, da će vo ljeto Ministarstvo Kulture Republike Hrvatske udovoljiti našoj prošnji i da će se naš stari jezik i govor zaštiti i službeno i more bit tako i malo bolje čuvat i već poštovat.

Još nije prošlo ljeto dan, otkada smo dali štampati Regionalne Studije IV. a dogodilo se je jako čuda toga. Ako se pogleda nas gradićanske Hrvate i kot no ugrozenu vrstu, po naši aktivnosti to se nikako ne bi moglo samo tako olahotno izgovorit i utvrdit. Zaistinu programov i sadržajev je jako čuda, ali se znamo mirno pitati: do kada?

Mi se na ugarskoj strani jur sada borimo s auditorijem, ako ide o koj malo ozbiljnjoj temi, o povijesti ili književnosti, kade se postavlja uvjet- znanje jezika. I to prilično dobro vladanje s izrazi i terminologijom, aš moglo bi se dogoditi, da si slušatelj predstavi u sebi uprav ča drugačije. Kako dojt do auditorija ili drugačije postavljeno pitanje: kako povećat broj onih ki se priznaju za Hrvate, ali i razumu svoj jezik. Izdavanje ovakvih knjig kot je ova ili izdanje na moderni nosači informacijov, na peldu CD-i isto pretpostavlja ča, a to je: da će si ki kada i tu knjigu ili brošuru i preštat.

Držat ćemo se i u ovom malom jubilarnom broju koncepcije, ku smo si zakazali u prošlom broju, dakle ne prevodit tekste, nego u novoosnovanom Hrvatsko-nimškom centru u Šopronu održati i predavanja s autori u sinkron tumačenju za našu ali i ugarsko govoreću većinu. To će nam se ugodati ako Bog da od majuša, kada ćemo se useliti u nove prostorije atraktivno pozicionirane Rejpál hiže na malom Ringu, u koju ćemo s vrimena na vrime skupa dojt i poslušati predavanja od autorov ali i drugih.

Vjerujem da ćemo moć i nanovič upeljati učenje hrvatskoga jezika, ča nam jako fali posebno kod mlađe generacije.

Ako bi kanili kronološki projt kroz vrime od prošlog ljeta, moramo počet od X. Hrvatskih Dani u Šopronu, ki su bili lipo pojiskani i imali su raznovrsni i bogat program, od koncertov, predstavljanja knjig, vjerskih sadržajev i kulturnoga prog-

rama. U Šopronu smo ugostili grupe iz Sinja, Našica, Velike Gorice, Zagreba, Sinca, ali su nas bili pohoditi i iz drugih krajev, da bi se upoznali s varošom i okolicom.

Prošlo ljeto je u Koljnof pristigla i Putujuća celjanska Majka Božja, ka je u svoji 40 ljet, otkada je na putu pohodila razna hrvatska mjesta u našoj široj okolici, ka se je kada koč zvala zapadna Ugarska. Tako je Koljnof nastao opet malo važnije hodočasno mjesto, kot je to i bio u prijašnji časi.

U našoj blizini se veselila i naša mladina na 40. Danu Mladine u Trajšofu. Dobra je to prilika da se mladi skupa najdu i tribalo bi ih imati već.

Suradnja naše Čakavske katedre Šopron s Grobničkom katedrom Čakavskog Sabora rezultirala je suradnjom naše dvojezične škole u Koljnofu s školama u Jelenju i Čavlima, ali isto tako je nastup Šrabancev koncem decembra na 20. Grobničkoj Skali, jedinom čakavskom festivalu zabavne glazbe u Hrvatskoj. Oni su sa svojom jačkom Oči majke polučili prestižno drugo mjesto publike. To je bila jedna stran te uspješne suradnje, a onda još nisam spomenuo naše skupne projekte u mesapsusno-karnevalsko vreme, znanstvena istraživanja i mnogobrojne susrete valeti.

Hodočašće grupe u Hrvatsku s pet svećenika, čiji je modreator bi Dr Anton Kolić naš „pop glagoljaš“ u oktobaru je bilo vjerujem nezaboravno našim ljudem iz Šoprona i okolice. Za poufanje u bolju budućnost je i vist, da se je koljnofska kazališna grupa nanovič reaktivirala i veljak predstavila šalni igrokaz „Supa ali kakova“ s velikim uspjehom kod publike.

Izložba o glagoljici, ka će bit otvorena 11. maja u Šopronu je opet lipi dokaz suradnje med katedrami Čakavskog sabora. Ov put s katedrom Mošćenice i naše šopronske. U Šopronu smo uz pomoć pokojnog profesora Bartolića i profesora Jembriha u knjižnici evangeličke župe našli jako vridne i rijetke glagoljicom pisane dokumente.

Pred 450 ljet je u Urahу u štampariji Ivana Ungnada (ki je rođen 1493. u ljetu kravajske katastrofe i je bio u prvom dijelu 16. stoljeća dugo zapovidnik štajersko-slavonske granice u službi Ferdinanda I. kašnje je istupio iz službe, da bi zatim prešao na protestantizam i od witemberškog vojvode Krištofa dostaš jedan dvorac u Urahу, gdje je utemeljio štampariju) tiskana je prvi i drugi svezak Novoga Teštamenta po prvi put na narodnom hrvatskom jeziku na galgoljici i cirilici.

I na kraju je i glazbeno-scenski spektakl Lijepom Našom našao put do nas, do Šoprona, ki je prirodno središće gradišćanskih Hrvatov. Tako smo se mogli predstaviti svim Hrvatom na cijelom svitu, ali i ostaviti lip spominak za dojduće naše generacije.

IV. Književni susreti u Koljnofu na početku novembara su posebno vridni spo-

minka, aš smo se dogovorili, da kako već i ov put imat ćemo tematska predavanja u subotu. Ov put je to bio Mate Meršić Miloradić.

A sada skočimo najzad u povijest i spomenimo se, koji su nam važni okrugli datumi u 2013. ljetu, a o koji se kanimo i osvidičit u velikom projektu „Po staza naših starih”, ki će započet prvoga julija, uprav na dan kada će hrvatska postat punopravni član EU.

Vo ljeto je 480 ljet, da smo se mi Hrvati počeli u velikom broju pojavljivati u ovom našem kraju, kade i danas živimo, pa i šire. Dva su jako važna događaja prethodila tomu, da se tako velik broj Hrvatov moralо iseliti iz svojih krajev i posjekat si novu domovinu.

Prvo se dogodilo upravo pred 550 ljet i to u majušu i juniju 1463. ljeta. Bio je to pad Bosanskog kraljevstva, kada su Osmanlije pod vodstvom Mehmmeta II. zauzeli sve ključne utvrde Bosne i dali ubit poslidnjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića. Isti ta Stjepan je dao dost pinez kralju Matijašu Korvinu, ki je morao skupa dostat 80 000 dukatov da bi otkupio od Fridricha III. ugarsku krunu Sv. Štefana i da se okruni s njom, a istovremeno i vrne grad Šopron pod svoju obrambu. Ratifikacija tog ugovora s austrijske strane dogodila se u Bečkom Novom Mjestu, a s ugarske u Šopronu 19. jula 1463. ljeta, znači nepuni mjesec dan po padu Bosne. Neplaćanje danka Mehmetu II., na ča su kralja Tomaševića nagovorili papinski legat Nikola Modruški i kralj Matijaš službeno je bio povod vojnog napada na Bosansko Kraljevstvo.

S jedne strane je vrnuta kruna ugarskog kraljevstva, s kojom će biti ljeto dan kašnje (1464) okrunjen Matijaš Korvin, s druge strane je izgubljeno jedno kraljevstvo za vsenek. Jedan dio žitelja Bosne se polako počeo povući na zapadne strane. Borba med Fridrichom i Matijašem će i dalje durat, a žitelji će naših krajev (većim dijelom Nimci i Ugri) to trpit i s vremenom će naša lipa i bogata regija postat sve manje naseljena

A onda da tragedijam ne bude kraja 1493. znači pred 520 ljet, hrvatska feudalna vojska pod vodstvom bana Derenčenija na Krbavskom polju pod Udbinom doživila je katastrofalni poraz, izgubivši protiv osmanske vojske pod vodstvom bosanskog sandžak-bega Hadum Jakub-paše.

Oružje su već ljet dugo u Bosni za njega u Varešu izdjelali i ugarski i hrvatski meštari. O tom tužnom događaju prvi su pisali ninski biškop Juraj Divnić i pop Martinac. Pop Martinac u to doba djela u pisarnici kneza Bernardina Frankopana na Grobniku, ki se je mogao bižuć s krbavskog polja spasiti.

U Udbini danas стоји crkva Hrvatskih mučenikov, inicijator izgradnje je bio biškop Mile Bogović, ki će nas blagosloviti 3-oga julija i s nami skupa pišačiti kroz Krbavsko polje, ko je simbol hrvatskoga mučeništva i trpljenja.

Par desetljeć kašnje se je započelo s velikim seljenjem na sve kraje, ali prije svega na sjever u Dolnju Austriju, Zapadnu Ugarsku, Moravsku.

U to vreme malo kasnije 1573. ljeta (prije 440 ljet) je izbila buna u Hrvatskom Zagorju, ka je postala poznata pod imenom Seljačka buna Matije Gupca. Ona se u poslidnje vreme stavlja i u drugi kontekst i ima drugo značenje, ali je svakako interesantna zbog prilikov, ke su nastale u Hrvatskoj u drugoj polovici 16. stoljeća, znači po iseljavanju naših predkov. U pograničnoj tampon zoni med Osmanskim Imperijem i Habsburškim Carstvom se formira vojno-politička tvorevina zvana: Vojna krajina. Upravo će u budućnosti bit važno još jedanput se duže pozabaviti s likom jednog od prvih zapovjednika te Vojne krajine i te granične regije u formiranju, Nikole Jurišića, ki je bio sigurno jedan od ključnih figurov u doseljavanju Hrvatov.

Ov povijesni digres je bio potriban da se razumu okolnosti, ke su rezultirale našom nazočnošćom u današnji kraji, kade živu današnji gradičanski Hrvati.

Ima još mjesta i dokumentov ke bi morali naši povijesničari još istraživati i mi se ufamo da ćemo projektom Etno-memorijalnog i informacijskog centra gradičanskih Hrvatov (EMC-GRAH) „Kume“ to u budućnosti i udjelati i prezentirati.

Početak 16. stoljeća je ali isto vreme, kada slika i Julije Klović, jedan od najvećih minijaturistov renesanse, ki je jedno vreme slikao u Budimu na dvoru kralja Ludovika II.

Moramo se i ovim putem zahvaliti Udrugiji „Pinta“ iz Zagreba ka nam je uz zasluge profesora Jembriha i profesora Vegh-a poklonila lipu izložbu „Hrvatska kroz vrijeme“, ka će bit na već mjesti izložena u našem kraju.

U ovom broju Regionalnih Studijov V. ćete si moć preštati tekste Alojzija Jembriha, Imre Tóth-a, Andreasa Krisch-a, Nenada Piskača, Karmele Pajrić, tekst o Mati Ujeviću, ča smo našli na internetu od raznih autorov, ki je bio veliki prijatelj gradičanskih Hrvatov i jedan od najučenijih Hrvatov svoga doba i neka moja razmišljanja.

I još ča za dodat: po nezaboravnom javnom snimanju glazbeno-scenskog spektakla „Lijepom Našom“ u Šopronskoj MKB Areni 08.ožujka 2013. razgovarajući s Antom Keserovićem, ratnikom i herojem Domovinskog rata, mi je rekao: Franjo, vi niste simo došli kot no izbjeglice, nego ponosan narod u obranu Beča i nije slučajno, da ste se očuvali 19 generacija, aš da ste bigunci bi skrsli i nestali za 3-4 generacija. More bit Ante, človik velike duše naslućuje nešto o čemu mi već neznamo i ča nas još čeka da otkrijemo?

Urednik

...egy kicsit hosszabb, mint egy bevezető...

Ezt a bevezető szövegrész grádistyei horvát nyelven írtam meg, abban a reményben, hogy egyik horvát honfitársamat sem hozom nehéz helyzetbe a megértésénél. Ugyanilyen reménnyel várjuk még ebben az évben kérésünkre a Horvát Köztársaság Kulturális Minisztériuma válaszát, miszerint a grádistyei nyelvet ismerjék el, mint a horvát nemzet nem materiális kulturális örökségét, így talán nagyobb hangsúlyt kap megőrzése és tisztelete.

Még nincs egy egész éve annak, hogy megjelent a Regionális Tanulmányok negyedik kiadványa az események pedig szinte elárasztanak bennünket.

Ha minket, a grádistyei horvátokat, mint veszélyeztetett „fajt” vizsgálnának, aktivitásunkból ítélezve ezt biztosan nem lehetne kikövetkeztetni. Valóban a programok és események száma szinte megszámlálhatatlan, de azonnal felvetődik a kérdés is: meddig még?

A magyar oldalon már most is problémáink vannak a hallgatósággal akkor, amikor valamely komolyabb téma kerül terítékre a történelem ill. irodalom témaaköréből, ott ahol a jó nyelvtudás feltétel. S nem is akármilyen szinten, hanem olyan, melyen a különböző terminológia, szakkifejezések értelmezése természetes, hisz ellenkező esetben a hallgató esetleg teljesen más következtetésre juthat az előadás folyamán, illetve végén. Hogyan teremtsük hallgatóságot, vagy megfordítva a kérdést: miként tudjuk megnövelni azok számát, kik horvát identitásúnak deklarálják magukat és értik is saját nyelüket?

Ilyen és hasonló kiadványok megjelentetése, hagyományos vagy modern digitális hordozókon szintén azt feltételezi, hogy valamikor, valaki el fogja őket olvasni.

Tartjuk magunkat az előző számban meghirdetett irányvonalunkhoz, miszerint nem fordítjuk le az egyes szövegeket, hisz a közeljövőben megnyíló Német-horvát nemzetiségi Központban a szerzők maguk fognak előadásokat tartani a témakról, melyeket legalább két nyelven lehet majd a helyszínen végighallgatni.

Remélem ekkor a horvát nyelvoktatást is magasabb színvonalra sikerül majd emelnünk.

Ha időrendi sorrendben szeretnénk végighaladni az események során talán mindenjárt a X. Soproni Horvát napokkal kellene elkezdeni a sort, amely napokon megszervezett kiállításra, előadásra, könyvprezentációra és kulturális programra igazán szép számú vendég látogatott el.

Sopronba látogattak vendégeink Našicéből, Zágrábból, Sinacból, Velika Goricából és még sok más helyről is, hogy megismerkedjenek a várossal és környékével.

A múlt év augusztusának végén Kópházára érkezett a máriazelli Vándor Mária, mely 40 éves vándorlása alatt sok-sok horvát településen járt szűkebb ill. szélesebb vidékünkön, melye valamikor nyugat-Magyarországnak hívtak, minket pedig nyugat-magyarországi horvátoknak. Így Kópháza újra fontos zarándokhellyé lett, hasonlóan a régi szép időkhöz.

Szeptemberben Darufalván ünnepelt a horvát ifjúság immár 40. alkalommal és az ilyen alkalmakra talán évente többször is igény van.

A Soproni Csákáv katedra Egyesület együttműködése horvátországi hasonló katedrákkal (mindenek előtt a grobnikival) a kópházi két tannyelvű iskola diákcseré programját eredményezte, mégpedig nagy sikert.

A Strabanci tamburazenekar a 20. Grobnička Skala fesztiválon, mely szintén ennek az együttműködésnek a keretén belül a publikum második díját nyerte el.

Emellett a karneváli időszakban már rendszeres aktív részesei vagyunk a Rijekai nemzetközi farsangi karneválnak.

A Sopron környéki horvátok és barátaik október 22–23. zarándoklaton vettek rész öt tisztelendő atya jelenlétében, Dr Anton Kolić atya vezetésével.

Jó hír, hogy a kópházi színjátszó kör is újra kezdte működését, azonnal egy igazán a nézőközönséget jól megnevetettő darabbal, mely Kópházán íródott, a „Leves de milyen....” címmel.

A Sopronban május 11-én megnyíló glagolyita írásról szóló kiállítás szintén szép példája a Csákáv katedrák között együttműködésnek. Jelen esetben ez a Moščenička Draga-i Katedra volt. Sopronban, a már elhunyt Bartolić ill. még nagyon aktív Jembrih professzorok segítségével az evangélikus levéltár könyvtári részében igen értékes glagolyita szövegeket ill. nyomtatott törédekéket találtunk.

Pontosa 450 éve annak, hogy a németországi Urachban Ungnad Iván nyomdájában megjelent az első horvát, népi, a köz számára érthető nyelvre lefordított Új Testamentum glagolyita ill. ciril kiadásban.

A Lijepom Našom (Szép hazánkban) a Horvát Állami Televízió és a három gradistyei horvát regionális szervezet (a Magyarországi gradistyei horvátok Egyesülete, az osztrák Horvát Kulturális Egyesület és a Szlovákiában bejegyzett Horvát Kulturális Szövetség) szervezésében Sopronban az MKB Arénában lett

X. Šopronski Hrvatski Dani Glavni trg / A X. Soproni Horvát Napok Fő téren

megrendezve nagy sikерrel. A horvátok körében a földkerekség minden pontján nagyon kedvelt műsorral Sopron nevét öregbítettük újonnan.

A Kópházán megrendezett IV. nemzetközi horvát írótalálkozó szintén sikeresen lett megrendezve több újítást hozva tartalmába.

Most pedig ugorunk vissza egy kicsit a z időben és emlékezzünk meg arról, mely kerek évfordulókat hoz a 2013-as esztendő, melyekről a július 1-én, a horvát EU tagság első napján induló az „Őseink útján” projekt keretén belül fogunk majd megemlékezni. 480 éve annak, hogy mi horvátok tömegesen kezdtünk el megjelenni mai szülőföldünkön. Két nagyon fontos esemény előzte azonban ezeket az eseményeket, melyek szoros összefüggésben állnak velük.

Az első esemény 550 évvel ezelőtt történt meg május és június hónapban. A Bosznia Királyság eleste zajlott ugyanis ekkor, amikor az oszmán hadak II. Mehmed szultán vezetésével elfoglalták Bosznia legfontosabb erődjét és várát, majd ezután Jajcé-ban kivégezték az utolsó boszniai királyt Stjepen Tomašević-et. Ugyanez a kivégzett uralkodó jókora summával járult hozzá Korvin Mátyás 80 000 dukátos összegéhez, melyet a Szent István koronáért volt köteles III. Frigyesnek kifizetni. Mátyás csak így lehetett legitim uralkodója Magyarországnak. Ekkor tért vissza Sopron is a magyar király oltalma alá. A szerződés ratifikálására július 19-én, nem egészen egy hónapra a tragikus boszniai események után került sor Bécsújhelyen ill. Sopronban. Ugyanazt a Jajcét Mátyás még abban az évben visszafoglalta, majd létre hozta a Jajcei és Szrebreniki bán-

ságokat, melyekkel részben egy időre megfékezte a törököt. De csak egy időre...
A folytatást mindenki tudja.

II. Mehmed szultánnak Bosznia megtámadásához az egy évvel korábbi sarc meg nem fizetése szolgált okul, melyre a bosznai királyt Mátyás ill. modus Miklós pápai legátus beszélték rá.

Egyrészről visszatért egy korona, mellyel Mátyást egy évvel később Budán királyá koronázták, másrészről elveszett egy korona és egy királyság minden örökre. Bosznia lakosságának egy része elindult nyugat felé.

A Mátyás és Frigyes közötti torzsalkodás évtizedekig eltartott, szép vidékünk pedig lassan egyre gyérebben lakott területté változott.

Hogy a tragédiák sora ne legyen befejezve 520 éve annak, hogy a horvát feudális hadserege Derencsén bán vezetése alatt megsemmisítő vereséget szenvedett a krbavai mezőn Udbina vára alatt a bosznai szándzsák-bég Hadum Jakub pasa által vezetett oszmán had ellen.

Az esemény iróniája, hogy a fegyvereket horvát és magyar fegyverkovácsok készítették vareš városában. Az eseményről elsőként a nini püspök Juraj Divnić illetve Márton pap számolt ben, ki akkor éppen Frangepán Bernárd (ki elmenekülve úszta meg ép bőrrel a katasztrófát), grobniki várában írt és másolt kódexeket.

Udbinában ma a horvát vértanúk újonnan megépített gyönyörű hófehér temploma áll, ahol a templom szellemi megalkotója Mile Bogović püspök áldásával kezdjük meg július 3-án vándorlásunkat őseink útján északnak a krbavai mezőn keresztül egészen Pozsonyon át Kímléig, Mate Meršić Miloradić legnagyobb költőnk sírjáig

Néhány évtizeddel később Szulejmán második Bécs elleni támadása után (1533) megkezdődik a horvátok nagy létszámu áttelepítése a volt nyugat-magyarországra ill. osztrák örökös tartományokba. Hogy ebben mennyire volt katonai megfontolás az ismert gazdaságban kívül, még kutatásra vár. Az azonban bizonyosnak tűnik, hogy nem csak jobbágynak, hanem harcosok is megjelentek vidékeinkben, melyeket aztán a feudális társadalom malomkereke szép lassan felőrlött, és elvegyülték a különböző osztályokba, többnyire jobbággyá válva.

Néhány évtizeddel később 1573-ban a horvát Zagorje-ban kitört a Matija Gubec által fémjelzett paraszt ill. jobbág felkelés. Ma a felkelés körülményei és célja is egész más kontextusba helyeződött és a 16. század második felében lezajlott és megváltozott folyamatok eredményeképp értékelendő.

Az Oszmán Birodalom ill. a Habsburg Császárság határán kialakult tampon zónában kezdett kikristályosdni egy új katonai és politikai egység: a határőrvidék. A jövőben minden képpen megérné kivizsgálni egyik első parancsnokának Jurisics Miklósnak jelentőségét, hisz idejövetelünk egyik kulcs figurájáról van szó.

Ez a történelmi kitérő talán egy kicsit más nézőpontba helyezi azokat a tényezőket, melyek idetelepülésünkhez vezettek. Bizonyára még sok feltáratlan dokumentum vár még reánk, melyeket az újonnan induló Etno-memorijális és információs Központ a gradistyei horvátokért Alapítvány keretein és berkein keresztül próbálunk majd új megközelítésben a nagyközönség elé tárni az elkövetkezendő években.

A 16. század eleje azonban a reneszánsz művészet legkiemelkedőbb miniatúristájának Julije Klović-nak is időszaka, ki II. Lajos budai udvarából került aztán Itália legkülönbözőbb kiemelkedő mecénásai udvaraiba.

Ezúton is köszönökünket fejezzük ki a Pinta nevű zágrábi egyesületnek és két kiemelkedő tagjának Végh ill. Jembrih professzor Uraknak, kiknek nagyvonalú és megértő segítsége folyamán birtokába kerültünk a „Horvátország az idők folyamán” elnevezésű komoly kiállítás anyagához.

A Regionális Tanulmányok ez évi kötetében Alojz Jembrih, Tóth Imre, Krisch András, Nenad Piskač, Payrits Karmela írásait olvashatják, továbbá elektronikus portálról több szerző által készített munkát Mate Ujević-ről, a gradistyei horvátok nagy ismerőjéről és tiszteletjéről, valamint jómagam írásait lapozgathatja az érdeklődő.

Végezetül még valamit: az MKB Arénában megtartott felejthetetlen atmoszférájú kulturális show műsor után Ante Keserović harcossal és háborús hőssel beszélgetve egyszer csak ezt mondta: ti biztosan nem menekültek voltatok annak idején, hanem büszke nép, melyet ideköltözettek, hogy Bécset őrizzétek, ezért tudtak megmaradni 19 generáción át, mert menekültekkel elvesztek volna 3–4 emberötött alatt. Lehet hogy Ante, egy nagy intuícióval megáldott ember megérzett valamit abból, ami belőlünk többnyire már eltűnt és amit újra fel kell hogy fedezzünk?

A szerkesztő

*Naše voditeljice programa na X. Šopronski Hrvatski Dani
Bemondóink a X. Soproni Horvát Napok gáláján*

X. Šopronski Hrvatski Dani Glavni trg / A X. Soproni Horvát Napok Fő téren

Biskup Živković na trojezičnoj maši va crkvi sv. Mihovila u Šopronu na Miholjež Živković püspök a soproni Szent Mihály templomban megtartott háromnyelvű szentmisén

... ein bisschen länger, als eine Einleitung...

Diesen Textteil habe ich auf burgenlandkroatisch verfasst, in der Hoffnung, dass ich Keinen von meinen kroatischen Landsleuten beim Verstehen des Textes in eine schwere Lage bringe. Mit derselben Hoffnung warten wir auf eine Antwort vom Kulturministerium der Kroatischen Republik. Sie sollen anerkennen, dass das Burgenlandkroatisch, ein immaterielles Kulturerbe der kroatischen Nation ist. So erhält vielleicht ihr Bewahren und ihre Ehre ein größeres Gewicht.

Es ist nicht einmal ein Jahr vergangen, dass die vierte Auflage der „Regionale Studien“ erschienen ist, seitdem überflutet uns die Ereignisse. Wenn man uns burgenländische Kroaten, als gefährdete „Rasse“ untersuchen würde, würde man dies unserer Aktivität nach nicht feststellen können. In der Wirklichkeit ist die Zahl unserer Programme unzählig, aber sofort taucht die Frage auf: wie lange noch?

Mit den ungarischen Zuhörern, ohne Sprachkenntnisse, haben wir schon jetzt Probleme, wenn ein ernstes Thema aus dem Bereich Geschichte oder Literatur auf den Tisch kommt. Man muss die Terminologie, die Fachausdrücke kennen, ohne diese kommt der Zuhörer auf falsche Folgerungen am Ende eines Vortrages. Wie gewinnen wir Zuhörer oder die Frage anders: wie können wir die Zahl derer erhöhen, die ihre kroatische Identität deklarieren und ihre eigene Sprache verstehen?

Das Erscheinen solcher Ausgaben, auf traditionelle Art oder digitalisiert, setzt voraus, dass diese jemand, irgendwann lesen wird. Wir halten uns an unsere Richtlinien, wonach wir die einzelnen Texte nicht übersetzen, da im Deutsch-Kroatischen Nationalitätenzentrum, das seine Tore in nächster Zukunft eröffnen wird, die Verfasser selbst zweisprachige Vorträge über diese Themen halten werden.

Ich hoffe, zu diesem Zeitpunkt können wir auch den Kroatischunterricht auch auf ein höheres Niveau bringen.

Wenn wir unsere Aktivitäten zeitlich betrachten möchten, dann müssen wir die Reihe mit den X. Ödenburger Kroatischen Tagen beginnen. Zu der Ausstel-

lungseröffnung, Buchpräsentation und weiteren Programmen konnten wir zahlreiche Gäste begrüßen.

Bei uns in Ödenburg waren Gäste aus Našice, Zagreb, Sinac, Velika Gorica und noch aus mehreren Ortschaften, so konnten sie unsere Stadt und Umgebung kennenlernen lernen.

Ende August vorigen Jahres kam nach Kolnhof die Mariazeller Wandernde Marien-Statue, die während ihrer 40jährigen Abwesenheit viele-viele kroatische Siedlungen unserer Gegend, die man einst West-Ungarn nannte, in dem wir die west-ungarischen Kroaten waren, aufsuchte. So wurde Kolnhof wieder zu einem wichtigen Pilgerort, wie in den schönen alten Zeiten.

Im September feierte zum 40. Mal die kroatische Jugend in Draßburg, es besteht vielleicht der Anspruch darauf öfters im Jahr.

Die Zusammenarbeit der Ödenburger Csákáv Katedra-Vereins mit kroatischen Katedra (vor allem mit jener von Grobnik) führte zum Schüleraustauschprogramm der zweisprachigen Schule in Kolnhof, und zwar mit großem Erfolg.

Das Strabanc Tamburicaorchester auf dem 20. Grobnička Skala Festival gewann im Rahmen dieser Zusammenarbeit den zweiten Preis des Publikums. Außerdem nehmen wir regelmäßig in der Karneval-Zeit am Internationalen Faschingskarneval in Rijeka teil.

Die Kroaten und ihre Freunde aus der Umgebung von Ödenburg nahmen am 22-23. Oktober an einer Pilgerfahrt mit 5 Geistlichen, unter der Leitung von Dr. Anton Kolić teil.

Eine gute Nachricht, dass der Kolnhofer Schauspielverein wieder fungiert und führte ein lustiges Stück aus Kolnhof auf: „Suppe, aber was für eine...“

Die Ausstellung in Ödenburg am 11. Mai über die Glagolita Schrift ist ein schönes Beispiel der Zusammenarbeit der Csákáv Katedra. In diesem Fall war es die Moščenička Draga Katedra. In Ödenburg fanden wir mit Hilfe des schon verstorbenen Bartolić Professors, bzw. des noch aktiven Jembrih Professors in der Evangelischen Bibliothek sehr wertvolle Glagolita Schriften, bzw. Druckfragmente.

Genau vor 450 Jahren ist im deutschen Urach in der Druckerei von Ivan Ungnad das erste kroatische – fürs Volk verständliche - Neutestament erschienen, in Glagolita und Kyrillischer Ausgabe.

Die Lijepom Našom (In unserer schönen Heimat) wurde in Organisation des Kroatischen Staatlichen Fernsehens und drei kroatischer regionaler Vereine in Ödenburg, in der MKB Arena mit großem Erfolg aufgeführt. Mit dem, von den

Kroaten weltweit beliebten Programm wurde wieder der gute Ruf der Stadt verbreitet.

Das IV. Kroatische Schriftstellertreffen in Kolnhof war wieder erfolgreich.

Und jetzt springen wir in der Zeit zurück. Denken wir darüber nach, welche runden Jubiläen uns das Jahr 2013 bringt. Am 1. Juli, am Tag des EU-Beitritts Kroatiens beginnt unser Projekt „Auf dem Weg unserer Vorfahren“. Vor 480 Jahren begannen wir Kroaten massenweise in unserem jetzigen Heimatland zu erscheinen. Wir müssen aber zwei wichtige Ereignisse dazu erwähnen.

Das erste Ereignis geschah vor 550 Jahren in den Monaten Mai und Juni. Damals fiel das Königreich Bosnien, als das türkische Heer unter Mehmed II. die wichtigste Burg Bosniens eroberte, danach wurde der letzte bosnische König Stjepan Tomašević in Jajce hingerichtet. Dieser Herrscher spendierte Mathias Korvin 80.000 Dukaten, damit Mathias die ungarische Krone von Friedrich III. zurückbekommen. Nur so konnte Mathias legitimer König Ungarns werden. Damals kehrte Ödenburg auch zur Ungarischen Krone zurück. Zur Ratifizierung des Vertrages kam es am 19. Juli in Wiener Neustadt, bzw. in Ödenburg, in nicht einem ganzen Monat nach den tragischen Ereignissen in Bosnien. Mathias eroberte noch im selben Jahr Jajce zurück und rief die Banaten Jajce und Srebrenik ins Leben, um die Türken für eine Zeit zu stoppen. Aber nur für eine Weile... Die Fortsetzung kennen alle.

Als Grund zum Angriff Bosniens diente dem Sultan Mehmed II. die nicht bezahlte Kriegssteuer vom vorigen Jahr. König Mathias und Miklós von Modus, der päpstliche Legat überredeten den bosnischen König dazu.

Einerseits ist eine Krone zurückgekehrt, womit Mathias in Ofen zum König gewählt wurde, andererseits sind eine Krone und damit ein Königreich für immer verloren gegangen. Ein Teil der bosnischen Bevölkerung ging nach Westen.

Die Streitigkeit zwischen Mathias und Friedrich dauerte Jahrzehnte lang, unsere schöne Gegend wurde immer spärlicher bewohnt.

Um die Reihe der Tragödien nicht zu beenden: vor 520 Jahren erlitt die kroatische Feudalarmee unter der Leitung von Derencsán Ban auf der Krbava Wiese, vor der Burg Udbina vom bosnischen Sandschakbeg Hadum Jakub eine vernichtende Niederlage.

Die Ironie der Ereignisse, dass die Waffen von ungarischen und kroatischen Schmieden in der Stadt Vareš hergestellt wurden. Über die Schlacht berichteten als Erster der Bischof Juraj Divnić und der Pfarrer Martin, der eben in der Grobniker Burg von Bernard Frangepan (der aus der Schlacht floh und so überlebte) Kodizes abgeschrieben haben.

In Udbina steht heute die wunderbare, schneeweisse Kirche der kroatischen Martyrer, wo wir unser Wandern mit dem Segen des Bischofs Mile Bogović am 3. Juli beginnen. Unser Weg führt nach Norden durch die Krba Wiese und Pressburg nach Kimle, zum Grab unseres größten Dichters, Mate Meršić Miloradić.

Nach einigen Jahrzehnten nach dem zweiten Angriff durch Sulejman auf Wien begann die Umsiedlung der Kroaten in die ehemaligen westungarischen, bzw. österreichischen Erzherzogtümmer. Inwieweit neben dem wirtschaftlichen Faktor die Militärischen eine Rolle gespielt haben, muss noch erforscht werden. Eines scheint aber sicher zu sein, dass nicht nur Leibeigene, sondern auch Krieger erschienen, die sich aber in der feudalen Gesellschaft assimilierten und zu Leibeigenen wurden.

Etwas später, 1573 brach in dem kroatischen Zagorje der Matija Gubec'sche Bauernaufstand aus. Heute sehen wir die Ereignisse in einem ganz anderen Kontext.

An der Grenze des Osmanischen und Habsburger Reiches entstand eine neue militärische und politische Einheit: das Grenzwachegebiet (Wart). Es würde sich in der Zukunft lohnen, die Rolle von Miklós Jurisics, einem der ersten Kommandanten zu erforschen, da es bei ihm um eine Schlüsselfigur unseres Umzuges geht.

Dieser historische Ausblick stellt vielleicht die Faktoren, die zu unserem Umzug führten, in einen anderen Gesichtspunkt. Bestimmt warten noch auf uns viele unbekannte, unerforschte Quellen, die wir der Öffentlichkeit durch die Stiftung „Ethnomemorie und Informationszentrum für die Burgenländischen Kroaten“ präsentieren möchten.

Anfang des 16. Jahrhunderts ist die Zeitperiode von Julije Klović, einem der hervorragendsten Miniaturisten, der aus dem Hof von Ludwig II. in die Höfe der verschiedensten Mäzene in Italien geriet.

Auf diesem Wege möchten wir unseren Dank dem Zagraber Verein Pinta und dessen zwei Mitgliedern, den Professoren Végh und Jembrih Professoren aussprechen. Mit ihrer Hilfe bekamen wir das Ausstellungsmaterial „Kroatien im Spiegel der Jahrhunderte“.

Im diesjährigen Band „Regionale Studien“ können wir Studien von Alojz Jembrih, Tóth Imre, Krisch András, Nenad Piskač, Payrits Karmela lesen, sowie im Internet Beiträge mehrerer Autoren über Mate Ujević, den großen Kenner und Verehrer der Burgenland-Kroaten lesen, außerdem kann der Leser in meinen Beiträgen blättern.

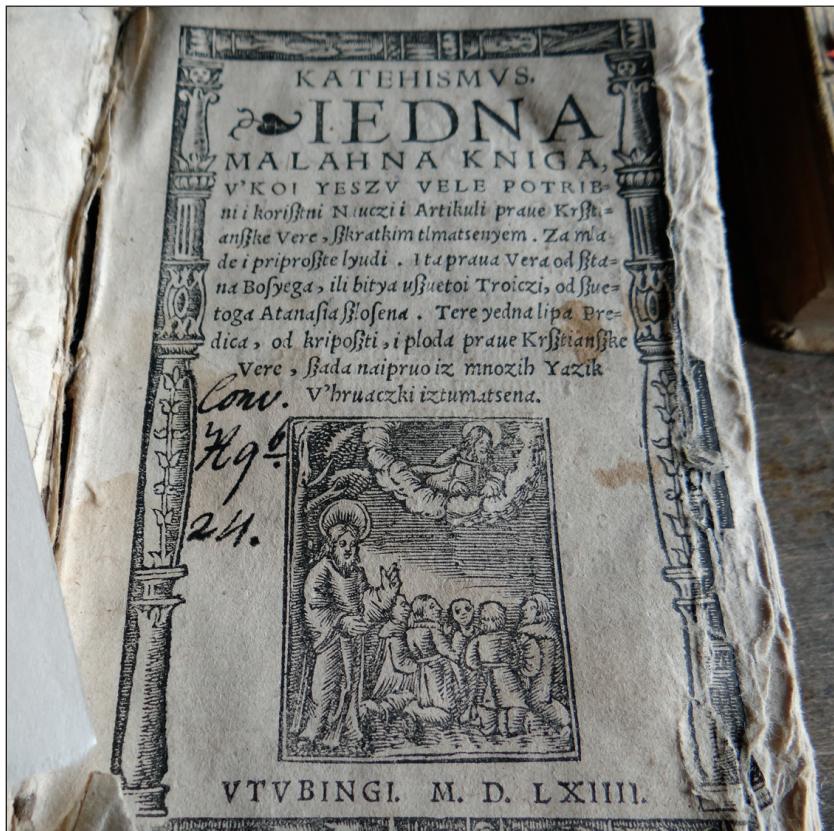
Zum Schluss noch etwas: Nach der unvergesslichen Show in der MKB Arena

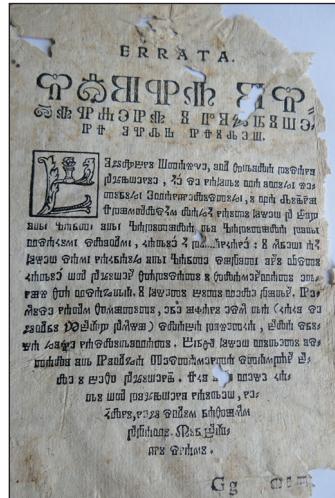
sprach ich mit dem Kämpfer und Kriegsheld Ante Keserović. Er sagte mir plötzlich: Ihr seid bestimmt nicht Flüchtlinge, sondern ein stolzes Volk, das hierher zog, um Wien zu verteidigen. So konntet ihr 19 Generation lang überleben, als Flüchtlinge wäret ihr in 3-4 Generationen verloren gegangen. Ist es möglich, dass Ante, ein Mann mit großer Intuition etwas empfand, was aus uns schon zumeist verschwand und was wir wieder entdecken müssen?

Der Redakteur

Katekizam na hrvatskom jeziku pisan latinicom Tübinga 1564.
Horvát nyelvű katekizmus latin betűkkel Tübingen 1564.

*Errata 1 iz Šoprona / az 1563-ban glago-
lyita nyelven nyomtatott Új Testamentumhoz
készült hibajegyzék egyik lapja*

*Prva strana Govorenje
A Govorenje vele prudno első lapja*

*Govorenje vele prudno, knjiga na glagoljici Tübinga 1563. (Nagyön ékes beszéd.)
Glagolityita könyv a soproni Ev. Gyülekezet könyvtárából Tübingen 1563.*

Dr. Payrits Ferenc

A nyugat-magyarországi horvátokról

A nyugat-magyarországi horvátok immár közel 500 éve élnek Pannónia ezen nyugati határvidékén, igaz egyre kevesebben, de még mindig megőrizve identitásukat dacolva évszázadok megsemmisítő erejének. Igazándiból még tudományosan is nehezen megmagyarázható, hogyan is maradhatott meg egy népcsoport, hazájától távol, két, saját nemzeti eszméjét magasan hordozó, nem igazán toleráns nagy nép, a magyarok és a németek őrlő mozsárában.

Kezdjük el a történetet valahol a 15. század elején, amikor messze délkelestre tőlünk „megindult” a világ. Az oszmán birodalom megállíthatatlanul őrölte fel az útjában álló királyságokat, a később Balkánnak elnevezett délkelet-európai térségen.

Ezzel egy időben kezdte el fenyegetni a Boszniai horvát királyságot is.

Sajnos Zsigmond király nem éppen távolbalató és megfontolt déli politikájának köszönhetően az oszmánok megvetették lábukat a királyság területén, mely aztán 1463-ban Mátyás, nagy uralkodónk idejében szűnt meg államként létezni.

Igaz Mátyás részben visszafoglalt területeket és létrehozta a Jajcei és Srebreniki bánságot, de további erőfeszítése erőtlennék bizonyultak és valóban más irányba összpontosította erejét dinasztikus megfontolásai mentén.

Ekkor kezdett megmozdulni szép lassan a horvát etnikum, – mely nagy többségben katolikus – volt nyugati irányba, utat engedve más népcsoportoknak, hogy olyan területeken jelenjenek meg a történelem színterén, melyekről azelőtt még álmodni sem mertek.

Ennek a kelet-nyugat irányú mozgásnak a mai napig ható erővonalai borzolják az azóta megnyugodni nem tudó Balkánt.

1493-ban a horvátok elszenvedik saját Mohácsukat, amikor a királyi(azaz báni) tekintély és presztízs valamint amatőrizzmus (olvasd: rossz taktika és gogg) a krbavai mezőn Udbina vára alatt győzedelmeskedik a főúri nyakasság és jól bevált rajtaütésszerű harcmodor felett, megsemmisítő vereséget elszenvedve így

a bosznai szándzsák bég, Hadum Jakub pasa állig felfegyverzett 7000 lovas katonája ellen.

A horvát királyság, – mely a Szent István korona része – és államisága azonban nem szűnik meg létezni. Meggyengül ugyan, de felkészül saját élet-halál harcára, melyet közel 200 évig vív majd, vált vevé a magyarokkal, lengyelekkel, ukránokkal és a többi néppel, melyeknek Európa saját véráldozatuk által meg-vívott törökök elleni védelme lesz a sorsa, azóta nem behozva akkor elszenvedett lemaradásukat.

Ne feledjük a „Vén asszony” ekkor fedezí fel – áttételeSEN éppen az oszmánok miatt, új utakat keresve kelet felé – az „Új világot”, a később Amerika névre keresztelt kontinest és ekkor kezd ömneni Európába, az az írtózatos mennyiségeű kincs, melyet több kultúra hozott lére évszázadok alatt

Ezek után az oszmán haderő szép lassan nyomul előre és néhány évtized leforgása alatt kialakul egy virtuális határ, mely Senj városától, az Adriai tenger partjától húzódik Jajce városán keresztül északi irányba. Ez a határvonal a 16. században már sokat nem változik.

Amíg azonban ez a védelmi vonal, a határvidék elődje kialakult volna, a horvátok sokasága hagyja el állandó ill. ideiglenes lakóhelyét és menekül dél-nyugatra (a szigetekre, Isztriába, Karintiába a Kupa folyón át nyugatra), előtte még a Biokovó masszívjának hátországából az Appenin félsziget keleti középső vidékére (Molisei horvátok).

A legnagyobb létszámú kitelepülés ill. kitelepítés irányában azonban észak felé mutatott. Több mint 200 településnyi ember, többnyire jobbágy települ át a nagy földesurak (Nádasdy, Batthyány, Zrínyi, Jurisich stb.) leginkább tudatos áttelepítéseinek köszönhetően.

Észak felé, azaz az akkori Magyar-Horvát királyság nyugat-magyarországi részébe, Stájerország és Alsó-Ausztria Habsburg örökösi tartományaiba, sőt Morvaország déli részébe is.

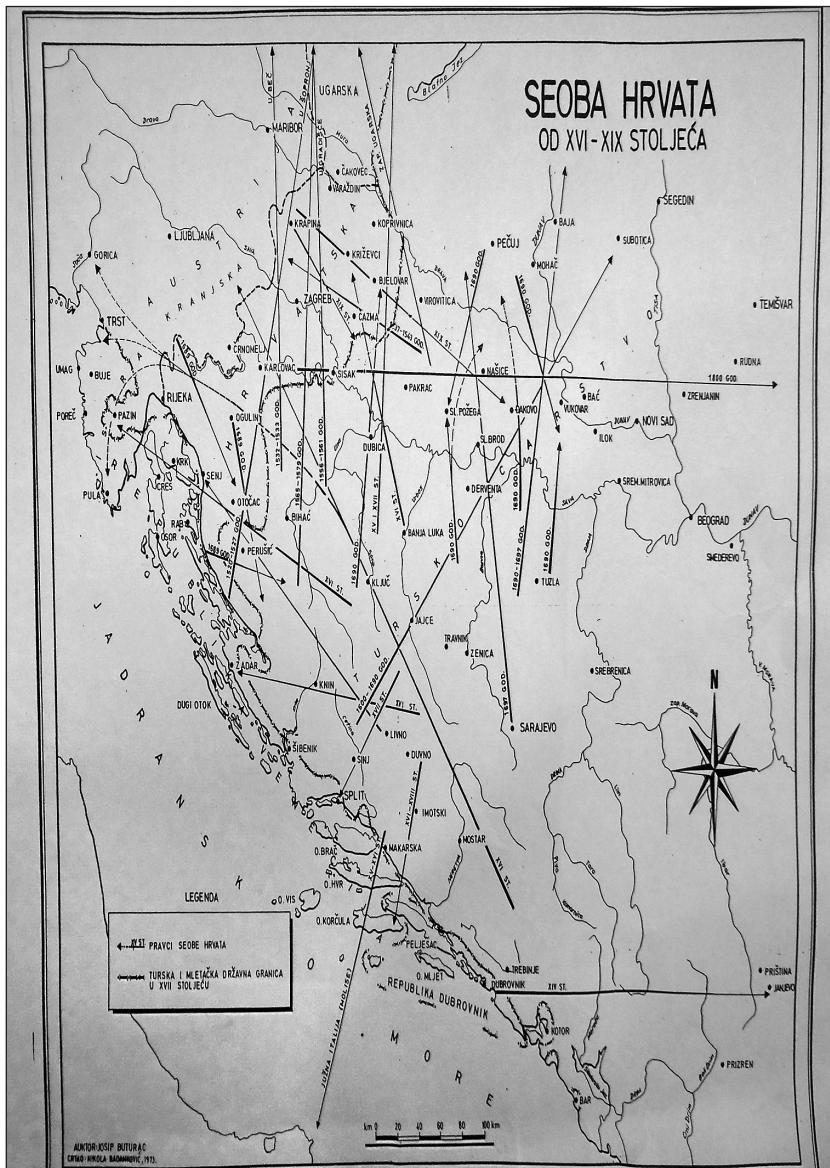
A tudatos telepítésnek köszönhetően a királyság minden országrészében hatalmas birtokokkal rendelkező mágnások megóvták termelő kapacitásuk nagy részét, azaz a jobbágyokat, kiket a szintén üresen tátongó birtokaikra telepítettek át.

A dolgos kézre pedig a megváltozott termelési viszonyok, a fokozatos merkantilista gazdaság bevezetése miatt nagyon is szükség volt.

A nyugati határvidék már közel egy évszázada sínyli és szenvedi több pusztítás hatását.

A „fekete halál”-nak is nevezett betegségcsoport többször is megtizedelte a vidéket a 15. században.

Seoba Hrvata / A horvátok vándorlása – költözése

Nikola Šubić Zrinski heroj Sigeta / Zrínyi Miklós, Szigetvár hőse

Uzak u dvorac Nádasdy u Svetom Križu (danas Deutschkreutz)
A keresztúri (deutschkreutzi) Nádasdy kastély bejárata

A husziták is többször törtek be tönkretéve és kifosztva minden értéket. Itt őrülték egymást Mátyás és Frigyes hadai évtizedeken keresztül szisztematikusan tönkretéve az ellenfél materiális és immateriális javait.

Szulejmán fiatal szultán pedig kétszer 1529-ben és 1532-ben is dszihádot, szent háborút, hirdetett az „arany alma”, Bécs ellen. Mint tudjuk a második hadjárat Jurisich Miklós és szövetségei mesterien véghezvitt ellenállásán hiúsult meg.

Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy Nyugat Európában kezd ki-bontakozni egy új vallásháború, Magyarországnak két királya van, nevezetesen I. Ferdinánd és I. János, azaz polgárháború is dül egyben, ugyanakkor az ország három részre van osztva.

I.Szulejmán hőn álmodott vágya a Kölni kalifátus létrehozása volt.

Lehetne még sorolni a fontos és kevésbé fontos elemeket és indokokat, de úgy érzem az olvasónak kellő érvet sorakoztattunk fel ideköltözésünk körülményeit illetően.

Volt hát hova telepíteni a hazájukban lehetetlen helyzetbe került horvát jobbágyok ezreit.

Az idetelepített horvát lakosság katolikus volt, így jól jött I. Ferdinánd számára, hisz ezen a vidéken futótűzként terjedt a Luther nevével fémjelzett reformáció, mely a tudós ágoston rendi szerzetes professzor a katolikus egyházat megreformálni akaró tézisei mentén kezdte egy új vallás alakját ölteni.

Számukra, azaz az idetelepített horvátoknak, az uralkodó vallásszabadságot és szabad papválasztást is garantált.

Ebben az időben 1562–63-ban németföldön Urachban lát napvilágot nyomtatott glagolyita és ciril kiadványban is a horvát köznyelvre lefordított teljes Új Testamentum is. A munka egyik kulcsfigurája Stipan Consul istriai pap, ki protestáns nézetei miatt lett elűzve hazájából. Több neves fordító segítségével jelenetnek meg néhány év leforgása alatt közel 30 könyvet összesen kb. 30 000 példányban.

Sajnos mivel a protestantizmus jegyében születtek (habár igazán senki nem tudja megmondani, hogy mekkora a különbség az Újszövetség katolikus ill. protestáns fordítása között) a horvát irodalomtörténet ezt a forradalmian új, a köznyelven írt kiadványok terén tett kiadói tevékenységet, még mindig nem értékeli kellő mértékben.

Consul később a Kismartoni uradalomra érkezik Weisspriach hívására, hogy az itt élő horvátoknak a protestáns hit tanait hírdesse. Az itt élő horvátoknak szóló latin betűkkel horvát nyelvre lefordított vasárnapi szónoklatos könyve a Regensburgban 1568-ban kiadott: Postilla. Consul lánya Anna lesz később a híres soproni polgármester Cristophor Lackner nevelőanyja.

I. Ferdinádot fia Miksa követi a trónon, ki ezeket a privilégiumokat azonnal meg is szüntette, sőt titkos intézkedéseivel a horvátok minél gyorsabb asszimilációján dolgozott

A horvát lakosság liturgiája horvát nyelvű volt, papjaik a néppel szoros szimbiosisban éltek, írásbeliségiüket pedig három, a glagolyita, a horvát ciril és latin írás jellemezte. Az ideköltözött lakosság írástudói, főleg papjai tovább már csak a latin írást folytatták, így a régi hazából hozott két másik írás feledésbe merül.

A horvát keresztenység kialakulását tekintve is sajátos szülemlény, melynek megértése nélkül a horvát történelem, de a cikkben szereplő horvátok lelkisége, viselkedése, tradíciókhoz való ragaszkodása sem érthető meg teljességgel.

A letelepült lakosság, mely igen jól alkalmazkodott az új körülményekhez és viszonylag gyorsan számukat tekintve jelentős gyarapodást tudhattak maguké-nak, az örökösi tartományokban a császári titkos előírásoknak, a rendezettebb viszonyoknak köszönhetően a 19. századra erőteljesen asszimilálódott, majd el is tünt, annak ellenére, hogy a Pozsony és Bécs között elterülő mintegy 70 horvátok lakta település-komplexumot már Kis Horvátországként (Mala Hrvatska) is emlegették.

Úgy érzem ekkora bevezetőre volt szükség ahhoz, hogy a kedves olvasónak durva rálátása legyen a nyugat-magyarországi horvátok kérdését illetően.

A 19. században és 20. század elejére tehát csak a nyugat-magyarországi térségen maradt nagyszámú horvátajkú és identitású lakosság. Ők mindig is horvátnak tekintették magukat, még a régi klasszikus etnicitást tekintve, hisz zömében a történelmi „régi” Horvát Királyság területéről származtak.

Itt még nem beszélünk a modern nemzettsudat kialakulásának idejéről, mely a nyugat-magyarországi horvátokat, kissé megkésve a 19. század harmadik harmadában érte el, s melynek folyamata rájuk nézve az I. Világháború kirobbanása miatt félúton megakadt. Így az itteni horvátok tekintetében nem beszélhetünk teljesen kiformálódott, kialakult modern nemzettsudatról. Az asszimilációs folyamatoknak ezért is lesz majd a későbbiekbén sokkal rombolóbb és megsemmisítőbb hatása körükben.

Az I. Világháború végéig tehát csak nyugat-magyarországi horvátokról beszélünk, hisz mind a Lajta folyótól keletre élnek. A Világháborút követő békétárgyalások azonban, – habár azt megelőzően voltak egy szláv, azaz horvát-szlovén korridor megvalósítását kezdeményező javaslatok –, az itt élő horvát népcsoportról mintha megfeledkeztek volna és testét három országba tagolták be.

Északon az újonnan megalakult Csehszlovák állam, nyugaton az újonnan létrejött Burgenland szövetségi tartományon keresztül Ausztria, keleti, kis része pedig Magyarországon maradt.

A kijelölt határt, Sopron környékét kivéve, mely népszavazással döntött 1921. december 14–16-án hovatartozásáról, nagyjából a német-magyar etnikai határon húzták meg, mit sem törődve a már 400 éve itt élő horvátokkal.

December 14-ét az első Orbán kormány, 2000-ben a Hűség napjává nyilvánította, az 1921-es népszavazás emlékére.

A probléma csak az, hogy azoknak a németajkú soproniaknak jó részét, kik németként Sopronban, így magyar hazájukban szerettek volna tovább élni, itt látva jobb jövőjüket, valamint a 1941-es népszámláláskor németnek vallották magukat, Nagy Imre akkor belügyminiszter vezetése alatt, 1946 tavaszán hűségükért erőszakosan kitelepítették hazájukból. Azokat a németeket, akiknek a szavazata nélkül Sopron nem lenne magyar város, hanem Burgenland tartományszékhelye. Sajnos ez volt az utolsó csepp a régi Sopron identitásának elvesztésében. Az itt maradt őshonos soproni lakosság (magyarok, németek, horvátok) képtelen volt mint számbeli kisebbségi voltában, mind a megváltozott politikai helyzetben a város hagyatékát, hozományát tovább öröködni. A város identitására nézve döntően megváltozott valami, de Sopron még így is mind-végig „gyanús”, túlságosan polgári városnak számított a kommunista rezsim számára.

Ennek a kitelepítésnek a következménye a környéken élő horvátokra is letaglózó hatással volt, hisz ki merte ezután nyíltan felvállalni etnikai hovatartozását. Több évtizednek kellett eltelni ahhoz, hogy valami meghozzájáruljon a környéken nemzetiségi területen.

1921 után tehát a volt nyugat-magyarországi horvátok zöme Ausztriához került és a magyarországi „megmaradt” részeken 14–16 falu maradt meg kb. 200 km hosszúságban Bezenyétől a Körment környéki falvakig.

Még 1921-ben a híres nyugat-magyarországi horvát költő a határontúli horvát diaszpóra irodalom megeremtője a Répcesarudon (ma Frankenau A) született, de Horvátkimlén (ma Kimle H) paposkodó tudós Mate Mersich Miloradić találóan lefordította a Burgenland szót Gradišće (olvasd: Gradistye) névre, mely kifejezés az itten horvátok körében igen gyorsan elterjedt. Érdekes, hogy ez a kifejezés toponimként egyébként Horvátországban több helyen is előfordul.

Innen hát az a kissé nehezen érthető helyzet, hogy a Magyarországon maradt horvátok is gradistyei horvátnak tekintik magukat, holott nem élnek Gradistye-ben, azaz Burgenlandban. Egy a nyelvük, egy a származásuk, kultúrájuk, történelmük. Ugyanannak a testnek részeként élik meg önmagukat.

1945 a vasfüggöny leereszkedése után ezek a falvak hermetikusan el lettek szigetelve határon túl élő honfitársaiktól, de keletről az ország felől is nehezen megközelíthető vidékké változott a nyugati határvidék.

Nyelvüket tekintve horvátjaink a horvát nyelv mind a három nagy nyelvjárást reprezentálják, ami a mai nyelvész számára egy óriási kihívás, hisz északon és a középső részben a ča (olvasd:csá), délen a što (olvasd: sto) kérdőszócska a jellemző, de a Fertő tó partján még a káj nyelvjárást beszéli az öreg generáció.

Érdekes jelenség, hogy ideköltözésükkor például a régi hazában egymás mellettí falvak, az új hazában egymástól távolra kerülhettek és fordítva, így keveredett össze több helyi nyelvjárás a horvátok új lakhelyén.

Mint már említettem többnyire jobbágyokról volt szó, kiknek lelkiségét a velük költözött papok, esetleg tanítók tartották meg és őrizték figyelve. Az átköltözött kis és középnemesség viszonylag gyorsan asszimilálódott a befogadó társadalom nemességébe.

A városlakók, a polgárok hiánya, minden is nyomasztóan hatott az itt élő horvátok kibontakozását tekintve, hisz részben ezzel magyarázható, hogy sokszor alárendelt szerepben kellett megvíniuk az élet nehéz küzdelmeit.

A városba települt horvátok megfosztva tradicionális háttérüktől általában viszonylag gyorsan elvezetők a többségben.

Érdekesség a katolikus restauráció időszakában kialakult horvát barokk mise, mely a mai napig meghatározó eleme az itt élő horvátok életének és kulcsa volt évszázadokig nyelvük és hitük, azon belül horvátságuk megőrzésének, mely ezáltal természetes volt a viszonylag zárt többségében horvátok lakta településeken.

Nyugat-magyarország jellegzetessége a többnyelvűség volt, hisz egymás mellett voltak jelen horvát, magyar és német települések. A nem írt szabály és a norma azonban az volt, hogy a betelepült igazodik a faluban uralkodó nyelvhez, hisz csak így tartható fenn a többnyelvűség. A keveredéssel semmiképpen, hisz előbb vagy utóbb a nagytöbbség, azaz a nemzet nyelve lesz az uralkodó nyelv.

A 16. század során voltak komoly kísérletek, hogy a horvát lakosságot az új vallás szárnyai alá tereljék, azonban, ha volt is sikere ezeknek az erőfeszítéseknek, amit több horvát származású magas rangú protestáns lelkész neve fémjelez, a katolikus restaurációban, – amikor is egyébként a horvát származású papok szinte elárasztották Pannónia ezen részét, függetlenül a falvak etnikai szerkezetétől – a horvátok, ahol nem asszimilálódtak és többségben voltak vagy hűen kitartottak a katolikus hit mellett mindenkor, vagy visszatértek a katolikus hitre.

Említenék néhány nyugat-magyarországi horvát hírességet: pl. Vezdin Fülöp, kora egyik leghíresebb nyelvész, Kausich Fülöp a zágrábi egyetem megalapítója, Kruesz Krizosztom a leghíresebb pannonhalmi főapát, de Kassa az egyik 2013-as Európai kulturális főváros egyik ismert püspöke is nyugat-magyarországi horvát volt, stb.

A horvátok kapcsolata régi hazájukkal soha sem szakadt meg teljesen. Kereskedők, szállítmányozók, papok, hittérítők, misszionáriusok, vándorok, kutatók kötötték össze életútjukkal ezt a horvát törzsből kiszakadt ágat.

Érdekességgént említeném, hogy a 2011-ben bicentenáriumát ünneplő Liszt Ferenc is feltehetően egy horvát faluban, Nagybárándon (Großwarasdorf, A) született, az pedig hogy a Raiding mellett Unterfrauenhaid horvát pap keresztelte szinte bizonyos, neve pedig a vidék minden népének nyelvén értelmes szót ad.

Liszt magyarul lisztet jelent, horvátul fa levelet, újságot, németül pedig ármány, ügyeskedés, ravaszág a jelentése. Milyen érdekes az élet!

Haydn műveiben sokat használta a horvát népi zenei motívumokat, így a mai német himnusz melódiája egy észak-burgenlandi horvát falu népdalát utánozza.

A ma horvátok lakta települések nyugat-Magyarországon északról dél felé haladva a következők: Bezenye, Kimle, Fertőhomok, Hidegség, Kópháza, Und, Peresznye, Horvátsidány, Ólmod, Csatár, Narda, Horvátlövő, Szentpéterfa. Utóbbiak délen a „Communitas Fidelissima” megtisztelő címet viselik, hisz 1921 után visszakerültek Magyarországra.

Horvátok élnek még Mosonmagyaróváron, Sopronban, Sopronhorpácson, Csepregen, Bükkön, Kőszegen, Szombathelyen és Győrben is.

Az összes említett településen megalakultak kisebbségi önkormányzataik is.

A nyugat-magyarországi horvátok szervezettsége civil szinten példamutató az egész magyarországi horvátság vonatkozásában, hisz sok bíróságon bejegyzett civil szervezettel rendelkeznek, melyek nagyon sok programot szerveznek évente.

Meg kell említeni, hogy a régió legöregebb hetilapját Naše Novine (A mi lapunk, újságunk) néven 1910-ben Sopronban alapították, és Győrben jelent meg. Jogutódja az 1923-tól Ausztriában, Kismartonban megjelenő Hrvatske Novine (Horvát Újság).

A nyugat-magyarországi horvátokról még a magyarországi horvátok hetilapja a Hrvatski Glasnik (Horvát Hírmondó) is tudósít.

Így két horvát nyelvű újságot is olvashatnak, azonban a Burgenlandban megjelenő Hrvatske Novine nyelvezete közelebb áll hozzájuk.

Számbelileg az itt élő horvátok száma kb. 7000 főt tesz ki, sajnos dramatikusan eltűnő tendenciával.

Majdnem minden település rendelkezik horvátországi partner településsel, sőt egyes falvak több baráti partnerkapcsolattal is rendelkeznek.

Az 1989-es demokratizálási folyamatok és Magyarország EU-s csatlakozása nem hozta meg a kívánt eredményeket a kettészakadt népcsoport újból

összekapcsolására és integrálására. Úgy tűnik közel 90 év külön élés kitörölhetetlen nyomot hagyott az itt élő horvátokban.

A helyzet azonban nem teljesen kilátástalan. Több közös nyelvi, kulturális, zenei, tudományos, oktatási program bizonyítja, hogy van még kiaknázatlan lehetőség, ötlet és vágy, hogy az itt élő horvátok tovább őrizzék sajátos kultúrájukat.

Nem említettem még a színjátszást, mely a 20 század elején élte reneszánszát az itt élő horvátok körében, de a mai napig intenzíven él néhány településen. A színjátszásról említi Dr. Bencsics Miklós akadémikus, szintén nyugat-magyarországi horvát származású irodalomtörténészünk, ki a bécsi egyetemen tanított nyugdíjazásáig, hogy identitásunk egyik kulcsfontosságú megőrzője volt és az is maradt, egy „kuckó”, ahova időnként elmenekültetett az itt élő horvát.

A tambura fenoménje pedig talán egy szenzációval is felér.

Nincs talán még egy olyan népcsoport, melynek tagjai olyan nagy arányban találkoztak volna egy hangszerrel, mint az itteni horvátok a tamburával.

A 20. század 30-as éveitől kezdenek meg csupán az itt élő horvátok és itt legfőképp a Burgenlandban élőkre gondolok, hisz a magyarországi részre, csak a hidegháború enyhülése a 60 évek második felében kerülhetett.

Megismerkedni ezzel a hangszerrel, de mára már talán minden második itt élő horvát tartotta a kezében és játszott valamikor életében rajta.

Talán ez is egy „hely”, egy mély emlékezés valamire, tradícióra, ősire, valamire amit őrizünk kell, de már elvesztettünk, aminek hallatán valami lelkünk mélyén elemi erővel meghozzájárulhatunk és elkezd belőlünk beszélni. Megszólítja lelkünket.

A legérdekesebb, hogy nem csak a miénket, hanem sokakat az itt élők között, hisz a többség valamelyen módon hordozza magában a horvát géneket, annak ellenére, hogy már régen nem beszéli a nyelvet, de a lelke mélyén ott motoszkál.

Nagy reményekkel indulunk a közös Horvát-Német Regionális Kulturális Központ megvalósításába Sopronban, ahol már 2012 tavaszától várjuk az érdeklődőket a Rejpál házban a Várkerületen.

A nyugat-magyarországi horvátok Szombathelyen horvát katedrával is rendelkeznek, azon felül több gimnáziumban is van lehetőség horvát érettségi vizsga tételere.

Peresznyén három éve nyílt meg Dumovics István nyugat-magyarországi horvát plébános szülőházában a magyarországi horvátok szakrális gyűjteményét őrző múzeum a csatlakozó helyiségekkel.

A kőszegi horvátok egyedülálló módon megkapták a Szent Imre templomot gondozásra.

Évente megrendezésre kerül a megyei Horvát Nap, mely az idén Mosonmagyaróváron adott otthont szép kulturális programunknak.

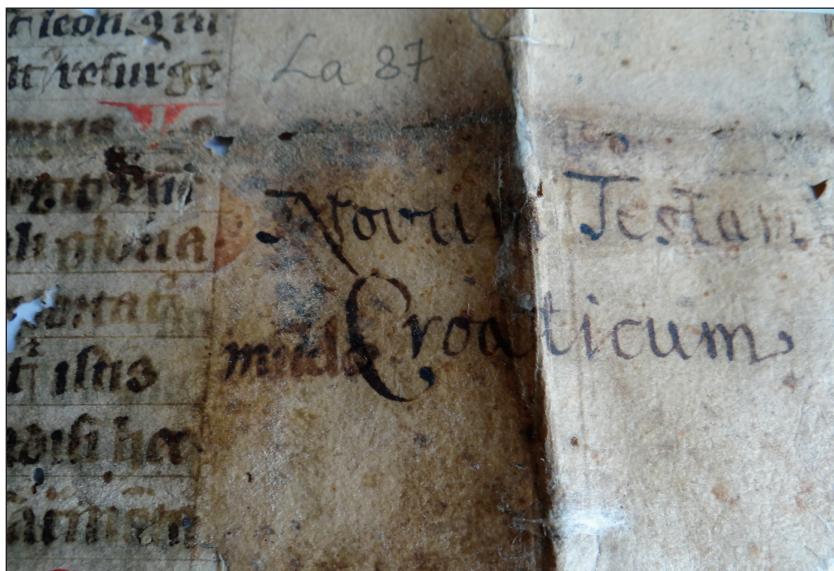
2011-ben az országos Horvát nap is itt nyugat-Magyarországon, Szombathelyen került megrendezésre.

Mindezek után köszönetet mondanék Dr Smuck Úrnak, hogy idén a bécsi Collegium Hungaricumban mutathattuk be a nyugat-magyarországi horvátok múltját, jelenét és vázolhattuk fel víziótat jövőnkről.

Ez a kis beszámoló minden bizonnal hiányos; lehetett volna sokkalta többet említeni kiadványainkról, zenekarainkról, kultúrcsoportjainkról, híres kántortanítóinkról és papjainkról, iskoláinkról, egyesületeinkról, találkozóinkról és hagyományainkról.

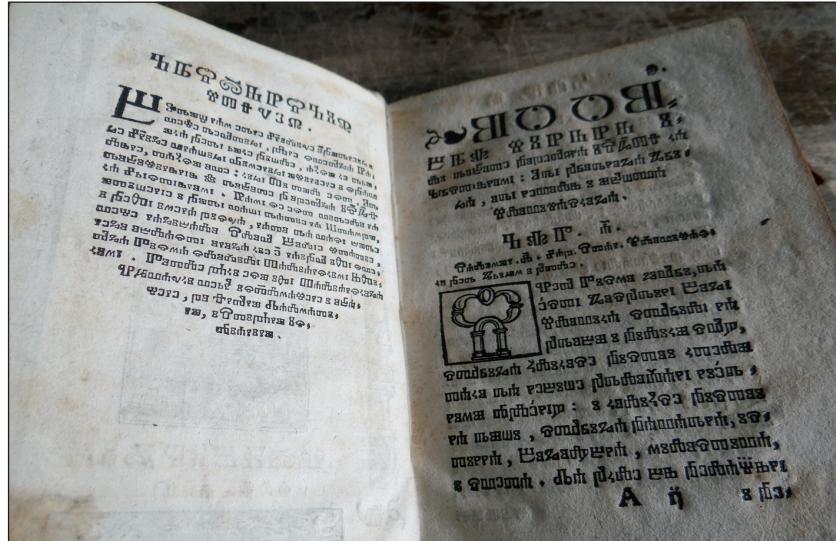
Mélyebbre ásva és részletességében bemutatva múltunkat, jelenünket és jövőnket azonban talán az egész évkönyv terjedelme is kevés lenne. Több két-nyelvű kiadványunk is van, amelyekben részletesebben tájékozódhat az, akit a téma jobban érdekel.

Ilyenkor eszembe jut a kis felkiáltó mondat, mellyel minden héten befejezem internetes rádióműsoromat: Neka živi ča je naše! (Éljen az, ami a miénk!)

*Prvotne korice prvog hrvatskog ciriličnog Novog Teštimenta
Az első horvát nyugati ciril betűkkel nyomtatott Új Testamentum eredeti borútája*

Unutračnje strane Govorenje. / A Govorenje vele prudno belső oldala

Crikva sv. Ivana u Šopronu mjesto pokopa biškupa Draškovića umro 1650.
A Szent János kápolna Sopronban Draskovits György temetkezési helye, meghalt 1650.

Dr. sc. Alojz Jembrih, sveuč. prof.

Znameniti i zaslužni hrvatski učitelji u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća u zapadnoj Ugarskoj

U povijesti školstava Hrvata u zapadnoj Ugarskoj, kao što je to već poznato, svoje dično mjesto imaju mnogi učitelji, kantori i svećenici. Njihova su imena u toj povijesti zapisana zlatnim slovima koja nikada ne tamne, zato ih se i danas prisjećamo i na ovim *X. Hrvatskim danima* u Šopronu (2012), a posebno se sjećamo djela i lika File (Filipa) Sedenića (1862–1920)¹, gospodina školnika (učitelja), autora prve povijesti književnosti Hrvata u zap. Ugarskoj koja je tiskana pred sto godina (1912) kao i njegove Jačke.² Upravo ta stota obljetnica tih dviju

¹ Odje treba nekoliko riječi reći o načinu pisanja njegova prezimena. U dasadšnjoj se litarturi kod Gradišćanaca ustalio oblik **Sedenik**, u neki autori u Hrvatskoj pišu **Sedenić**. Ako pogledamo njegov potpis na kraju predgovora knjige iz 1912. *Naši pišci i književnost*, on je svoje je prezime napisao kao **Szedenich**, isto tako i u naslovu knjige. Radi se dakle o digrafu – dvojnom znaku za jedan glas **ch** koji se u hrvatskome suvremenom jeziku danas transkribira kao č (za kajkavske starije tekstove), i ē (kod nekih starijih čakavskih i štokavskih tekstova). Dakle, u hrvatskome suvremenom jeziku je ispravno danas **Sedenič** odnosno **Sedenić**. Pitanje je kako je tko od onih govornika koji nisu u svojem grafijskom sustavu imalu ch za č (Nijemci i Mađari), oni su mogli prezime izgovoriti kao *Szedenik*, jer su **ch** čitali kao **k**, a možda je tukogod čitao i kao *Szedeni*, jer **ch** je na kraju riječi u njemačkome izgovoru **h**. U naslovu knjige: *Serce Ježušovo... Svete ceremonie...* (1902.) piše **File Szedenik**. Dakle i sam autor je svoje prezime pisao na dva načina, ili je to učinio slovotiskar u tiskari? Ovdje mi se nameće jedno obrazloženje koje je na latinskome jeziku predočeno u školskom učbeniku tiskanom 1745. u Zagrebu u kojem se govori upravo o glasovnoj vrijednosti znaka (digrafa) **ch**. „Zovi, molim te, rođenoga Nijemca, Latina, Talijana ili Kranjca koji o načinu pisanja ch dosad nije ništa čuo, i daj mu neka pročita ove riječi: *chacha, cherv, chickek, chuk* itd., što misliš kako će ih izgovoriti? Na onaj način na koji ti misliš sigurno ne; Talijan ili Latin će pročitati: *kaka, kikek, kerv, kuk*, Nijemac: *haha, herv, hihek, huk*; dakle neće čitati: *čača, červ, čiček, čuk*, jer oni slova **ch** po svojoj prirodi niti će, niti mogu drukčije izgovoriti.“ Cit. Alojz Jembrih, *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*, Čakovec, 1997/8., str. 207. No, bez obzira na sve to, danas se može pisati i **Sedenić** i **Sedenik**. Mislim da je za hrvatski jezik u Hrvatskoj prihvatljiviji oblik **Sedenić**, jer takvo prezime i danas u Republici Hrvatskoj postoji u obliku **Sedinić**, stoga i ja pišem **File Sedenić**.

² Spomenuta je povijest književnosti tiskana pod naslovom: *Naši pišci i književnost*, s jednim osebujnim motom: *Ovo hrabreno, razumno ljudstvo je ur čuda znamenitih muži dalo, svojoj ugarskoj domovini*. Pri tome Sedenić misli na Hrvate koji su živjeli i tada žive u Ugarskoj. Za Sedeni-

knjiga razlogom je našega susreta na ovome znanstvenom skupu: *Znameniti i zaslužni kanatori-školniki gradišćanskih Hrvata*, jer s pravom je svojedobno zapisao Franjo Ksaver Kuhač (1834–1911): „*Svaki narod treba da pamti svoje zaslužne sinove i poslije njihove smrti*”.³ Toga je bio svijestan i File Sedenić kad je u svojoj povijesti književnosti zapisao (1912): „**Nut ova knjiga kaže vse ono, ča (je) jur čisto pozabljeno bilo; kaže vse one pisce ki su ur zdavno i zdavno na prah se razpali; one – dragi rod moj – ki su od ljubavi, perom va ruki, svojemu rodu (ljudstvu) na pomoć i hasan šetovali. One, ki su naša dika!** Znatiželjno srce, od ljubavi k svojim nigdašnjim piscom, ne moguće mirovat, doklje nje, kot roda negdašnje batritelje, nij na svitlo doneslo. I ne neg neizgovorna škoda, nego i jako grišno bi bilo, nje va magli ostavit, i vekovečnoj pozabljenosti na prik dat.” Upravo toga autora navedenih riječi, organizatori *X. Hrvatskih dana* u Koljnofu ne žele „na prik dat, niti va magli i vekovečnoj pozabljenosti ostavit”, već ga iznova uskrisiti, približiti ga današnjici.

Dosad je mnogo pisano o školstvu među Hrvatima nakon razgraničenja Ma-

ćevu je knjigu Nikola Benčić naveo: „Akoprem ona ima čuda zabludov i krivih podatkov, se ne more umanjivati vridnost toga prvoga pregleda naše književnosti”. Benčićev pogовор u drugom izdanju Sedeničevih *Jačak* (2003., 124). *Jačke* su po drugi put tiskane kao 88. knjiga Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno 2003. File Sedenić je sam za svoju knjigu zapisao: „Ovoga dela manjkanja, pa prvom redu ja sam najbolje spoznavam i ravno zato ja ni jednu hvalu niti smetnju čutno (érzékenyen) prijet neću”. (Sedenić, *Naši ...*, 1912., str. 160–161). Ovdje je važno upozoriti na još jednu zanimljivost u vezi s naslovom spomenute njegove knjige. Naime prve dvije riječi naslova glase: *Naši pišci...*. Izgleda da je netko od njegovih prijatelja, suradnika, ja bih rekao netko možda od hrvatskih prijatelja, upozorio na oblik imenice u množini *pišci*. Taj je oblik kod čitatelja u Hrvatskoj (tada 1912.), pogotovo štokavaca, značio sasvim nešto drugo (u urološkome smislu značenja; bez ustručavanja, reći će da su oni u tome obliku vidjeli glagol *pišati*; no Gradišćanci, ko i kajkavci rabe glagol *scati*, *ščim*, a negdje i *cucati*). Dakle, Sedenić je vjerojatno, prema nečijoj sugestiji, dao otisnuti tekst ispravka na listu koji se je zalijepio kod uveza prije naslova. Tekst glasi: „Tiskarna pogreška se je počinjila va naslovu ove knjige. Stoper onda se je ova pregrška upamet zela, ka se već ni mogla popraviti. Pravi naslov ove knjige je ovo: *Naši pisci i naša književnost*”. Očekivali bismo potpis autora knjige, ali on je izostao. Zastupam i tvrdim da Sedenić taj ispravak nije učinio svojevoljno. Da jest, onda bi morao reći da se i oblici iste imenice, unutar teksta, u knjizi trebaju tako ispraviti i čitati. No, u knjizi i dalje nalazimo oblike: *pišci*, *pišće*, *pišcih*, *pišcov*, *pišca*; navest će samo stranice na kojima se takvi oblici nalaze: str. 4, 5, 7, 11, 13, 15, 16, 70, 74-75, 78, 79, 80 itd. Dakle, Sedenić je spomenuti oblik pisao jer je on bio u sustavu njegova jezika, on kaže da su „*pišene molitvene knjige*”, oni koji *pišu* za njega su *pišci*. Kod citiranja naslova njegove knjige, danas se ustaljilo pisanje *Naši pisci...*

³ Vidi: *Vienac*, br. 17 (1901), Zagreb, str. 335.

⁴ Vidi: Gerald Schlag, *Gradišćanski Hrvati od 1918. do 1945. godine*. U: Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata, Zagreb 1995, str. 155–198, odnosno 162. Vidi još: Felix Tobler-Johann See-

đarske i Austrije 1919 odnosno nakon plebiscita 1921.⁴ Iz tih se napisu može saznati kavu su ulogu imali učitelji i svećenici u očuvanju materinskoga hrvatskoga jezika u tzv. konfesionalnim školama. „Konfesionalne škole tako nisu bile samo pribježište za kršćanski odgoj mladeži, nego i bedem za održavanje vlastitog materinjeg jezika.”⁵ Da su se svećenici skrbili za izobrazbu svojih župljana – mladeži, svjedoći zapis u pismu koje je Mate Horvat, župnik u Pajngrtu 27. lipnja 1900. pisao Janku Barlēu u Zagreb: „Raztužen, da nimamo tako lipo pišenih knjig za naše hrvatske škole, kod susedi naši Nimci i Ugri, sam sklopil pogodbu z jednim gyurskim knjigarom i kot morem i znam napisat ču tako male knjižice za našu malu školsku mladinu; delam na zemljopisu”.⁶

Kad je pak po drugi put konstituirano (8. kolovoza 1929) *Hrvatsko kulturno društvo u Vulkaprodrštofu*⁷ „za predsjenika izabran je izabran Ivan Dobrović,⁸ direktor škole u Mjenovu. Pridružena su mu tri potpredsjednika: za ‘okrug Željezno’ Alois Marhold,⁹ učitelj u Pajngrtu (Baumgarten), ‘okrug Pulja’ Antun Grubić, župnik u Filežu,¹⁰ a za ‘okrug Borta’ Ignaz Horvath, župnik u Novoj

doch-Nikolaus Bencsics, *Die Geschichte des Schulwesens der burgenländischen Kroaten*. U: Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeit, priredio Stefan Geosits, Edition Tusch Wien 1986, str. 144–166. Sažeti pregled novije povijesti gradišćanskih Hrvata napisao je Mirko Valentić u: *Gradišćanski Hrvati*, izd. Čakavski sabor, Zagreb 1973, str. 15–39. Okolnosti oko razgraničenja Mađarske i Austrije 1919, 1921 vidi u radovima: Walter Goldinger, *Die Burgenladfrage als internationales Problem*. U: Burgenländische Heimatblätter, 23, 3, Eisenstadt 1961, str. 99–107; Hans Steinacher, *Zur Frage der Ödenburger Volksabstimmung (1921)*. U: Burgenländische Heimatblätter, 23, 4, Eisenstadt 1961, str. 195–202; Walter Dujmovits, *Die Haltung der westungarischen Bovölkerung zur Frage des Anschlusses des Burgenlandes an Österreich*. U: Burgenländische Heimatblätter, 27, 1–2, Eistestadt 1965, str. 57–69; Gerald Schlag, *Zur Burgenladfrage von Saint-Germain bis Venedig*. U: Burgenländische Heimatblätter, 32, 3, Eisenstadt 1970, str. 97–125; Karl R. Stadler, *Das Werden des Burgenlandes – ein Teil der österreichischen und europäischen Nachkriegsgeschichte*. U: Burgenländische Heimatblätter, 33, 1, Eisenstadt 1971, str. 1–17; Ladislau Fogarsy, *Beiträge zum Venediger Protokol aufgrund ungarischer Quellen*. U: Burgenländische Heimatblätter, 40, Eisenstadt 1978, str. 145–157.

⁵ Isto., str. 175.

⁶ Vidi: Alojz Jembrih, *Ein Beitrag zur Kenntnis der kulturellen Beziehungen (...) mit dem Mutterland zu Beginn des 20. Jahrhunderts*. U: Burgenländische Heimatblätter, Jhrg. 48, Heft Nr. 2, Eisenstadt 1986, str. 64–65.

⁷ „8. augusta 1929. Ijeta utemeljili su naši rodoljubi našu najveću i najzmožniju narodnu organizaciju, naše HKD – Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću. Od toga dana ča do danas je HKD glavni nosilac naše borbe za očuvanje našega jezika i naše kulture u Gradišću” pisao je Martin Meršić, ml. u *Gradišće Kalendaru* (1979), str. 30 do 38 pod naslovom: „50 ljet HKD – 50 ljet ba djelu za narod”.

⁸ Ivan Dobrović (1882–1967), o njemu vidi: Meršić, ml., *nav. dj.*, 1972., str. 47–48. O

⁹ Slavko Marhold (1898–1959), o njemu vidi: Meršić, ml., *nav. dj.*, 1972., str. 78–79.

¹⁰ Anton Grubić (1874–1929), o njemu vidi: Meršić, ml., *nav. dj.*, 1972., str. 56–57.

Gori (Neuberg). Ostali članovi uprave, dvadesetak osoba, bili su opet gotovo beziznimno svećenici i učitelji.”¹¹ Svi su oni puni entuzijazma radili za doborbit svoga naroda. Godinu dana prije utemeljenja *Hrvatskoga kulturnoga društva*, poznati nestor učiteljstva u Gradišću Martin Borenić (1850–1939),¹² također, piše Janku Barlēu u Zagreb (28. kolovoza 1928) iz Pajngrta: „Kad sam simo došao, nismo imali drugi školskih knjig, neg ilirsku početnicu i štanku. God. 1873. smo va skupščini nikoliko duhovni i učitelji dokonjali, za naše škole potribne knjige napraviti. Ja sam prik zel početnicu i štanku – prva je doživila 11. izdanie, a druga 6., – g. Naković prirodo i zamlopis i niki drugi povest i fiziku. Ovako smo došli do naših jako potrebnih školskih knjig.”¹³ Ako znamo koje je sve zadaće spomenuto *Društvo* imalo ispuniti, odnosno na kojem je sve polju ono radilo, onda se njihova uloga u tome pogledu treba respektirati i ocijeniti najvišom ocjenom. *Društvo* je sebi za cilj postavilo ove zadaće: – zastupanje hrvatskih narodnih interesa na temelju međunarodnih ugovora i sporazuma koje je sklopila Republika Austrija; – ostvarenje prava da se hrvatski jezik upotrebjava u govoru i pismu kod suda, oblasti i ureda na području gdje su naseljeni gradišćanski Hrvati; – da osigura i proširi nastavu na hrvatskom jeziku u osnovnim, glavnim i srednjim školama za hrvatske učenike; – da osigura službu Božju na hrvatskom jeziku u hrvatskim i miješanim župama; – unapređenje narodne kulture; – osnivanje i podupiranje glazbenih, plesnih i kazališnih grupa; – izdavanje i raspaćavanje književnih djela, knjiga i časopisa; – uređenje i izdržavanje knjižnica i kulturnih domova; – kontakt s kulturnim organizacijama hrvatske domovine.¹⁴ U navedenome spektru zadaća *Društvo* je polučilo vidljivih rezultata, najprije pod vodstvom Ivana Dobrovića, a onda od 1932 pod vodstvom Ignaca Horvata,¹⁵ dakako, uvijek uz osobnu zauzetost pojedinih učitelja i svećenika.

¹¹ Isto, str. 179; Vidi još: *40 ljet Hrvatsko kulturno društvo 1929 – 1969*, jubilarni spis, Željezno 1969, str. 6–70.

¹² Martin Borenić je bio učitelj u Pajngrtu (Baumgarten) od svibnja 1871 do kraja 1916, uz učiteljsku službu obavljao je i službu orguljaša u crkvi. Isto je to obavljao i Mihael Naković u Koljnofu koji je bio učitelj Boreniću.

¹³ Jembrih, *nav. dj.*, 1986, 77–78. Borenićeva je *Početnica* tiskana 1874. Mihael Naković je priredio: *Prva štanka* (1874), *Druga štanka* (1897), *Nova mjera i vaga* (bez. mj. i godine tiskanja), *Prirodopis za hrvatske škole* (1880), *Zemljopis s osobitom obzirom za zemlje Ugarske korune* (1880), *Podučavanje u jezikoslovju* (1877) *Ugarska slovnica za hrvatske škole* (1893).

¹⁴ Isto, str. 180.

¹⁵ O njemu vidi: Robert Hajszan, *Ignac Horvat*, Pinkovac 1979; Stjepan Krpan, *Ignac Horvat i Martin Meršić st. i veza sa starom domovinom*. U: Radovi Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža”, br. 6, Zagreb 1997, str. 109–116.

O školstvu kod Hrvata zapadne Ugarske (1914)

Ovdje predloženi tekst o školstvu kod Hrvata u zapadnoj Ugarskoj, dio je opširnoga prikaza o spomenutim Hrvatima, koji je objelodanjen u *Prilogu časopisa Luč, Đački vjesnik*, br. 7. i 8., Zagreb, 20. siječnja 1914., str. 82-83, 91-93, 102-106, 115-118.¹⁶ Tekst je vrlo zanimljiv jer se iz njega razabiru prilike koje su pratile školstvo u doba Mihaela Nakovića, Gašpara Glavanića,¹⁷ Martina Borenića, Fila Sedenića i dr., a namijenjen je bio hrvatskome čitatelju. Spomenuti tekst (u tri nastavka) u *Đačkom vjesniku* potpisao je „Hrvat iz zap. Ugarske” (str. 83), „Zapadni ugarski Hrvat” (str. 106), „Hrvat iz zapadne Ugarske (str. 118), dakle bez imena i prezimena. Tko se krije u spomenume potpisu? Svakako jedan Hrvat koji je dobro poznavao ono o čemu je u tekstu pisao, a pisao je na temelju provjerjenih podataka i svoga osobnog iskustva.¹⁸ Njegov je tekst vrlo zanimljiv i današnjemu čitatelju, zapravo svakom onomu koji želi saznati o školstvu kod Hrvata u zap. Ugarskoj u 19. i početkom 20. stoljeća. Autor u svom 6. odjeljku (ima ih sedam),¹⁹ odmah na početku kaže da „nam valja razlikovati Hrvate u željeznoj županiji, te u šopronskoj i mošonskoj. Hrvati u željeznoj županiji stanuju po manjim selištima tako te više sela pripada jednoj općini, a prema tome i djeca odavle polaze i teže i u manjem broju pučku školu. Zato im je izobrazba niža, što se opaža i u njihovoj književnosti. Željezna županija gotovo još nije dala čovjeka, koji bi što pisao u hrvatskom jeziku. A škole su kod svih Hrvata većinom općinske. U ovim školama na zahtjev općinara

¹⁶ Vidi: *Bibliografija hrvatskih književnih časopisa 20. stoljeća*, svezak 2, LUČ (1905 – 1942), prir. Vinko Brešić, sastavio Ilija Miškić, Zagreb 2011, 16–17. Naslovica Časopisa Luč, prvo gođište (1905–1906), glasi: „LUČ list hrvatskog katoličkog đaštva. Izdaje Hr. kat. akad. društvo „Hrvatska” u Beču. Odgovorni urednik: Ivan Butković, stud. phil.”

¹⁷ Gašpar Glavanić (1833–1872), o njemu vidi: Martin Meršić, ml., *nav. dj.* 1972, str. 55–56. O školstvu svakako vidjeti: Felix Tobler – Johann Seethoch, *Školstvo od 16. stoljeća do 1921 godine*. U: *Povijest i kultura gradičanskih Hrvata*, ur. Ivan Kamapuš, Globus, Zagreb 1995, str. 233–247.

¹⁸ Tko je mogući autor spomenutoga napisa, naveo sam u svome članku: *Borenićevi učenici u Zagrebu*. U: Tkaličić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 14. Zagreb 2010, str. 171–172. Bio je to Petar Lichtenberger, rođen u Pajngrtu, inače učenik Martina Borenića koji ga je poslao na školovanje u Zagreb i koji je ostao, nakon studija teologije, u Zagrebačkoj nadbiskupiji, obavljajući župničku službu, uglavnom, u Međimurju gdje je i umro 1941., tijekom službe božje u župnoj crkvi u Kotoribi; pokopan je na groblju u župi Donji Vidovec gdje je bio župnik.

¹⁹ Spomenuti je članak uvršten u rubriku *Narodna obrana* s općim naslovom *Hrvati u zapadnoj Ugarskoj*, s podnaslovima: 1. *Jedan osvrt*; 2. *Statistika „vodenih Hrvata”*; 3. *Nacionalna svijest*; 4. *Odnošaj prema Hrvatima*; 5. *Odošaj prema Madžarima i Nijemcima*; 6. *Školstvo kod Hrvata*; 7. *Njihova književnost*.

može biti nastavni jezik hrvatski. Dakako da to Hrvati nijesu nigdje zahtijevali pa je svagdje nastavni jezik madžarski. Ipak bi se moralio po 2 sata na tjedan poučavati materinski jezik. No i to se slabo vrši. Stariji učitelji, koji su išli u školu u vrijeme apsolutizma i sve do 70-tih godina (19. st., A. J.), ipak su učili u školi hrvatski, dok su mlađi veliki madžarofili i ne uče gotovo ništa u hrvatskom jeziku. Sve do godine 1900. je u nekim općinama bio u školi hrvatski nastavni jezik. Uz hrvatski učilo se njemački i madžarski. Aponijevim je zakonom bilo to sve uništeno.²⁰ (...) Zaista žalosno vam je gledati djecu, kad dođu u školu, a učitelj ih odmah madžarski pozdravi. Od prvog bi se dana po zakonu moralio madžarski govoriti, a materinsku riječ niti spomenuti. To se i događa u školama, gdje učitelji ne znaju jezika, koji govore djeca. Ipak uza sve nastojanje madžarskih učitelja malo ima djece, koja uče jedva ono, što je najnužnije za konverzaciju. Uopće te škole nemaju svrhe ili je barem ne postizavaju. Ove su škole u najboljem smislu tečajevi za madžarski jezik. Djeca ne nauče ni madžarskog niti materinskog jezika. Ja sam također polazio u madžarsku pučku školu i bio sam najbolji đak, ali polovicu onoga nijesam razumio, što smo učili. Sjećam se, kako nam je učiteljica tumačila, koja nije bila vješta hrvatskom jeziku parni stroj i slične stvari. Mi ne samo da nijesmo razumijeli djelovanje, nego ni o čem se radi, premda je bila to izvrsna učiteljica. Ali kako će nam madžarski rastumačiti, kada se jedva razumije hrvatski. Druge predmete razumiju donekle najbolji đaci, no ostali samo bulje. Nama Hrvatima ipak donekle ide, ali Nijemcima nikako. Za njih je ovakva škola još pogubnija, jer oni ne mogu da nauče madžarski. Dosada su pisali goticom, pa i u korespondenciji. Ali kako se sada uči njemački u školi, ne mogu da pišu njemački; jer madžarskim pravopisom pisati njemački, to je nešto groznoga. Tako sam bio pri objedu kod nekog župnika, gdje je bilo više svećenika i učitelja i posvećeni biskup Kutrovac.²¹ Jedan učitelj pokaže pismo, koje je pisao neki njemački dječak svojim roditeljima. Svi smo kušali pročitati, ali nikako nije išlo. Tako roditelji, ako će

²⁰ Albert Apponyi (1846–1933), mađarski političar i promicatelj ugarske politike supremacije (hegemonizma) nad ostalim narodima u Ugarskoj, pa tako i nad Hrvatima. Nakon 1918 zastupao je mađarsku revisionističku politiku. Njegov je zakon iz 1906 (lex Appony) naređivao da su djeca u školama smjela izgovorati molitve i biti poučavana u vjerouauku samo na mađarskome jeziku..

²¹ Bio je to Ernest /Ernő/ Kutrowatz/Kutrováctz (1841–1913), rođen u Cikleš/Siegleß/Siklósd. Studij teologije apsolvirao je u Đuri /Györ 1861–1865; od 1872 župnik je i dekan /desetnik u Melindofu, godine 1894 je kanonik dekanata Pápa, a 1897. Komarno, godine 1898. dekanata Šopron, a 1902. nadkanonik stolne crkve Đura i ujedno posvećeni piskup Đurski, od 1905. naslovni je biskup Marciana (Turska biskupija Myrna). Umro je u Đuri 1913. 21. listopada i sahranjen u novogotičkoj crkvi u Melindofu koju je osobno dao izgraditi 1904./1905. Za predočene podatke o Kutroveu zahvaljujem akademiku Nikoli Benčiću koji mi ih je i posredovao.

što pravo doznati od sina moraju ga ići pitati usprkos toga, što su oni i on išli šest godina u pučku školu. Ipak Madžari silno podupiru pučke škole među narodnostima koje su njima pogibeljnije, dok pravi Madžari u mnogim krajevima nemaju nikakve škole. Zato kod mene nema već 50 godina analfabeta. Imade stalno povjerenstvo, koje ispituje, koji učitelj imade najviše uspjeha u učenju madžarskog jezika i takovi dobiju sjajne nagrade. Učitelji su dobro plaćeni. Ovako je u općinskim školama a u državnim je školama još gore. Dok se u općinskim školama može vjeronauk predavati lih u materinskom jeziku, to se u državnim mora u madžarskom. Tamo se ne smije ni čuti materinski jezik. Zato se vodi velika borba za općinske škole dok država nastoji sve podržaviti, da budu mogli lakše izbaciti vjeronauk iz škole madžarski framazuni²² i lakše odnarođivati djecu. No imade sela, koja ne mogu dobiti učitelja hrvatskog jezika. Zato je velika jagma za njima. Imam druga učitelja. Čim je svršio školu, dobio je mjesto ravnajućeg učitelja u jednom selu željezne županije. No kako je došao novi zakon, da učitelji moraju čitavu godinu u vojništvu odslužiti, a ne kao prije po dva mjeseca i to za praznika, to su oni opet ostali bez hrvatskog učitelja, koga su teškom mukom dobili. Da im ne izmakne, obećali su mu, da će mu kroz čitavo vojništvo davati polovicu učiteljske plaće, ako dođe k njima natrag. I dosita sve se tako dogodilo.

U ovoj je županiji, koja spada pod somboteljsku biskupiju, velika nestaćica i na hrvatskom svećenstvu. Tako je neki Hrvat iz ove županije upravo zaklinjaо u ‘Našim novinama’²³ da se pobrinu ljudi, da dobiju hrvatskih svećenika, jer ne mogu čuti riječi Božje u svojem jeziku već dugo vremena. već oko godine 1840. je bilo pre malo hrvatskih svećenika. To već spominje Kurelac (1811–1874) u svojim ‘Jačkama’.²⁴ Drugačije je u šopronskoj i u mošonjskoj županiji. Ondje je dovoljno učitelja koji redovito svrše u katoličkoj preparandiji u Đuru, te su добри katolici i dosta sposobni. Stariji su učitelji dosta dobri Hrvati ili barem indiferentni, dok su mladi zagrijani Madžari i to Košutovci u srcu.²⁵ U novije doba propagiraju framasoni svoju ideju među učiteljima, te ima i dosta

²² Slobodni zidari, masoni.

²³ *Naše novine*, prvi broj je iz tiska izašao u subotu 1. siječnja 1910. u Đuru, odg. ur. Štefan Pezić. Vidi preslik programa tih novina u: *Gradišće Kalendar* 1973., str. 43; Vidi još: Marin Berlaković, *100 ljet „Hrvatske novine”*, Željezno 2011., str. 41-56; također: Novine i časopisi Gradišćanskih Hrvatov, ur. Nikola Benčić, HŠtD, knj. XXXVIII, Željezno 1985., 75–79.

²⁴ Fran Kurelac, *Jače ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka po župah Šopronskoj, Mošonskoj i Željeznoj na Ugrih*, Zagreb 1871.

²⁵ Pristaše Lájosa Kossutha (1802–1894) mađarskoga političara koji se je borio za neovisnost Mađarske a bio je i protivnik austro-ugarske nagodbe iz 1867., vrlo simptomatičnoga političkoga čina za tadašnju Hrvatsku trojednicu.

učitelja framazuna osobito u somboteljskoj loži. Framazuni imadu u programu, da ukinu konfesionalne škole te ih podržave. A državne su škole očito grob za narodnosti. Mlađe je svećenstvo u đurskoj biskupiji i to dosta agilno i dobro, ali većinom posve indiferentno za hrvatstvo, ako i nije tako madžarofilska učitelji, nego je tolerantnije. Inače osjećanje je posve madžarsko i nije čudo, jer pučka škola je madžarska onda gimnazija i akademija i to mora čovjeka odnaroditi. Ima među starijim i dobrijih, izrazitih Hrvata. (...) Danas su prilike mnogo gore. Kad iziđu iz sjemeništa kao kapelani obično zaborave hrvatski jezik.²⁶ Dolaze doduše na praznike kući, gdje se samo hrvatski govori, ali oni su obično sa župnikom i s drugim đacima u društvu, a tu se govori samo madžarski. Pripovijedao mi je jedan svećenik, da se morao gotovo iz temelja učiti hrvatski, kad je došao iz škole. Kod sastavljanja propovijedi služe se obično stariji s Filipovićevim njemačko-hrvatskim riječnikom,²⁷ a mlađi s madžarsko-hrvatskim, da izraze svoje mišljenje u hrvatskom jeziku.²⁸ Jezik ugarskih Hrvata je jako siromašan riječima, te se moraju služiti snašim književnim jezikom u pomanjkanju njihovih riječi. Hrvati davaju najveći postotak svećenstva prama broju žiteljstva. Zato hrvatske svećenike namještaju i među Madžare a još običnije među Nijemce. Mnogo Hrvata ide u red benediktinski, koji ima svoje sjedište u sv. Martinu kod Đura. Ovih zadnjih godina je bilo oko 12 Hrvata u školi toga reda. Ovi obično svrše filozofiju te su namješteni po konfesionalnim srednjim školama kao profesori iz kojegagod predmeta. Hrvati su obično najbolji đaci i u srednjim školama i u teologiji. Hrvati polaze srednje škole u Šopronu, Željeznom gradu (Kismárton), Kisegu, a najviše u Đuru.”

Iz ovoga se citiranoga, opširnoga teksta doista može razabratи sva složenost školstva kod Hrvata u zapadnoj Ugarskoj prije i poslije 1914. Dakle razdoblju

²⁶ Kao da je već Jive Žigmund Karner u predgovoru svojega prijevoda „Od nasledovanja Kristuševoga“ (1812.), još je djelo uvijek u rukopisu, to isto primjetio, kad je zapisao: „Ar čim se tuje jezike, jednoga ali drugoga naroda, med kim bivamo, naučimo, Horvata ostavimo, preminimo, odurimo, da nas je, ne malokrat sram, svoj narod, pokolenje, jezik pred drugim valovati.“ Karnerov je rukopis autor ovoga rada prepisao u suvremenu latiničku grafiju i priredio za tisak. Čeka na bolja vremena. Možda bi se netko od gradišćanskih Društava mogao uključiti u izdavanje te vrijedne knjige od svjetskoga značenja.

²⁷ Ivan Filipović, *Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache*, Zagreb 1869., 1870., 1875. u suradnji sa Gjurom Stjepanom Deželićem, Lj. Modecom i G. Simončićem.

²⁸ Martin Borenić je također u pismu Barlju (4. travnja 1922.), uz ostalo, napomenuo: „Naši preotci su, kad su se ovamo preselili, svoju materinsku rič neg s usti doprimili, a ne va knjiga i tako se je za nas va ovom dugom času mnogo riči zgubilo – pozabilo. Mi zgora Šoprona si s nimškim, a zdola Šoprona s ugarskimi ričami (mesto pazabljeni) pomažemo.“ Jembrih, *nav. dj.*, 1986., str. 71.

\u0107u kojemu su se \u0107kolovali mnogi znameniti sve\u0107enici i u\u0107itelji, koje u svojoj *Povijesti knji\u0107evnosti* (1912) spominje File Sedeni\u0107 (1912). Isto je tako zanimljiv 7. podnaslov *Njihova knji\u0107evnost* o kojoj pi\u0107e „Hrvat iz zapadne Ugarske“ u **\u0107a\u0107kom vijesniku** (1914), pa ga valja, uglavnom, u cijelini jo\u0107 jednom pro\u0107itati.

„Ugarski Hrvati ne razumiju nikako na\u0107eg knji\u0107evnog jezika. Ni sve\u0107enici, a narod pogotovo ne razumije na\u0107eg knji\u0107evnog jezika. Zato zapadni ugarski Hrvati jako slabo \u0107itaju. U drugom jeziku ne razumiju dobro, a u svojem nemaju (?), valjda knjiga, A. J.). \u0107itava se dana\u0107na njihova literatura sastoji u dva kolendara, jednim novinama, u molitvenicima i prigodnim bro\u0107urama. Kolendara su dva i to sv. Antuna, koji izlazi pod ovim imenom ve\u0107 12 godina (a prije je izlazio pod imenom ‘Kr\u0107\u0107anska obitelj’). Nakladnik je ovog kolendara tiskara R\u0107nai Jen\u0107 u Kisegu, a urednici su dvojica u\u0107itelja i to Borenich Martin²⁹ u Sopronkertesu i Kuzmich Jandre³⁰ u B\u0107d\u0107skut. Izlazi u 4000 primjeraka, te se sav rasproda. (Stoji 50 filira). Kako nema originalnih pisaca, to obi\u0107no prevode s njema\u0107kog ili mad\u0107arskog. Najvi\u0107e privuku narod smje\u0107ice i \u0107aljive pjesme, koje sla\u0107e Borenich. Osim \u0107aljivih ima jo\u0107 nabo\u0107nih pjesama. Gotovo jednu \u0107etvrtinu kolendara obuhvataju reklame, jer ka\u0107u, da se ne bi kolendar druga\u0107ije isplatio. Proza je osim ne\u0107to pou\u0107ne, ve\u0107inom zabavna.

Drugi je kolendar ‘Sv. Familija’, koji izlazi ve\u0107 10 godina. Izdaju ga sve\u0107enici prista\u0107e pu\u0107ke stranke i \u0107tampa se u diecezanskoj tiskari u \u0107uru.³¹ Ovaj jest kolendar ve\u0107i prostorom i literarno vrijedniji, jer ima vi\u0107e suradnika, te mo\u0107e birati gra\u0107u. Dosada ga je ure\u0107ivao Miloradi\u0107 (Mer\u0107i\u0107), sve\u0107enik iz hrvatske Kemlje

²⁹ Bore\u0107 je Barl\u0107 (Janko Barl\u0107, 1869–1941), uz ostalo, u pismu (3. august 1928.) naveo: „Ja sam bil pri \u0107ivotu G. Nakovi\u0107a suradnik hrvatskoga kalendara; po njihovoj smrti (od leta 1891) sam ja kalendar dalje napravljala. Mnogi su mi pomo\u0107 obe\u0107ali, ali ovih je valjala poslovica: \u0107iroka su usta a tesna ruka, i sam ga s ve\u0107eg napravljala. Jedno\u0107 se j\u0107 stampal u Neuzlji, niko\u0107 u Kisegu, pak u \u0107eljezni: zadnja dvi leta u \u0107ampi misionarow s Sv. Gabrielu. Za budu\u0107e leto smo se zdr\u0107ili, da \u0107e se kalendar u be\u0107anskoj \u0107ampi, kade se na\u0107e hrvatske novine \u0107tampadu, van dat. Stro\u0107ki \u0107ampe, korekture – \u0107edu se platit, a korist ne\u0107e ve\u0107 kot do sada \u0107tampar imat, nego \u0107e se od leta do leta skupa dat, da mogu\u0107e bude, iz tih pinez jednu hrvatsku \u0107tampu utemeljiti. Ovo mi je drago, da budemo imali gradi\u0107anski Hrvati svoju \u0107tampu.“, Jembrih, *nav. dj.*, 1986., str. 78. Isto u autorovoj knjizi: *Na izvori gradi\u0107anskohrvatskoga jezika i knji\u0107evnosti*, ZIGH, Biblioteka Gradi\u0107anskohrvatske studije, knjiga 1. \u0107eljezno/Eisestadt 1997., str. 134.

³⁰ O njemu vidi: Martin Mer\u0107i\u0107, ml., *Znameniti i zaslu\u0107ni gradi\u0107anski Hrvati*, \u0107akavski sabor, 1972., str. 73–74.

³¹ Izdava\u0107i su bili Mate Karal (1827–1911) i Mate Mer\u0107i\u0107 Miloradi\u0107. Vidi: Stjepan Krpan, *Gradi\u0107anski portreti*, KS, Zagreb 1988., str. 48–51.

³² Vidi: Mate Mer\u0107i\u0107 Miloradi\u0107, *Ja\u0107ke*, tre\u0107e izd. prir. Nikola Ben\u0107i\u0107, \u0107eljezno 1978. O Miloradi\u0107u vidi u \u0107asopisu *Novi Glas*, izd. HAK, br. 3, Be\u0107 1988. i u Jembrih, *nav. dj.*, 1997., str. 143–159

u mošonjskoj županiji. Ovo je najbolji pjesnik ugarskih Hrvata.³² Urednik je inače vrlo izobražen svećenik i filozof, te je znao birati građu za kolendar. Najviše vrijede njegove pjesme, kojih imade u svakom kolendaru po jedan ciklus. Pod njegovim je urednikovanjem kolendar mnogo vrijedio. Proza je većinom poučna. Kako je sada prilično ostario, prepustio je uredništvo jednom malđem svećeniku. Kolendar stoji 60 filira i naručuje se kod uredništva ‘Naših Novina’ u Đuru.

Već nekoliko godina izlazi u Đuru hrvatski tjednik pod imenom ‘Naše Novine’, što ga izdaje ugarska pučka stranka. Svrha je novinama, da Hrvate pritegne uz ovu katoličku stranku. Novine su dosta slabo uređivane. Urednici se tuže, da nemaju dovoljno suradnika, što stoji. To će biti prvi razlog, a drugi što previše trpaju nabožnih stvari, što ne spada u novine nego u glasnik. Narodnosnim se pitanjem ne bavi. Hrvatima toliko koristi, da ljudi ipak bar nauče ili bolje ne zaborave hrvatski čitati i da barem imadu kakvu zabavu. Narod pak rado čita ove novine, jer drugo pod nebom nemaju ništa. Tko bi htio pomoći kolenarima i novinama, neka ih naručuje i neka piše članke ili barem prevede što, te tamo pošalje. Ovako bi mogli kolendari mnogo više vrijediti. Dakako da se ne smije hrvatstvo jako isticati, jer...

Osim toga imademo prilično veliku nabožnu literaturu. S molitvenicima smo relativno jako bogati. Zašto smo baš u ovoj vrsti književnosti tako bogati, razlog je u tom, što se još jedino u crkvi možemo služiti svojim hrvatskim jezikom. I u tom su Madžari kod nas dosada dosta tolerantni. Nađe se ipak svećenika, koji i u crkvi vode madžarizaciju. Tako je u nekom selu počeo jedan mladi svećenik na ponuku grofa madžarski propovijedati i molitve obavljati. No ti su rijetki, osim gdje se uslijed pomanjkanja hrvatskog svećenstva Hrvatima propovijeda madžarski ili njemački. Najviše molitvenika je izdao učitelj Naković,³³ aiza toga redovnik Čuković,³⁴ čiji se molitvenici odlikuju osobito lijepim hrvatskim jezikom. Imadu Hrvati još iz doba, kad je bio hrvatski nastvani jezik u školi, hrvatske školske knjige. No otkako se u školi samo madžarski uči, ostao je jedino katekizam i biblija u porabi. Prije nekoliko godina izdao je učitelj Borenich i Nakovich hrvatski jačkar i to crkvenih pjesama s pratnjom uz orgulje. Knjiga je veoma velika i stoji 6 K.(runa). Naručuje se kod Borenicha. Višeputa osvane po koja hrvatska brošura, koja se bavi socijalnim pitanjem. Knjige se rasprodaju najviše tako, da ih svećenici rasture u narod. Tko izda kakovu knjigu ne smije

³³ Vidi Nakovićev *Duhovni venac* (1877., 1878., 1881., 1883., 1884., 1886., 1887., 1889., 1892.), *Zlatna koruna Bl. D. Marije* (1882., 1889., 1893., 1894.), prema Ludwig Kuzmich, *Kulturhistorische Aspekte der burgenlandkroatischen Druckwerke bis 1921.*, Eisenstadt 1992.

³⁴ Ivan Čuković (1865–1944), o njemu vidi: M. Meršić, ml., *nav. dj.*, 1972., str. 46–47.

nikad računati na dobitak. U novije doba uredništvo ‘Naših Novina’ nastoji centralizirati književnost i sav duševni rad ugarskih Hrvata. Zato tko bi htio naručiti koju knjigu, neka se obrati na uredništvo ‘Naših Novina’.³⁵

Da su se očuvali Hrvati još toliko u Ugarskoj, imademo zahvaliti jedino svećencima i učiteljima. Svećenici su sačuvali još što imade hrvatstva i oni mogu i upropastiti i uništiti Hrvate u Ugarskoj. Ali nadajmo da oni neće zapasti u divlji šovinizam liberalaca, jer njih vodi katolička crkva, koja u svakoj stvari zna sačuvati mjeru i koja najpravednije dijeli svakomu svoje pravo. A mi ne smijemo kao dosada prekrštenih ruku stajati, nego pomoći koliko koji može; da najprvo kupuje njihove književne proizvode, da ih upozna i prvom prilikom da ih i posjeti. Time ujedno i svršujem svojim prikazom o toj zaboravljenoj grani hrvatskoga naroda.”

Autor navedena teksta dao je jedan opći uvid u književnost koja odgovara tadašnjoj realnosti kod Hrvata u zapadnoj Ugarskoj.

Dva učitelja zajedno na jednom poslu

Kad je u Jagićevu *Archivu für slavische Philologie*, Bd. 23, Berlin 1901., 272–273, Milan Rešetar³⁶ objavio kratki osvrт jedne knjige, naslovio ga je: „Kerštjansko-katoličanski Crikveni Jačkar. Sastavili ga Mihovil Naković, učitelj u Kópházu, i Martin Borenić, učitelj u Kertešu. Raab 1901, Dioecesan-Druckerei, lex.-8°, 302 S.”

Dakle, riječ je o priređivačima, učiteljima orguljašima (orugljaš je bio M. Borenić i Naković koji je bio učitelj Martinu Boreniću).³⁷ Borenić je u pismu Janku Barlēu 3. kolovoza 1928., uz ostalo, pisao: „Jako potribna nam je bila jačkarna knjiga. Bilo je va jednih i drugih molitvenih knjig nikoliko jačak, ke su bile zazlamenovane: *Nota stara ili nota znana*. Ali komu?! Pokojni Naković³⁸ i ja smo počeli 1880. leta stare i nove jačke za Božju službu skupa zibirat i nje

³⁵ O povijesti novinstva u časopisa vidi: *Novine i časopisi Gradišćanskih Hrvatov*. knj. XXXVIII Hrvatskoga štamparskoga društva, ur. Nikola Benčić, Željezno 1985.

³⁶ Vatroslav Jagić (1838–1923), Milan Rešetar (1860–1942), glasoviti slavisti, prvi je rođen u Varaždinu, drugi u Dubrovniku; o njima vidi: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću*, Zagreb 2007.; *Zbornik o Miljanu Rešetaru*, Zagreb 2005.; Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti*. Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2006.

³⁷ Vidi: Jembrih, *nav. dj.*, 1986., str. 77.

³⁸ Mihovil Naković (1840–1900), o njemu vidi: Meršić, ml., *nav. dj.*, 1972., str. 86–87.

u kajde stavlјat. Ja sam osebujno tu zadaću na se zel, od tih starih jačak nam nepoznate arije izvidit i sam po hrvatskih selih pri starih ljudi, osebujno babicah izkuševal jednu ili drugu ariju. Do nikolikih sam je skupa spravil. Jedna starica prez zubi mi je ariju od božićne jačke: ‘Narodil’ – nujnala i rekla, da ju j’ nje stara mat pri zibanju jačila. Ovakvi jačak stare dobe se više 50 nahaja, ke su tako od pozabljenja očuvane postale. Ke jačke su za vse crikveno leto mankale, smo je napravili. Kad je po 10 leti ista knjiga gotova bila, smo imali skrb za štampu. Mi smo se upitali u Beču, u Gradcu, Insbruku – ali nisu je htili štampati, ar ji mi nismo mogli već od 500 kom. štampati dat; ove su bile neg za orgulače naše krajine priredjene. No ali je štampu u Gyuri biškupljeva štampa prikzela. Kad je 50-ti broj jačak pod prešu bil, bil je moj dobri i skrbni suradnik g. Naković po kratkom betegu umrl i ja sam moral sam istu knjigu dogotovit. Preglednik ugarskih škol, ki mi je drugače dobar pretelj bil, mi je v oči metal, da će se kroz ov crikveni jačkar hrvatstvo neg podaljiti. Ja sam mu odgovoril, da je ota knjiga za nas Hrvate jako potribna bila pri Božjoj službi. Zač imadu Nimci ur davno otakovu knjigu. Ča već nij' slobodno Boga svoga va svojem materinskom jeziku slavit?.”³⁹

Kad je *Kerštjansko-katoličanski crikveni jačakar* bio gotov za tisak, još uviјek nije bilo novca za tiskarske troškove. Na sreću, našao se je dobrotvor (mecena) u osobi zagrebačkoga nadbiskupa Jurja Posilovića (1894–1914)⁴⁰ koji je, na nagovor Franje Ksavera Kuhača, dao novac za tiskanje *Jačkara*. „Dal nam je gospodin Bog veleđušne pretelje, ki su velike aldove na ov cilj prenesli i neg samo i jedino ovim imamo hvaliti, da se je napomenuta knjiga štampati mogla. Kako nesebični su ovi naši dobročinitelji, svidoči nam najbolje, da oni uz vse velike aldove ne išču nikakve hasni ni svitske dike; ne, oni si želiju još i javno neimenovani ostati” pisao je Borenić, a citirao u nekrologu Janko Barlè (1939),⁴¹ koji za Borenića reće: „Borenić čiji zasluzni život sam opisao u ‘Sv. Ceciliјi’ god 1928 (str. 222) bio je svestrano radin i veliki dobročinac svog naroda. Dugo godina je uredjivao kalendar za gradišćanske Hrvate, utemeljio u svojoj župi ognjebransko društvo, mnogo je učinio za napredak voćarstva i svakom zgodom radio na prosvjećivanju i unapredjenju svog naroda. Ako je doživio i lijepu starost, ipak je njegova smrt čitavo Gradišće zavila u tugu. Kako ga

³⁹ Isto;, str. 78.

⁴⁰ Vidi: Agneza Szabo, *Zagrebački nadbiskup Juraj Posilović – mecena hrvatske kulture*. U: Naše domovine kinč preželnici, zbornik u čast 70. ljetnice mons. Lovre Cindorija, ur. Alojz Jem brih, Glas Koncila i Kajkaviana, Zagreb 2004., str. 331–346.

⁴¹ Vidi časopis: *Sv. Ceciliјa*, XXXIII., svez. 3, Zagreb 1939., str. 64.

*Prof. Jembrih u svom kabinetu na Hrvatskim Studijima
Jembrih professzor Úr saját kabinetében*

je narod volio, dokazao je najbolje njegov sprovod dne 24 maja o. g. (1939). – 'Na zadnji put ga je sprohodilo celo selo, već duhovnikov, množina učiteljev i mnogi njegovi pretelji, poštovatelji i poznanci iz bliza i daleka.'⁴²

Kao što je Borenić u pismu Barlèu bio spomenuo kako je gradišćanskim Hrvatima bio jako potreban crkveni *Jačkar*, još je zornije to opisao Franjo Ksaver Kuhač, prikazujući istu knjigu u *Viencu* (1901).⁴³ Potreba za spomenutim *Jačkarom* najbolje se razabire iz Kuhačeva opisa: „U crkvama tih ugarskih Hrvata moli se, propovijeda i pjeva samo hrvatski. U selima, gdje je mješovito pučanstvo, primjerice u Otavi i u Ciklešu, propovijeda se jedne nedjelje hrvatski a druge njemački, u drugim selima pako magjarski mjesto njemački. U kojem se jeziku moli i propovijeda koje nedjelje, u onom jeziku takodjer i pjeva narod pod sv. misom. U najnovije vrijeme ipak su počeli orguljaši pjevati malne uvijek *magjarske* pjesme. Proti tomu prosvjedovalo je hrvatsko pučanstvo, te zahtijevalo odlučno, da orguljaš pjeva *hrvatske* jačke.“

⁴² Isto, str. 65.

⁴³ Vidi: *Vienac*, br. 15, 1901., str. 292–295.

Na to su kantori obično odgovorili, da ne umiju pjevati hrvatske jačke, te ove prati s orguljama. Ali narod im nije pravo vjerovao te scijenio, da je to samo izlika, ili čak viši nalog, da se tako hrvatski jezik malo po malo istisne iz crkve. No tomu nije tako bilo, jer mladji ti orguljaši, premda rođeni Hrvati, zaista nijesu umjeli pjevati hrvatske pjesme. Ovi su naime odgojeni u magjarskim preparandijama, gdje su učili samo *magjarske* crkvene popijevke a ne i hrvatske. Ipak se narod stao buniti, pa čak i time prijetiti, da ne će više polaziti crkvu, pa ako mu se volja ispuniti ne će, da će prijeći na drugu vjeru. Sve to nije narod govorio samo svojim orguljašima i duhovnicima, nego je priopćio i biskupu gjurskom, pod kojega vlast ti Hrvati spadaju.

Saslušav biskup njihovu tužbu, uvjerio ih je, da nije ni koja oblast zabranila niti će u buduće zabraniti, da se pjeva hrvatski u onim crkvama, koje polaze Hrvati.⁴⁴ U to je biskup naložio i svim župnicima svoje dijeceze, da u tom pogledu zadovolje tamošnje Hrvate, jer ti su ljudi valjani ugarski državljanini, koji ljube ugarsku svoju domovinu isto tako, kako i svoj materinski jezik. Nikad ne smije, dodavši biskup, zaboraviti duhovnik, da je on namješten u župi radi svete katoličke crkve i radi svojega puka, te da se za to ima i prilagoditi pučanstvu.

Strogi taj biskupov nalog nešto je doduše koristio, jer su i župnici i orguljaši nastojali, da vrše biskupovu zapovijed. Ali premda su mladji kantori što više prepisivali hrvatske crkvene jačke (popijevke) od starijih učitelja i orguljaša, te ih ipak nijesu mogli dobiti za svu crkvenu godinu i za razne crkvene obrede. Da se tomu pomanjkanju doskoći, stadoše dva vrijedna sina tamošnjeg hrvatskog naroda: kolnovski učitelj i orguljaš Mihovil Naković i učenik mu Martin Borenić, učitelj i orguljaš u Kertešu, sakupljati od svih orguljaša onoga kraja hrvatske crkvene jačke i to tekstove i melodije. Cijeli materijal, što su dobili, ipak nije dostajao za cijelu crkvenu godinu, te su se za to odlučili, da će oni sami nadopuniti ono što nedostaje, to jest sastaviti potpuni hrvatski kantual u jeziku tamošnjih Hrvata. Po tom su ovako umovali: Bude li jednom taj kantual gotov i štampan, tada je hrvatski jezik osiguran u našim crkvama, budući se ne će moći mladji orguljaši time ispričati, da bi rado pjevali u crkvi hrvatske jačke da ih umiju, jer kako svaki učiteljski pripravnik uči u preparandiji po kajdama pjevati i orguljati, naći će za svaku crkvenu svečanost u kantualu prikladne hrvatske jačke, te će ih moći lako naučiti. (...) U tu svrhu obratiše se na duhovnike i na one učitelje, kolege svoje, koji dobro poznadu tamošnji hrvatski dijalekt te imadu bar ponešto pjesničkoga dara, da ih u tom poslu potpomažu. Jedni

⁴⁴ Koliko mi je poznato, danas (2012.), mađarski biskupi više i nemare za Hrvate katolike i ne daju im mogućnost da imaju svećenika koji bi im služio misu i propovijedao na hrvatskome jeziku. Je li to opravданo?

i drugi, duhovnici i učitelji, drage su se volje odazvali njihovoj molbi, no ipak je morao i pogledom na tekstove jačkara najviše raditi Naković i Borenić.⁴⁵

Iz predočena citata doista se razabire sva složenost onoga što je predhodilo Naković-Borenićevu crkvenom *Jačkaru*. Pa je stoga Borenićev iskaz potpuno opravdan: „Jako potribna nam je bila jačkarna knjiga”.

Prikazujući tu knjigu – *Keršjansko-katoličanski crikveni jačkar* (1901), Kuhač nastavlja: „U netom izašlom tom jačkaru imade novih tekstova od Nakovića 66; od Borenića 33; od učitelja Grge Gusića⁴⁶ 10; od M. Galovića⁴⁷ 5; od Meršića st. 3: od Ginzlera⁴⁸ 2; od Demetra Sučića⁴⁹ 1; Od J. Pinfšića 1; Od Filipa Szedenika 1;⁵⁰ od Barilića⁵¹ 1; od župnika Glavanića (vrstan poeta i glasoviti propovjednik hrvatski), 14 (najviše s latinskoga prevedenih); od župnika Ficka 4; od župnika I. Berlakovića⁵² (odličnog hrvatskog župnika) 3; i od župnika Mate Horvatha 3 (prevedene s magjarskoga i to br. 147, 199 i 224). Medju ove tekstove spadaju i oni, koji vrijede za cijelu sv. misu, te su ili originalni ili prevedeni. Drugi tekstovi uz koje nije označeno ime pjesnika, potjeću od negašnjih duhovnika ili kantora, ali za kojih se ime više ne zna, ili pako potječu od samoga puka. (...) Neke su melodije sastavitelji jačkara sami ishitrili (komponirali). Od Nakovića su melodije pod br. 36, 75, 95, 107, 110, 136, 235 i 254 (skupa osam melodija). Od Borenića pod br. 58, 63, 83, 92, 97, 98, 153, 167, 171, 183, 207, 208, 228, 232, 247 i 253 (skupa šesnaest melodija). Od Gusića (učitelja i orguljaša u Vulku-Proderštofu, umro god. 1894.) su melodije pod br. 56, 61, 78, 119, 241, 250 i 262 (skupa sedam melodija). Ostale su melodije – tih ima do stotine u jačkaru – stare, t.j. onakve, koje se već davno u tamošnjim hrvatskim crkvama pjevaju, no za koje se ne zna, da li potječu od kojega domaćega orguljaša ili od samoga puka. Tako je primjerice ukajdio melodiju pod br. 53, 84, 99 gosp. Borenić po pjevanju neke stare babe. Za tu melodiju tvrde tamošnji Hrvati, da su ju donijeli iz stare domovine, što bi zaista moglo biti, jer melodija nosi na sebi primorski biljeg. (...) Neke su melodije toga jačkara

⁴⁵ Vidi: *Vienac*, br. 15, 1901., str. 292–293.

⁴⁶ Grgo Gusić (1821–1894), o njemu: Meršić, ml., *nav. dj.*, 1972., str. 57.

⁴⁷ Miho Glavanić (1772–1806), Meršić, ml., *nav. dj.*, 1972., str. 54.

⁴⁸ Štefan Ginzler (1814–1869), Meršić, ml., *nav. dj.*, 1972., str. 54–55.)

⁴⁹ Demeter Sučić (1839–1894), Meršić, ml. isto., str. 102.

⁵⁰ To je pjesma s naslovom O narodi pristupite ... pjeva se na Veliki Petak. Iz toga se podatka ipak zna da je Sedenić prisutan u spomenutom *Jačkaru*. O Sedeniću vidi još: Nikola Benčić, *File Sedenik*. U: *Gradišće Kalendar* 2012, Željezno 2011., 224–229.

⁵¹ Lovre Barilić (1865–1945), *isto*, str. 38.

⁵² Ivan Berlaković (1838–1893), *isto*, str. 39–40. U vezi s ovim navedenim učiteljima i svećenicima vidi također: Krpan, *nav. dj.* 1988.

veoma lijepo, naročito one pod br. 44, 88, 92, 98, 100, 102, 136, 150, 172, 175, 178, 180, 183, 189, 201, 204, 216.”⁵³

Budući da je u *Jačkaru* (1901.) sudjelovao i File Sedenić, koji je i sam napisao osam crkvenih jačak, uvrstivši ih u svoje *Jačke* (1912, 2003), a 1902. objelodanio molitvenik s jačkami. *Serce Jezuševog. Molitve i zdihavanja k-presvetomu Srcu Jezuševomu i Svete Ceremonije - (Ritualski Peljač)* – s-prirodnim molitvama i jačkama. Našemu slavnому narodu i hrvatskim školnikom prikazuje File Szedenik. školnik. 1902, držim da je i njegov doprinos vrijedno spomenuti u prigodi 100. obljetnice njegovih dviju knjiga: *Naši pisci...* i *Jačke...*(1912).

Kad se sve ovo, o čemu je ovdje bilo riječi, ima pred očima, razmišljajući koliko su intelektualci među Hrvatima zapadne Ugarske bili zauzeti za očuvanje svojega materinskoga hrvatskoga jezika i svoje individualne kulture, onda se doista k tome dobro uklapaju i riječi Mate Ujevića, koji svojedobno (1936), uz ostalo, zapisuje: „Od osobitog je značenja za skladan rad medju našim iseljenicima u Gradišću sloga između svećenstva i učiteljstva. Oni redovito idu složno, bez medusobnih trzavica i svadja, pa čak i u slučajevima, kad se kulturno potpuno ne slažu. Svećenstvo je, istina, neovisnije od učitelja, ali i učitelji u golemoj većini vrše svoju dužnost savjesno i s narodnog stajališta ispravno.”⁵⁴

Da je to tako i doista bilo, svjedoči povijest školstva i povijest katoličke crkve u gradišćanskih Hrvata.⁵⁵ Upravo tu povijest valja i danas iznova proučavati i predočivati ju današnjoj novoj generaciji u Gradišću. Ovaj znanstveni skup je upravo na takvome tragu. Uostalom, htjeti danas shvatiti smisao i otkriti moć doprinosa hrvatskih učitelja-kantora i svećenika, znači, prije svega, iznova poći u razdoblje u kojem su živjeli i djelovali, iznova proučiti njihova djela namjenjena ondašnjoj hrvatskoj sredini u kojoj su i za koju su ih pisali i tiskali. To pak znači, ne ih ostaviti „va magli i vekivečnoj pozablijenosti na prik dat”. Dakle

⁵³ Vidi: isto, 293–295; Vidi još, Janko Barlè, – *Martin Borenić*. U: Sv. Cecilija, XXXIII., svez. 3, Zagreb 1939., str. 64–65. Bilješke unutar, ovdje predočenih, citiranih tekstova dodao Alojz Jembrih. Treba još spomenuti da je bezonjski župnik Žigmund Jive Karner u rukopisu ostavio svoje *Nove jačke*; rukopis je iz 1812., vjerojatno, bio priređen za tiskak do kojega nije nikada došlo. Autor ovoga priloga sve je te pjesme prepisao u suvremenu latinskičku grafiju i mogle bi se danas izdati kao i Karnerovo djelo „Od nasljedovanja Kristuševoga”. Bilo bi to, prije svega, vrijedno za današnju bezonjsku faru i općinu.

⁵⁴ Mate Ujević, *Gradišćanski Hrvati i naše veze s njima*. U: Obzor, spomen-knjiga 1860–1935, Zagreb 1936., str. 98. O Mati Ujeviću (1901–1967) vidi radove u: *Radovi Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža”*, br. 2, Zagreb 1992., str. 9–79.

⁵⁵ Vidi: Leo Stubits, *Kirche und Kroaten in Burgenland*, Wulkaprodersdorf 1983.

u njihovoj zauzetosti za svoj narod, danas treba pronaći primjer za sadašnje dje-lovanje u novim okolnostima koje su ipak slične i njihovima, jer su se i oni borili za svoju opstojnost i opstojnost svoga materinskog jezika. To se isto dagađa i današnjim gradićanskim Hrvatima, pogotovo kad je riječ o tzv. *Zakonu o narodni grupa* (2012.).⁵⁶ Svakako, s pogledom u prošlost, učeći na žilavosti svojih predaka koji su se borili za ono na što su imali pravo i po međunarodim ugo-vorima, valja i današnja generacija gradićanskih Hrvata pronaći inspiraciju za nastavak svoje borbe i obrane za ono što im osigurava opstanak a ne nestanak!*

⁵⁶ U *Hrvatskim novinama* od 8. VI. 2012., str. 3, čitamo da se „radi o čemernom i malodušnom nacrtu“ toga Zakona. Vidi: *Hrvatske novine*, leto 103., br. 28 (13. juli 2012., str. 6–7; br. 29/30, 20. juli 2012., str. 3, 89).

* Ovaj tekst je proširena verzija pročitanoga referata na X. *hrvatskim danima* u Koljnofu (7. VII. 2012.).

*U pohodu kod Marije iz Bistrice 2012. 10.23.
Látogatás a Marija Bisztricai Máriánál*

Nenad Piskač
Brisani prostor

Objavljeno Srijeda, 24 Listopad 2012 14:00
Reportaža iz Marije Gorice

Iz Hrvatske se odlazi ponekad neprimjetno, ponekad pogibeljno u velikim povjesnim valovima. Ali u nju se i dolazi, makar i na dan dva. Najviše medijske pozornosti dobivaju gosti koje sa sobom u Hrvatsku dovedu tipovi poput Rade Šerbedžije, (brijunskoga sultana veličanstvenog sa svojim haremom, koji nazivaju „teatrom”), a koji nas, ti gosti ortodoksnih jugofila dakle, kad dođu u Hrvatsku s visoka podučavaju kakvi smo i kakvima bi trebali biti. Ima međutim i gostiju koji redovito, desetljećima, uporno dolaze u Hrvatsku, ali o njima se ne piše. Možda i zato jer njihovo srce kuca u Hrvatskoj i kad nisu u njoj.

Srednjoeuropljani u hrvatskoj srednjoeuropskoj idili

Gradišćanski Hrvati redovito dolaze u Hrvatsku. I ove godine skupina katalika iz sjevernoga Gradišća (Mađarska i Austrija), ponajviše umirovljenika skupljenih iz hrvatskih župa, pod vodstvom Franje Pajrića obišla je 22. i 23. listopada nekoliko hrvatskih svetišta: Ludbreg, Trsat, Krašić, Marija Gorica i Marija Bistrica. Dva dana kružili su Hrvatskom, koje se ne mogu nagledati i nadisati. Sve ih zanima. Povijest i duhovnost. Običaji i ljudi. Mirisi i okusi. Štrukli i orahovac.

Na području kajkavske ikavice Stjepana Jakševca

Tako je bilo jučer i u Mariji Gorici u kojoj se sramežljivo skriva jedan lijepi i zanimljivi dio hrvatske povijesti. Zato su poslije marijanskoga Trsata na Rijeci, preko Ozlja i Stepinčeva Krašića došli u Mariju Goricu, pitoreskno mjesto, danas općinu smještenu na posljednje obronke Hrvatskoga zagorja, nedaleko Zagreba naslonjenu na općinu Brdovec, općinu Pušća i obale Sutle na granici sa Slovenijom. Uzvratni je posjet u pitanju – marijogorička je župa prije dvije godine posjetila Gradišće, a domaćinom im je bilo mađarsko mjesto Koljnof. U skupini hodočasnika je nekolicina katoličkih svećenika, naših Hrvata, ali i Mađara i Austrijanaca. Svi se oni srednjoeuropski sasvim solidno razumiju. Tako je to s Hrvatima. Sa svima su dobri, svi ih u svijetu hvale, osim balkanjerosa, poglavito Srba. A baš k njima vuku nas tipovi iz jugoslavenske ropotarnice poput onoga gore iz druge mi rečenice.

Planirano je kratko zadržavanje, jer dogovorena je Sv. Misa u Mariji Bistrici točno u 18,00 sati. Okrjepa na domaćoj hrani seoskog domaćinstva Stara preša, obitelji Jakševac, koja je u rodbinskim svezama s pokojnim hrvatskim književnikom Stjepanom Jakševcem (Sveti Križ, 16. prosinca 1916. – Zagreb, 10. svibnja 1994.), koji je pokopan na groblju uz obližnju drevnu crkvu Sveti Križ koja pak seže sve do 14. stoljeća. Njemu u čast uz groblje je prošle godine posađen javor i podignuta mala spomen ploča Udruge Ivana Perkovca sa Jakševčevim stihovima pisanim na kajkavskoj ikavici (neki je zovu i (donjo) sutlanska ikavica). Sve pohvale jestvinama i pitvinama stižu iz usta naših gostiju, koji uopće nisu gosti, ta otisli su prije samo pet stotina godina u povlačenjima pred Turcima, kad je iz Hrvatske prema ozbiljnim procjenama otisla trećina stanovnika na područje današnjega Gradišća. Trećina. I preživjesmo do danas i tamo kamo smo otisli i ovdje, u domovini, koju nam trgaju i komadaju, grickaju i arbitriraju, lome i otimaju još od vremena kad smo se pokrstili u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Da ne idem sad u detalje, a baš me nekaj u tom smjeru vleće i cuka...

Toranj crkve u Mariji Gorici

**Marija Gorica starije je marijansko svetište
od Marije Bistrice**

U Mariji Gorici na župskome proplanku s kojega za lijepa vremena puca pogled sve do Krškoga s lijeve strane, preko slovenskih Kapela sve do našega Klanjca i Zelenjaka u kojemu se ugnijezdio spomenik hrvatskoj himni – koja je i nastala u tom zagorskom kraju neizrecive prirodne ljepote, dočekasmo ih župnik Ivan Kobešćak i ja. Vođu puta i organizatora hodočašća po hrvatskim svetištima Franju Pajrića pozajemo od ranije, ali i njegova oca Franju Pajrića, a i jednoga unuka takoder Franju Pajrića. Svi su iz Koljnofa (mađ. Kophaza, sjeverozapadna Mađarska). U Koljnofu, većinskom hrvatskom mjestu, Sv. Misu dva puta mješćeno služi Mađar. I on je danas tu, zna toliko hrvatskoga koliko mu je potrebno izgovoriti misu. Čudi se koliko je ispovjedaonica po hrvatskim svetištima, čudi se da Hrvati u tolikoj mjeri ispovijedaju grijehe. A meni se pak čini da sakrament Ispovijedi stagnira. Ispovijedaju li se mađarski katolici? Franjo prvospomenuti, dakle, prevodi na mađarski, od kojega ni uz najbolju volju ne razumijem ni riječi.

Gradišćanci u crkvi BDM od pohodenja

Redom, telegrafski, jako skraćeno: Crkva (sv. Petra) i samostan u Mariji Gorici izgrađeni po svemu sudeći godine 1527. po velikaškoj obitelji Petra (Stjepana) Silaj iz Susedgrada, darovani su bosanskim franjevcima u povlačenju pred najezdom Turaka. Izgrađeni su na teritoriju ondašnje župe Sveti Križ. 1616. franjevci obnavljaju i proširuju crkvu. 1640. sjedinjuju se župe Sv. Križa i Sv. Vida (danas zasebna župa u Brdovcu). Franjevci nastoje crkvu sv. Petra (današnju crkvu u M. Gorici) učiniti prošteništem Blažene Djevice Marije, jer se u njoj čuva čudotvorni kip BDM donesen iz Bosne, načinjen od lipova drveta, visok 80 centimetara, potječe iz godine 1430. Po biskupu Martinu Borkovcu godine 1682. (6. rujna kako navodi Paškal Cvekan) posvetio je crkvu u Mariji Gorici i ona postaje crkvom Blažene Djevice Marije od pohodenja, što je i danas.

Ilustracije radi – kipu Majke Božje u Mariji Bistrici počelo se hodocastiti godine 1684., a nacionalnim svetištem Marija Bistrica postala je godine 1715. kad je Hrvatski sabor podigao u marijobistričkoj crkvi zavjetni oltar. Po svemu sudeći kip iz Marije Gorice stariji je od onoga iz Marije Bistrice. Dvije godine prije prvih marijanskih hodočašća u Mariju Bistrigu, crkva u Mariji Gorici već je posvećena BDM, jer se u njoj praktički od izgradnje crkve (1527.) štovao kip BDM.

Bogatu povijest prati i bogata oprema

Iz 17. idemo u 18. stoljeće. 1733. samostan u Mariji Gorici je ponovo sagrađen, ovaj puta zidani – prvi je bio drveni. Sadašnji izgled crkva je dobila 1758., a bila je posvećena 12. srpnja 1761. po biskupu Stjepanu Puczu. 1786. car Josip II ukinuo je samostan u Mariji Gorici. Godine 1789. crkva postaje župnom crkvom, a Marija Gorica umjesto Svetoga Križa župom. Iako su franjevci otisli ne svojom već carevom voljom, ipak sljedećih 40 godina crkvom upravljaju franjevački župnici sve do 1829. Današnji izgled župnoga dvora potječe iz godine 1837.

Unutrašnjost crkve je više negoli zanimljiva, pa zato i naši gradišćanski Hrvati s pozornošću prate svaku sitnicu. Njima je sve bitno. Tko zna tko je od njih podrijetlom iz ovih krajeva? Nedaleko Koljnofa pet kilometara udaljenoga od Šoprona, je Vedešin, danas poznato kao najveće gradišćansko groblje Hrvata kajkavaca izvan Hrvatske. Sve je moguće kad se ima u vidu burna nam povijest. Ali, idemo dalje, da nešto bitno ne promakne...

Prvi put na Goričkog trgu

Glavni oltar župne crkve u Mariji Gorici

Glavni oltar naručen je 1757. Rad je majstora Francesca Bensa porijeklom iz Gorice kod Trsta. U njemu se, iako je bogato ukrašen kipovima, posebice ističe kip Majke Božje smješten u oltarskoj niši. Kip je obučen. Sačuvane su i haljine, a najpoznatija je ona od brokata napravljena od vjenčanice grofice Čikulin. Kip gotičke Madone (1430.) došao je, odakle negoli iz Bosne. Nije jedini (primjerice kip Gospe Sinjske stigao je iz Rame. Ovaj gorički tijekom povijesti pretrpio je izmjene. Kip je došao u Mariju Goricu poslije 1517. godine – navodi P. Cvekan. Na kipu piše Heil Maria. Štuje se kao čudotvoran kip.

U izuzetno umjetničko i kulturno bogatstvo župne crkve u Mariji Gorici spadaju i četiri pokrajna oltara iz sredine 18. stoljeća. Na desnoj strani lade crkve oltari su Franje Asiškoga i sv. Antuna Padovanskog. Na lijevoj strani nalaze se oltar sv. Ivana Nepomuka i oltar Sveta tri kralja. Pod tornjem svojedobno je bio i mali oltar Žalosne Gospe.

Ispovjedaonice su također posebna priča, one su izuzetno vrijedne, a zanimljivo je da ih ima čak četiri iz sredine osamnaestog stoljeća, što je dokaz da je crkva bila proštenište u koje su dolazili brojni vjernici. Za samu malobrojnu župu, u kojoj se rodio i u ovoj crkvi krstio, da ne zaboravimo, otac hrvatskoga realizma Ante Kovačić, bila bi dovoljna i jedna ispvjedaonica.

Na seoskom imanju pred vinskim hramom obitelji Jakševac

Četiri Žagmeštra na dirkama autentičnog baroknog zvuka

Križni put nepoznatoga majstora, ulje na platnu 55 x 77 cm, nastao je između 1758. i 1761. također spada u vrlo vrijednu opremu crkve u Mariji Gorici. Ali, ono po čemu je crkva u stručnim krugovima najpoznatija što se tiče opreme, jesu orgulje iz 1759. Imaju četrnaest registara. Izradio ih je ljubljanski graditelj orgulja Ivan Juraj Eisl (1708. – 1780.) podrijetlom iz Salzburga. Orgulje su zbog nedostatka sredstava građene u dva maha. Svaki puta po sedam registara. Imaju dva manuala i pedal, ostvaruju 649 svirala, 327 kovanih i 277 drvenih – kako navodi spomenuti P. Cvekan u svojoj knjižici „Samostan Gorica – Brdovec” (o. Paškal Cvekan, samizdat, 1994.). Kućište orgulja je jedno od najljepših u sjevernoj Hrvatskoj, bogato ukrašeno s prednje i stražnje strane. Orgulje nikad nisu restaurirane, funkcionišaju i njima se danas služe četiri župna orguljaša, četiri brata Žagmeštar. Najveća je vrijednost orgulja autentičan barokni zvuk. I danas su u dobrom stanju.

Orgulje

Oltar Sveta Tri kralja

Rastanak u dvorani Alojzija Stepinca

Ispod župnoga stana, dijela nekadašnjega samostana franjevaca, nalazi se podrum, koji je župnik Ivan Kobeščak nedavno, o pohodu nadbiskupa kardinala Josipa Bozanića župi, zajedno sa župljanima temeljito obnovio i pretvorio u Dvoranu kardinala Alojzija Stepinca u kojoj se okupljaju župljani i u kojoj se odvijaju pastoralne aktivnosti. U njoj je pozornost Gradišćanaca privukao drveni kip blaženog mučenika Alojzija Stepinca, djelo marijogoričkog kipara Franje Haramine. Od opreme tu su i Posljednja večera, Ante Kovačić, Gorički trg, Gorički križ i nekoliko slika svetaca – ulja ludbreškog slikara Gorana Petrača.

Ispovjedaonica

U podrumu se kušalo mlado i staro vino ovdašnjeg vinara Maria Pušića, te na-daleko čuvena koljnofska frankovka iz podruma Franje Pajrića seniora. Opet je prošla najstrože kriterije! I na kraju je ostalo pitanje – kako do 18 sati doći u Mariju Bistrigu, kad smo se rastali u 17, 45 sati, a još si nismo rekli sve što smo htjeli?

Jutros javljaju iz Koljnofa, sretno su se, hvala Bogu i Majki Božjoj Goričkoj, vratili i već planiraju novu rutu za idući dolazak u najljepšu na svijetu. Lijepu Našu. I ono što je od nje preostalo.

Nenad Piskač

Intervju s Antonom Kolićem

Ovaj tekst je nastao, kao dio intervjeta za znanstveno djelo, ali sigurno ga smimo i potvrditi, kao svidočanstvo jednog Hrvata svećenika iz Istre, Čakavca, ki je odrastao u dvojezičnoj sredini o nami gradišćanski Hrvati kim služi već već od 40 ljet.

Govor je o prof. mag. dr. Antonu Koliću, farniku u Ratištofu/Rattersdorf u sridnjem Gradišću u Austriji.

...kako je počelo...

Rodio sam se 25.09.1944. u Istri, u Hrvatskoj. Osnovnu sam školu završio u Šajinima, glavnu školu u Divšćici. Završio sam gimnaziju i maturirao u sjemeđništu u Pazinu. Služio sam 18 mjeseci u Jugoslavenskoj narodnoj vosci u Štipu, Makedoniji. Teologiju sam studirao u Zadru i Rijeci. Za svećenika sam zaređen 29.06.1969. u Eufrazijevoj bazilici u Poreču. Bio sam župnik u župi Juršići (1969.-1971.) Istra. Od 1971.-1979. farnik u Frakanavi/Frankenau i Lučmanu/Lutzmannsburg, a od 1979. do danas sam farnik u Ratištofu/Rattersdorf i Malištrofu/Mannersdorf an der Rabnitz (2001.). U Austriji u Beču sam položio ispit za profesora vjeroučitelj na glavnoj školi za Hrvate sridnjega Gradišća. Od 1979. redovito služim svete maše i u Kisegu za tamošnje Hrvate, 8 ljet dugo sam služio svete maše jednoč u mjesecu u Nardi, a sada rado služim, po potreboći, i u Šopronu hrvatske sv. maše. Od ljeta 2008. sam kot vjeručitelj u mirovini.

...malo dalje od početka...

U mojoj familiji u domaćem stanu je bilo tako, da smo se pominali po hrvatsku i po talijansku, sve do ljeta 1956, kada se je počeo talijanski jezik zbog političkih okolnosti zatirati. Nijedan od učiteljev ki su me podučavali u osnovnoj i glavnoj školi nije bio iz Istre. U gimnaziji su bili samo 4 profesori iz Istre. Ljubav prema mojoj čakavskom hrvatskom jeziku su mi zacipili ljudi ki su kod

Snižni brig koji na vsenek fascinira / A Schneeberg, mely mindig ámulatba ejt

nas kupovali vino, meso i drva. A osebito pak farniki ki su znali hrvatski i talijanski. Ja sam se učio četire žive jezike i tri mrtve jezike. Ali jačiti, zdivati i moliti znam najbolje u svojem hrvatskom jeziku. Moja majka, kad mi je dala jesti, me je pitala kako se ovo ili ono veli po hrvatsku, a kako po talijansku. Ako sam znao, onda sam dostao dvakrat ča sam rado jio.

...zač svećenik...

Da sam postao pop u prvom redu je „kriva“ moja obitelj, kade sam se naučio od pokojnoga oca Ivana i majke Eufemije da je život rad. Oni su životom i ričom rekli „KOMU NISU JEZIK I VJERA SVETI, BIT ĆE MU ZEMLJA I NEBO PROKLETI“ i drugo „KOMU NIJ SVETO SMRT NI NARODJENJE, NEĆE IMAT NI PAMET NI SRIĆE!“ A osebito moji farniki Alois Baf, Krajcar Zvane-Ivan, Marcelo Lakoseljac, Mirko Kolić, dr. Lucijan Frenčić i Josip Kalčić su me učili po hrvatsku i u čakavici. A mislim da vam morem reći kako sam postao farnik. Znate, kad sam bio 14 ljet star nisam kanio pojti po nedilje k svetoj maši, a moj otac je sljedeće učinio: On je bio djelač na cesti. Kada sam došao iz škole domom mi je mama rekla: „Sine, sada otpriimi ocu objed biciklom!“ Ja sam to rado učinio, ar sam imao i imam još doma u Istri bicikl, koga

su hasnovali talijanski vojaki „BASALJERI”. Kotači nisu imali, kot i danas, nutoraju i vanjsku gumu, nego sve je to bilo tvrdo i morao si svenek „vogati”. Došao sam k ocu, a on mi je rekao: „Sine, sada hodi s menom, idemo k crikvici sv. Pavla.” Došli smo na brig. Pred crikvom je bio križ, ali raspeti Jezuš je imao samo jednu ruku, drugu su mu čemerni ljudi lopatom odbili.

Bilo je lipo vrime u misecu marca, sunce je polako išlo prema zapadu. Otac mi je rekao: „Sine, ja ti ne morem povidati zač moraš vjerovati u Boga, zač moraš moliti i pojti u crikvu, ali u našoj familiji se je oduvijek molilo i u crikvu hodilo. Pominaj se s Njim!” i pokazao naranjenoga raspetoga Boga, „on će ti sigurno to rastumačiti”. Otac je prošao sam doli na cestu, a ja sam ostao pod križem stati, siditi i moliti – sigurno jednu i pol ure. I Jezuš mi je rastumačio po zagovoru sv. Pavla zač tribam vjeru i pozvao me da budem njegov grišni farnik.

Potom sam prošao k ocu i s njim domom. Moji suškolari su za par dan pitali ča kanim biti. Rekao sam farnik i svi su se čudili, ar svi moji rođaci su kanili da se učim dalje i da budem političar.

...ditinstvo, ko je uz tebe kroz cijeli žitak...

Pri nediljnoj svetoj maši u crikvi u našoj filijali Šajini, ka je posvećena svetom Petru i Pavlu, smo sveneg jačili po hrvatsku, a farnik je svetu mašu služio na latinskom ili na glagoljici. Stari muži, moj ujac Ivan-Zvane Buzljeta i njegov brat Josip Buzljeta iz Glavani i Glavaš Martin iz Bičići, ki je bio slip človik, Blazina Josip iz Šajini su išli redovito u crikvu, a ja s njimi. U crikvi sam naučio slušati kako farniki lipo hrvatski govoru, ljudi lipo po hrvatsku molu i jaču. Te probavljene ure u crikvi su bile za mene prave ure hrvatskoga jezika, kade sam pažljivo slušao, jer onda sam morao doma povidati starijim ča je farnik prodikovao. Dica ne idu više u crikvu, mladina ne ide u crikvu, stari ne idu u crikvu. Pogledajte povijest naših far i njihovo jezično stanje, pak ćete viditi sljedeće: Kade su bili dobri farniki Hrvati, kade su se pominali, molili i slušali hrvatske prodike, onde je još živi hrvatski jezik. Ki ne zna poslušati, ta se ne zna ni pominati. Ki se ne zna s Bogom pominati, ta se ne zna ni s ljudi, ni sam sobom pominati, ni sa ženom ni s mužem ni s dicom ni s mladinom.

Mi svi jako čuda govorimo prik naše dice, ali nigdo se ne pomaša s dicom. Svi zdivlji i viču prik mladine, ali nigdo se ne pomaša s mladimi. Muži i žene se pominadu pri drugih muži i žen, ali sa svojom ženom i sa svojim mužen se ne znadu pominati. Ivan evandjelist je napisao: „Sve ča je postalo je postalo prik riči, prez riči nije postalo ča je postalo.” Ali i pominanje ima zakone, ki se moraju poštovati da bi mogli jedan drugomu pomoći, razumiti se i battriti. Gleđajte, ljudi više ne idu u crikvu, ljudi više ne idu na šport i više ne idu u gostion-

nicu. Crikve su prazne, gostonice su prazne i na športu nije više ljudi. Kade umre skupna molitva, skupno jačenje, onde umru krčmari i športka društva.

...znanje drugih i blaženstvo materinskog jezika...

Ja sam učinio u svojem žitku jednu veliku pogrišku, kad mi je Bog dao da su u sjemeništu u Pazinu bili tri sjemeništarci, Ugri iz Subotice, ki su se rado med sobom po ugarsku pominali. A ja se nisam ništa naučio madjarski govoriti, jedino brojiti do 10 po ugarsku i reći ember (človik), a onda sam bio u vojski s dvimi dobrimi Ugri i opet se nisam naučio ništa ugarski. Materinski jezik, ki se ne hasnuje u svakidanjem žitku u obitelji, brzo se pozabi i proteče iz familije, kao golub s krova, ako mu ne damo jisti i piti. Jezik se hasnuje i nadopunjuje da se ne osuši, i ako ga hitimo van iz žitka, iz ust, svejedno u srcu ostaje rana. Ja vam morem samo to reć da sam kot farnik doživio mnogo krat, kad sam naše pokojne pripravljao na zadnje putovanje, da su me lipo prosili: „Smim se sada, gospodine, pomoliti na svojem materinskom jeziku?” te molitve, ke su je naučili njihovi dobri roditelji i staristarji. Jezik, duša, tijelo i srce su zadnji ki ostanu s nami u poslidnjoj uri. Molitva nas pelja u vjekovječnost. Ovdje moram spomenuti tetu Ninu iz Mučindrofa, ka je lipo molila jednu molitvu na ruskom jeziku, kad sam ju uljevao. Crikva je familija, u crikvi se moli, jači kot u familiji.

Glejte, ljudi moji, učimo se iz žitka za žitak!

Već ne dojdemo moliti u crikvu na materinskom jeziku, već ne znamo govoriti po hrvatsku, ne govorimo hrvatski. Ja sam ta lipi jezik naučio u crikvi. Te ure jačenja, molitve, šutnje i čutenja su bile najlipše hrvatske ure, ke su mi dale moć da učim, ljubim svoj materinski jezik.

Naša generacija je ta generacija ka će se spominjati u povijesti, da se nismo ništa naučili iz povijesti, ni za jezik ni za kulturu ni za vjeru ni za djelo. Ja kod svake svete maše u Kisegu od ljeta 1979. pri svetoj maši molim po hrvatsku i po ugarsku *Oče naš* da se zahvalim Bogu da je daroval ljudem toliko lipe jezike i toliko lipih riči, da nam ljudem ne bude dosadno na svitu, nego veselo, lipo i sveneg ča novoga, a na kraju je najveća novost: vjekovječni žitak. A kada sam miništrovao u Puli, u crkvi Majke Božje, rado sam molio s pokojnim monsinjorom Prematom na hrvatskom i talijanskom jeziku. A u Vodnjanu sam miništrovao i rado išao na pokop na talijanskom jeziku kod pok. farnika Vinka Peresa.

Doživio sam i takovih slučajev u svojem žitku s ljudi ki su zavolili jedan strani jezik, kad su poiskali jednu državu i тамо jako lipo bili primljeni i su smili poiskati familije, kade su se pominali, jačili na njihovom jeziku i pokušavali s njimi doći u kontakt, vidili njihovu kulturu i pravice. Osebito se spominjam kad

Kad se svoji nađu skupa / Amikor a földiek összetelálkoznak

sam bio s Glavnom školom iz Gornje Pulje na izletu. Onda smo bili na brigu u Koruškoj/Kärnten i tamo su se dva dicaka iz Ruske igrali i bižali po zidu. Najednoč je jedan pao tri metra doli. Ja sam se brzo skočio i pozvao pomoć, ar su ondje bili ljudi od črljenoga križa i odmah pomogli naranjenomu dičaku i odvezli u bolnicu u Klagenfurt. Ta dičak se je zatim naučio nimški i djela i sada kod črljenoga križa. Naučio se je iz žitka za žitak. Žitak je djelo, svakidanje djelo, to je djelo ko je povezano s ljubavlju i aldovom.

Ljudi moji ima u životu ča sliši k standardu žitka. A to je ča su nasi stari govorili dici »tude poštuj, svojim se dići.«

Svaki auto proizvodi firma, pri čemu druge firme suradjuju. Tako se zna kojoj marki, kojoj firmi se morem obrnuti kada tribam nešto popraviti na autu. Ki ne poštuje i ne čuva žitka, ta ne more ni vlašći žitak poštovati i čuvati. Vrijednosti, ke ja imam i kakove išćem, željam da imaju i moji tovaruši, moji prijatelji, moja buduća žena i moja dica. Ja doživljavam uvijek na novo da vridnost materinskog jezika i na smrtnoj strelji dojde po zadnji put do izražaja. Ljudi molu rado i mirno na materinskom jeziku zadnje molitve, ke su naučili u ditinstvu.

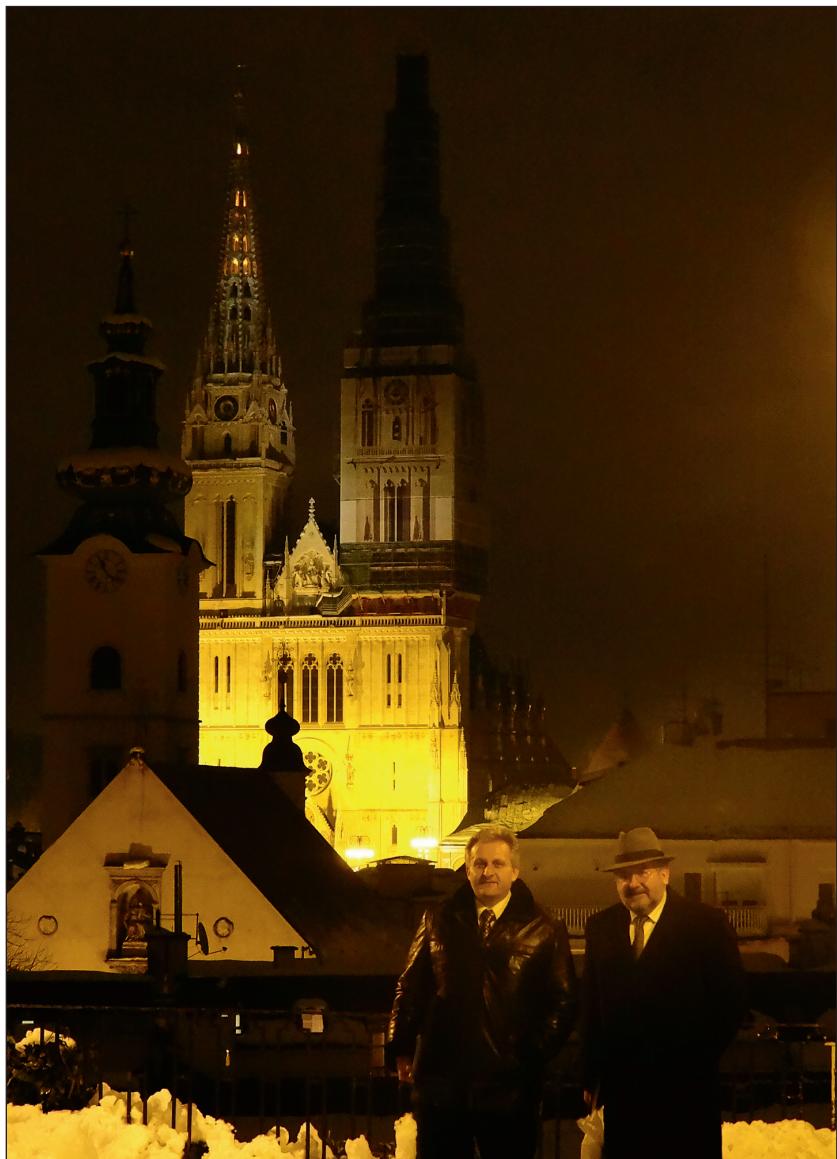

Kad se svoji nađu skupa / Amikor a földiek összetelálkoznak

1971. ljeta sam došao u Gradišće u hrvatsku faru Frakanavu za farnika, zatim 1972. za veroučitelja za hrvatski vjeronomak na različni osnovni škola u Gradišću i na glavni škola u Velikom Borištofu i na Gornjoj Pulji, kade sam se naučio malo i gradiščansko-hrvatski jezik i dicu podučavao u vjeri i u jeziku. I danas se jako veselim kada me moji bivši školari pozdravu sveneg na hrvatskom domaćem jeziku. Opet velim da je domaća rič domaće vino, ko rado pijem kad ne smim piti ni vina ni rakije ni piva.

Jezik uči žena, majka, zato se veli materinski jezik, ne očev jezik. Zato mnogi muži velu da Bog drži više sa ženama nego s muži, jer sveneg se pita: „Ki ti je materinski jezik?“ U mojoj 42-ljetnom djelovanju u Gradišću sam doživio da su u većem djelu majke i staramajke bile te osobe ke su dici i unukom u srce vjeru i hrvatski jezik naprik dale. Osebito sam to doživio kod majkov, žen, stremajkov ke ljubu mužiku da su dicu učile rado i pošteno hrvatski jezik i hrvatske lipe jačke na starinskom i na novijem jeziku.

Zimski Zagreb s istaknuti Gradišćanci / Téli Zágráb ismert gradistyei horvátokkal

*Koljnofska hodočasna grupa pred ulaz u Cilje
A kópházi zarándokcsoport Máriacellbe érkezvén*

Kada sam dosao u Gradišće sam počeo pohađati nogometne utakmice da se naučim jezik, išao sam u gostionice da čujem ljude kako se pominadu. Kada je bilo vrime komunizma sam na Ugri s mojim pokojnim prijateljem poiskao groblja u hrvatski seli da vidimo njihova prezimena i je usporedimo s prezimeni u Hrvatskoj. Onda sam čuo ljude po hrvatsku pominati na groblju, a to je bilo ča lipoga na groblju se učiti jezik. Danas se više na groblju ljudi ne pominadu po hrvatsku, zato se ne pominadu i u žitku. Smrt i jezik se tribaju u žitku i na groblju. Projduće ljeto sam poiskao hrvatskih 20 cimitrov u Ugarskoj i u Austriji. Samo na par cimitori sam čuo pominati po hrvatsku, a lipo je bilo to čuti u Cind-

rofu i na Pervana. Cipele svi tribamo, ali ne tribamo svi isti broj. Tako je i u našem hrvatskom jeziku. Svaki nek govori kako su ga naučili stariji ili u školi ili čuvarnici učili- Skrbite se da budu mogla i vaša dica nositi te lipe cipele hrvatskoga jezika svaki dan, i po zimi i po ljeti.

...veza med vjerom i identitetom...

Da, jako tjesna. To je viduće u svakidanjem žitku. Pogledajte različne hrvatske fare u Austriji, u Nimškoj, u Švicarskoj, u Argentini i u Ameriki. Kade ljudi idu u crikvu na hrvatske maše po cijelom svitu, onde kade ljudi molu, onde i čuvaju svoj jezik, svoju narodnost. Uvijek je na križnom putu hrvatskog jezika i vjere i Crikve bilo i bit će vjernonikov i Šimunov Cirenec, ki čedu pomoći nostiti križ narodnosti, vjere i jezika. A sada Vam moram povidati sljedeće: 1966. ljeta sam bio u Japanu, kada je poduzeće Uljanik iz Pule djelalo brode za Japan. Onda sam se vozio sa svojim bratom. Dokle su naši naprik davali novi brod Japansko-talijanskoj kupaniji, djelali su 4 dane u firmi. To vrime sam ja iskoristio da razgledam grad Tokio. Kupio sam stari bicikl i vozio se njim. I gle, na jednoj raskrsnici stoji polacicac, a ja sam morao dugo čekati, ar je bio jak promet. A onda sam počeo jačiti „Marjane, Marjane ča barjak ne viješ”.

Policicac je digao ruke i počeo vikati: „moja žena iz Splita”. I svi su mirno i disciplinirano čekali. Mi smo se pominali po englesku i otpodne je došla nje-gova žena s dičakom. Tako je meni moj jezik i moje jačenje pomoglo da sam tako čuda lipih i kulturnih stvari vidio. Oni su već pomrli, a njihov sin je pri atomskoj nesreći s familijom prošao s ovoga svita. Bože daruj im mir. Moj jezik i moje jačke su mi pomogle.

...na granici Nimcev i Ugrov naš mali hrvatski roj...

Ljudi dragi, svaka generacija doprimi u djelu, u jeziku, u vjeri, u športu ča novoga. Ali glejte, jabuke ostanu jabuke, da li su posađene u Ameriki, Austriji, ali uvijek imaju nešto specifičnoga, svojega, jabuke iz Gradišća, iz Štajerske, iz Hrvatskoga Židana ili iz Kloštra. Tako se ja veselim kada čujem kako se lipo ljudi pominadu po hrvatku u Koljnofu, na Stinjaki, u Filežu... Učite svoju dicu, svoje školare, svoje vjernike svoj vlašći jezik. Tako je isto kada jedem juhu u gostionici Levandi u Koljnofu i kada jedem juhu kod Derdaka u Velikom Borštufu. Svagdir je ča drugačijega, ča lipoga, ča boljega. Za mene je jezik kao dobra juha pri objedu po svakidan, ali i na piru i na fešti kod teca Jure u Hrvatskom Židanu. Poglejte črišnjovo stabalje: u svakom u selu su dugačija, ali sveneg črišnje ostanu črišnje.

Ja sam uвijek rado govorio hrvatski i dokle mi Bog bude dozvolio ћu služiti svete maše na hrvatskom jeziku u Kisegu, Šopronu, Nardi, kade djeluju njihove lipe hrvatske riči, njihov hrvatski govor na mene kot vitamini. Ta naš lipi jezik je moj kruh svakidanji, ispečen lipimi riči. Zato veli naš veliki pjesnik Miloradić: „Prije speci a onde zreci!“

Bog neka bude s vami a Majka Marija neka vas čuva – pop Tone Kolić-Istrijan

Bog i Hrvati!

*Putujuća celjanska Marija došla u goste koljnofskoj Črnoj Madoni
A Máriazelli vándor Szűzanya Kópházára érkezett látogatóba egy évre*

András Krisch
Ponzichter-Demonstration
in Ödenburg während der Räterepublik
3. April 1919

In den Monaten nach dem I. Weltkrieg vollzogen sich in Mitteleuropa bedeutende Veränderungen. Aus dem Gebiet der Österreich-Ungarischen Monarchie entstanden neue Staaten. Fast alle wurden mit inneren Konflikten konfrontiert. Wie in vielen Ländern, so auch in Ungarn, ergaben sich durch die neuen Grenzen nicht nur nationale Zufriedenheit, sondern auch gesellschaftliche und politische Konflikte. In Ungarn folgten zwischen Oktober 1918 und August 1919. drei politische Regime aufeinander.

Die militärische Erschöpfung der Monarchie am Ende des Weltkrieges, die inneren Konflikte wie z.B. die Frage der Boden- und Wahlreform, die immer höhere Inflation sowie der Mangel an Lebensmitteln führten am 30. Oktober 1918 zur sogenannten „Aster“-Revolution (die Soldaten steckten an ihre Mützen eine Aster) in Ungarn. Das Land wurde als Volksrepublik deklariert. Die unlösbarsten innenpolitischen Probleme und die aussenpolitischen Misserfolge (Gebietseroberungen seitens der rumänischen, tschechischen und serbischen Armee) führten zu einem Machtwechsel. Am 21. März wurde das Land Räterepublik, zu diesem Zeitpunkt kam der radikale Kommunismus zur Geltung. In diesem Aufsatz möchte ich anhand der Ponzichter Demonstration die Alkoholeindlichkeit dieser Regierung darstellen.

Die Räterepublik wurde in Ungarn von mehreren gegenrevolutionären Bewegungen begleitet. In der Umgebung von Ödenburg, in Nikitsch sowie in Nagycenk, forderte die Vergeltung Todesopfer der Roten.¹ Dagegen die Opfer der Ponzichter-Demonstration waren die Folge der abgegebenen Schüsse der roten Soldaten. Diese Demonstration richtete sich in keiner Weise gegen das herrschende politische System, sondern Menschen, die um ihre Lebensexistenz fürchteten, protestierten mit dieser Strassendemonstration gegen die Maßnahmen der Räteregierung.

Die Räteregierung verordnete in ihrem II. Erlass strenges Alkoholverbot, was

¹ Über die Ereignisse in Nikitsch siehe: Biczó, Zalán: Szemelliker Antal 1882–1919. Győr, 2011.

die Ödenburger Weinbauern besonders empfindlich traf. Nicht nur der örtliche Verbrauch des Weines war verboten, sondern die Ausfuhr nach Österreich ebenfalls. Eine falsche Nachricht verbreitete sich in der Stadt, laut deren müssen die Rebstöcke vernichtet werden. Die Ponzichter fühlten sich in ihrem Lebensunterhalt mit Recht bedroht.

Die Regierung versuchte am 3. April, diese Lage insofern zu mildern, dass sie die Ausfuhr des Weines mit der Genehmigung des Komitatsvollbeauftragters Alexander Kellner erlauben wollte. Über diese Angelegenheit wollte Kellner mit den Ponzichtern und Weinhändlern im Rathaus reden.² Eine große Anzahl sind, ermutigt vom ehemaligen Regierungsbeauftragten für deutsche Angelegenheiten in West-Ungarn, Géza Zsombor (es ist nicht auszuschliessen, dass er die oben erwähnte falsche Nachricht verbreitete), im Rathaussaal erschienen. Viele von ihnen warteten schon ungeduldig auf dem Hauptplatz vor dem Rathaus. Kellner ist aber nicht gekommen, daraufhin brach die aufgeregte und enttäuschte Menge, über die Grabenrunde ziehend in Richtung Széchenyi Platz auf. Dieser Platz hatte während der revolutionären Zeiten von 1918/19 eine grosse Bedeutung, da hier nicht nur das Casinogebäude stand, sondern im Széchenyi-Palais wurde das sogenannte „Deutsche Haus“ untergebracht, von dessen Balkon aus die meisten Reden gehalten wurden. Einige Teilnehmer des Protestzuges, vom bereits konsumierten Wein betrunken und dadurch ermutigt, rissen von Fussgängern und von unbewaffneten roten Soldaten die Rotkokarde ab, jene, die Widerstand leisteten, wurden sogar geschlagen.³

Die Menge kam endlich am Széchenyi Platz an, wo sie sich in grösseren und kleineren Gruppen sammelten. Die Stimmung wurde immer aufgeregter, immer wieder erschallte: „Weg mit den Roten!“ Ernő Meiszner als Augenzeuge notierte in den 1920er Jahren folgendes: „Ich war am Fenster meines Büros Augenzeuge der Erreignisse. In der Hand der aufgeregten Wirtschaftsbürger sah ich keinen Stock, keine Waffe oder irgendein Schlagwerk, sie waren nur laut und wollten eine Versammlung halten. Géza Zsombor und Tofor Holzmann waren die Anführer. Sie gingen auf und ab auf dem Platz, aber endlich zogen beide ins Deutsche Haus hinein. Eine Weile hörten die Ponzichter vor dem Postpalais die Rede des Postkommisars Ágoston Missuray, aber er konnte sie nicht beruhigen. Plötzlich erschienen, aus der Richtung der Rákóczi Strasse laufend, ein Zug roter Soldaten. Sie geben kein Warnsignal, sondern entwickelten

² Soproni Vörös Újság. [Ödenburger Rote Zeitung] 2. April 1919. S.2.

³ Krisch, András: Ponzichter-tüntetés Sopronban. [Ponzichter Aufstand in Ödenburg.] 1919. április 3. In: Rubicon 2011/2. S.36.

sich in Schwarmlinie. Ohne ein Trompetersignal, Aufruf oder irgendeine Warnung schossen sie in die schutzlose Menge.”⁴

Die „Soproni Vörös Újság” (Ödenburger Rote Zeitung) schrieb darüber folgendes: „Als die Demonstranten unsere Soldaten Genossen erblickten, wandten sie sich sofort gegen sie. Die Soldaten rufen sie auf, damit sie sich auflösen. Dann flog aber ein Stein aus der Menge zu den Soldaten, er verletzte einen unserer Genossen. Nach einem Augenblick knallte eine Salve.”⁵

Ein Teil der Demonstranten begannen zu fliehen, es gab aber welche, die Widerstand leisteten und auf die Soldaten einprügelten. Ludwig Prinner versuchte, einem Soldaten die Waffe aus der Hand zu reissen, dabei wurde er erschossen. Alois Kraxner gelang es, eine Waffe zu besorgen, er schoss damit aber nicht, sondern er zerbrach sie und warf sie weg. Nach dem Zusammenstoss blieb außer Ludwig Prinner auch Karl Preiszl tot liegen. Er hatte mit der Demonstration nichts zu tun, er war eiligst auf dem Weg zur Post. Alexander Steiner wurde mit einem Lungenschoss in die „König“ Apotheke an der Grabenrunde gebracht, wo er bald darauf starb. Das vierte Opfer, Friedrich Tschürtz, starb am 15. April durch einen Brustschuss im Krankenhaus. Alle Toten waren um das 50. Lebensjahr. Neben den vier Toten wurden acht verwundet. Wichtig ist aber die Reihenfolge der Ereignisse: die Salve geschah ohne irgendeinen Vorgang oder die Demonstranten traten gegen die Soldaten aggressiv auf und erst danach schossen sie.⁶

Meiszner schrieb im Weiteren folgendes: „Da die Anzahl der Toten und Verwundeten nicht höher ist, kann man nur dem Umstand verdanken, dass die Veteranen sich sofort auf den Boden warfen und sich in den Büschen des Platzes duckten. Die armen Toten blieben zur Abschreckung bis zum Abend liegen.”⁷

Nach der Demonstration begannen die Festnahmen. Als erster wurde Géza Zsombor in Haft genommen, den wir als Aufhetzer betrachten können. Zsombor war schon um die Jahrhundertwende ein bekannter Politiker der Stadt. Er war 1918 in der Stadt Anführer des Ungarischen Nationalen Rates (Organ der Revolution in Oktober), später des Deutschen Nationalen Rates (Selbstverwaltungsorgan der Deutschen in Westungarn). Seine Karriere setzte sich danach auch fort, da er am 6. Dezember zum Regierungsbeauftragten von Deutsch-Westungarn ernannt wurde. Sein offenes Ziel war es, dem Deutschtum in Wes-

⁴ Mayer, Géza: A vörös dúlás nálunk. Sopron és a vármegye a két forradalom alatt. [Rote Verheerung bei uns. Ödenburg und das Komitat während der zwei Revolutionen.] Sopron. o.J. S. 40.

⁵ Soproni Vörös Újság 4. April 1919. S. 2.

⁶ Krisch 2011. S. 37.

⁷ Mayer o.J. S. 40.

tungarn die Autonomie zu geben, nur so kann man seine Abtretung von Ungarn verhindern.⁸

Wahrscheinlich können wir ihn als Gestalter des Begriffes „Deutsch-Westungarn“ betrachten. In seinem Tagesblatt „Grenzpost“ publizierte er am 27. Dezember 1918 sogar den Verfassungsentwurf des Autonomgebiets.⁹ Nach der Machtübernahme der Kommunistischen Partei Ungarns am 21. März 1919 wurde das neue Selbsverwaltungsorgan der Deutschen der Gaurat. Er spielte aber keine Rolle mehr, er wurde politisch zurückgedrängt und damit Gegner der Räterepublik. Unter den Ponzichtern ist aber sein Einfluss geblieben, so können wir annehmen, dass er ein Organisator und Anführer der Demonstration war. Bei seiner Festnahme am 3. April stellte Kellner fest, dass die Anklage gegen Zsombor „mit der Angelegenheit der deutschen Autonomie eng zusammenhängen schien.“ Deshalb versuchte man, in die Untersuchung auch das deutsche Volkskommisariat in Budapest einzubeziehen. Zsombor konnte auf seinem Transport nach Budapest entfliehen und blieb bis zum Sturz des politischen Systems in Wien. Er tauchte am 10. September 1919 als Staatssekretär der Friedrich-Regierung wieder auf.¹⁰

Weiterhin wurde Ivan Töpler, der Sohn des ehemaligen Bürgermeisters Kolloman festgenommen und zu einem Jahr Zuchthaus, Béla Kopstein zu fünf Jahren Zuchthaus verurteilt. Karl Schöll, der den unbewaffneten roten Soldaten schlug, bekam ein Jahr Gefängnis.¹¹

Das Publikum der Stadt und des Komitates hielt nach dem Fall der Räterepublik am 7. September 1919 eine Trauerfeier zum Andenken der Märtyrer während der traurigen Zeit des Kommunismus in Ödenburg. Bei dieser Veranstaltung wurden ausser der vier Märtyrer noch Anton Szemeliker, Pfarrer aus Nikitsch und der Teilnehmer der gegenrevolutionären Bewegung in Nagycenk, ebenso der in Ödenburg hingerichteten Róbert Szántó und Rezső Fenesz, beide Oberleutnants in Reserve, gedacht. Laut den zeitgenössischen Berichten nahmen mehr als 10.000 Menschen im Umzug auf dem katholischen und evangelischen Friedhof in Ödenburg teil.¹²

Auslöser dieser tragischen Aktionen war die übertriebene Alkoholeindlichkeit der Räterepublik. Die Geschichtsschreibung in Ungarn sah in den Opfern in den 1920er Jahren wahre „Gegenrevolutionäre“, in den 50er Jahren wurde sie als eine Demonstration „besoffener Kulaken“ dargestellt.

⁸ Mayer o.J. S. 7.

⁹ Grenzpost, 25. Dezember 1918. S. 4.

¹⁰ Mayer o.J. S. 38.

¹¹ Ebenda

¹² Krisch 2011. S.38.

Dr. Franjo Pajrić
**Položaj hrvatske manjine
u Mađarskoj danas (2010)**

Sažetak: Položaj hrvatske manjine danas u Mađarskoj može se okarakterizirati sa riječi: teško.

Zbivanja proteklih godina, promašaji, nepromišljenost, opterećenja iz bivšeg sustava i samo djelomična naklonost Hrvatske krivi su za nastalo stanje.

Ključne riječi: civilno društvo, manjinske samouprave, zakoni, hrvatska manjina u Mađarskoj.

Kao osvješteni član hrvatske zajednice u Mađarskoj, koji imam funkciju u sustavu manjinskih samouprava kao predsjednik jedne od njih i to u Šopronu, kao predsjednik civilne udruge Hrvati iz Kolnoga, pojedinac neopterećen bremenom iz bivšeg sustava i materijalno neovisan o cijelom sustavu, mislim da mogu otvoreno reći neke činjenice i meritorno raspravljati o položaju Hrvata u Mađarskoj, posebice o gradišćanskoj grani hrvatskog stabla.

Nakon demokratskih promjena, jer vas ne želim opterećivati sa poviješću i razvitkom hrvatskog manjinskog života iz prijašnjih vremena, pripadnici hrvatske manjine, koji žive u 6 regija većinom na perifernim i rubnim područjima Mađarske, osjećali su potrebu, a i želju da u nastojanjima očuvanja svog identiteta dobiju napokon bezrezervnu potporu s jedne strane Mađarske kao svoje države, u kojoj obitavaju i prema kojoj su bili skoro uvijek naklonjeni a danas su joj lojalni građani.

S druge pak strane maksimalnu pomoć i podršku novonastale i nakon dugih stoljeća opet samostalne i suverene Republike Hrvatske.

Demokratske promjene započele su skromno, ali možemo reći u nekim regijama iz baze.

Problem koji mi imamo u Mađarskoj, da ne postoji neka druga garnitura, druga ekipa, ili se ona nije dostatno eksponirala, da bi ju prepoznali.

Taj problem nas muči do dana današnjeg, jer se praktično još i danas radi sa

istim, ili prvenstveno istim ljudima, koji su bili aktivni u manjinskoj politici i prije demokratskih promjena.

Ne želim sada iznijeti svu problematiku, koja nastaje uslijed ovakvog činjeničnog stanja, ali možete pretpostaviti, da do sada nisu baš reformske struje, noviteti, i mladalački polet i kreativnost bile one karakteristike, koje bi mogli koristiti za našu manjinsku zajednicu kao epite.

Pošto je hrvatski manjinski sustav kod nas koncipiran na način, da izravno preko njega imamo samo vrlo skroman broj zaposlenih, nije bio očito dovoljno atraktivan mladim ljudima, da se u njemu natječu i na taj način isforsiraju jednu puno bržu smjenu generacija, koja se do dana današnjega nije dogodila i bojim se da se neće ni dogoditi.

Problematična je i situacija sa promišljenim potezima kod nas, koja bi pak, trebala biti povezana i sa izradom strateških planova, kojih do dan današnjega nemamo, ili su ad hoc napravljene evaluacije, više želje, nego realno ostvarivi ciljevi.

Resurse, koje dobivamo direktnim putem od mađarske države neefikasno koristimo (vraćajući u obliku poreza velik dio natrag), o iskorištenosti natječaja bi se moglo isto diskutirati, ali se cijeli sustav baš sada reformira i bojim se u krivom smjeru.

Tendencija je da se sve više komplicira sustav i da se bez tajnice ili poluprofesionalnog suradnika teško može snalaziti u šumi propisa i formulara.

Od europskih novaca uspjeli smo iskoristiti samo mali dio i to naše južne županije u partnerstvu (sa izdašnom stručnom pomoći) sa hrvatskim općinama i gradovima i bilo je nakoliko malo kapitalnijih programa (santovačka škola, pečuški obrazovni centar).

To su bile dakle samokritički gledano isključivo naše greške.

Sada dolazim na teren gdje su krivi potezi i stranputice donekle razumljivi i možemo ih tumačitim uplitanjem „ljudskog faktora”.

Kada je Mađarska u devedesetima uvela manjinski samoupravni sustav i puštala u njega određena novčana sredstva, većina naših „kadrova” izabrala je „put novca” i promjenila razmišljanje u smislu, što su ostavili društva, ili ih počeli pomalo zaboravljati, a ona su bila okosnica našeg hrvatskog manjinskog ili nadrodnosnog sustava.

Do tada su civilna društva, koja su upravo započela sa nekakvim legalnim radom – kada se polako počela graditi mreža suradnika po regijama – nosila jedan – mogli bismo reći – zdrav entuzijazam, iskrenu borbu za boljšitak (govorim to i mislim prvenstveno na suradnike na terenu) bila ključ i nada, da će se hrvatstvo moći snažnije oduprijeti nagloj asimilaciji.

Ovakvim razvojem stvari došlo je do neshvaćanja funkcija i stvaranja virtualnih aktivnosti.

Manjinske samouprave, koje su se kao birano političko tijelo trebale politički angažirati u smislu obrane i poštivanja pozitivnih manjinskih zakona, i umjesto da se bave tim poslovima, preuzele su funkcije društava, na taj način praktično usmrtivši ih.

A bolest se raširila i teško će nju itko više zaustaviti.

Drugi problem proizlazi iz ovog prvog, naime kroz ova skoro već dva desetljeća smo i i Hrvati naučili biti neiskreni, što ne bi bilo tako loše ako bi to služilo našim interesima. Međutim lažemo se i mi sami, pa će rezultati ubuduće biti poražavajući.

Prvenstveno mislim tu na razliku u stanju, koje se prikazuje na papiru, i stvarnoj situaciji „na ulici”.

Kažu: „novac govori, a psi laju”.

Konačno dolazim na treću točku svog izlaganja u kojoj bi nataknuo problem, koji je objektivno izvan naših dohvata i koji bi se mogao znatno popraviti, da nismo u klopcu velike politike i interesa o kojima ću vam na kraju svog izlaganja nešto govoriti.

O čemu se zapravo radi?

Mađarska je država sustav manjinskih samouprava i kulturne autonomije vrlo lukavo izmisnila.

Na prvi izgled nema nešto boljeg od tog sustava i stvarno se u njemu očituju svi podvizi i pozitivni propisi, koji se tiču manjina i europskih standarda.

Međutim bolje i pažljivije čitajući i gledajući „odvjetničkim okom” sve se napisano i izrečeno svede na vrlo skromne okvire i političkog utjecaja.

To znači da te samouprave praktično nisu nikakve samouprave. Prvo i najbitnije je, da nemaju nikakvu političku težinu.

Velike samouprave općina i gradova ih mogu skoro uvijek ignorirati. U slučaju da se manjinska samouprava požali upravnim organima reže zapravo ispod sebe granu, jer u budućnosti od optužene velike mjesne samouprave ne može računati na financijsku pomoć.

Sve nestaje u džungli papirologije, a stvarno stanje više nikog ni ne interesira.

Gledajući pak kulturnu autonomiju, ona će nam u dogledno vrijeme biti samo mit i želja, jer država nije u stanju finansirati ni osnovne stvari, koje prepostavlja ta autonomija, ali samokritički moramo i mi sami priznati, da u većini naselja, gdje žive Hrvati to im nije ni želja ni prioritet.

Osim toga moram naglasiti, da je raspodjela resursa i ustanova Hrvata u Ma-

đarskoj vrlo nesimetrično rasuta i disponirana po regijama, tako da i ne možemo govoriti ni o poprilično ravnopravnoj podjeli niti materijalnih niti drugih (intelektualnih, školskih, znanstvenih itd.) resursa.

Opet malo samokritike.

Dolazim na četvrtu točku svog izlaganja.

Mađarska i Hrvatska gaje vrlo dobre veze u svakom smislu i mi Hrvati u Mađarskoj postali smo fino rečeno „kolateralna žrtva” tih izvanrednih odnosa. Nešto nejverojatno, ali poznavajući aktualnu političu i finansijsku konstellaciju moramo biti vrlo realni i potražiti neke nove i učinkovitije oblike suradnje.

Nakon toga zaključio bi sljedeće.

Upravo je u tijeku popis stanovništva u Mađarskoj, pa ćemo biti za par mjeseci malo pametniji glede broja naših Hrvata u Mađarskoj, ali se općenito mora konstatirati, da je situacija teška, pa skoro poražavajuća, prvenstveno, kada se pogleda recimo jezična kompetencija naše omladine, koja bi nam trebala biti ključ budućnosti.

Kada se pak razmatraju mogućnosti bolje suradnje sa starom domovinom Hrvatskom mišljenja sam da se veze moraju pomaknuti jedan nivo dolje, tj. na razinu općina i gradova, institucija, fakulteta itd. i možda u budućnosti iskoristiti na taj način one vidove suradnje, koji direktno ne štete velikoj politici, a služe našim interesima, na dobobit obju strana.

I na kraju završio bi sljedećim razmišljanjem.

Prof. Đuro Vidmarović u svojoj velikoj sumirajućoj zbirci tekstova „Hrvati u Mađarskoj”, tu knjigu posvećuje nama, kao memento. Ima u tome puno istine, ali ja se iskreno nadam, da u svojim procjenama profesor ipak malo griješi i da će naše izumiranje ipak malo duže potrajati.

Hvala na pažnji!

Noć muzeja Fertőd / Múzeumok éjszakája Fertőd 2012.

Savaria festivál Szombathely 2012.

Dvorac Festetich Keszthely / A Festetich kastély Keszthelyen

Lijepi trijem u dvorcu Nádasdy / Szép folyosó a keresztfűri Nádasdy kastély emeletén

**Tóth Imre
Gróf Széchenyi István
és Sopron megye**

Széchenyi Istvánnak a magyar polgárosodásban játszott szerepét nem kell külön bemutatnunk. A nemzetpolitika rangjára emelt fejlesztési elképzéseinek beruházásokban, szellemi alkotásokban, kötetekben és írásokban testet öltött formáival a történelmi Magyarország minden területén találkozhatunk. A gróf mindenkorral saját birtokait, nagycenki otthonát, megyéjét és annak székhelyét, Sopront is gyakran választotta infrastrukturális illetve civilizátorikus reformjainak színteréül. Széchenyi és Sopron illetve Sopron vármegye kapcsolatát mindenkorral meglehetősen későn, csak 1823-ból sikerült dokumentálni. (Leiszámítva iskolai vizsgáit, melyek közül néhányat magántanulóként a soproni Bencés Gimnáziumban és a szombathelyi Líceumban tett le.) Ezen azonban nincs mit csodálkozni, ha figyelembe vesszük, hogy az ifjú arisztokrata 17 éves kora óta folyamatosan katonáskodott, így családi birtokközpontjától és annak környékétől hosszú ideig távolra került. Édesapja 1815-ben adta át az akkor Bécsben tartózkodó Istvánnak a cenki uradalmat és kastélyt. A gróf továbbra is a császárvárosban élte, ám Bécsből részletes utasításokat küldött a cenki kastély lakályossá tételere.

Az 1823-as Sopron megyei tartózkodás – noha annak kézzel fogható nyoma a város történetében nem maradt – valószínűleg mély hatást gyakorolt Széchenyire, aki itt élte át a kormányzat és a magyarországi megyék, adózás körül kibontakozó összetűzését. A soproni megyeháza épületében a királyi biztos erőszakkal vitte keresztül az adómegajánlással kapcsolatos megyei utasítások kiadását. Az atrocitások nyomán lendületet kapott Széchenyi közhelyi, alkotmánytani és politikai érdeklődése, melyek későbbi műveinek szellemi talapzatául szolgált.

Még ugyanabban az évben Sopronban jelentette meg a falkavadász-társaság fellendítése érdekében írt német nyelvű művét, melyben a vadászat szabályzásával foglalkozott. A füzet hatása nem volt számottevő, ám a gróf nemsokára országos ismertségre tett szert. Ennek alapja az az országgyűlési felajánlás volt, melyet a pozsonyi alsóház kerületi ülésén barátja, Sopron megye követe, Felső-

büki Nagypál felszólalására reagálva, a nemzeti szellem és nyelv felvirágztatására tett. A kezdeményezés a Magyar Tudományos Akadémia megalapításának legfontosabb előzménye lett.

Az 1820-as évek végén többször tartózkodott Cenken, utazgatott, kisebb írások kerültek ki tollából, a cenki birtokon ellenőrizte a juhtenyésztést, szederfaültetvényét bővíttette, tanulmányozta a magyar jogot; 1825-re elkészítette a Rába szabályozás Sopron és Győr megyei tervét. (1847-ben a kormány meg is bízta a győri Kis-Duna-Rába-Rábca és Marcal folyók szabályozásával, ám a terv az 1848-as események miatt nem valósult meg.)

1831. július 12-én Cenkre utazott. Tombolt a kolerajárvány. Itt írta meg és ki-nyomtatta „Kedves jobbágyaim...” kezdetű röplapját, amely a kolerajárvány idejére adott hasznos egészségügyi tanácsokat a cenki birtok parasztságának. Sopron vármegye a kolera elleni védekezés céljából kinevezett bizottság tagjává választotta. A nyár folyamán ebben a minőségében energikus tevékenységebe kezdett, melynek során rendszeresen járt be Sopronba, hogy a teendőket a bizottság elnökével, a megye alispánjával megbesélje, beutazta a veszélyeztetett községeket. Eszterházán és Bánfalván két vesztegzárat is létrehozott a járvány megfélezése érdekében.

Még Cenken belekezdt egy új mű, a „Reformatio” megírásába. Ez kapta később a „Stadium” címet.

Széchenyi első sikereiről természetesen Sopron vármegye is tudomást szerzett. 1828. augusztus 26-án személyesen vett részt Sopron megye közgyűlésén, ahol az egyik szónok érdemeit méltatta. A közgyűlés már korábban elhatározta, hogy a grófot saját arcképének megküldésére kéri fel, amit azonban akkor visszautasított. Tíz évvel később, az új vármegyeháza 1834-es felépítését követően a megyei közgyűlés elhatározta, hogy maga gondoskodik István grófnak, és a múzeumalapító Széchenyi Ferencnek az arcképről, és az előbbi hamarosan el is készítette Barabás Miklóssal. Az elismertsége csúcsán álló arisztokratát Sopron városa is igyekezett szimbolikus gesztussal magához kötni. Széchenyi István – aki cenki birtokosként sűrűn megjelent a városban, de nem a városi törvényhatóság, hanem a megye gyűlésein – érdemeit a 1835. február 20-án a város a legmagasabb erkölcsi elismerés odaítélésével ismerte el, amikor tiszteletbeli polgárává választotta, azaz a mi fogalmaink szerint díszpolgári címet adományozott neki. Az elismerés az első hasonló jellegű döntés a város történetében. Sopron első díszpolgára köszönőlevelében a következőket írta a város vezetésének: „Mi pedig örööm gerjedelmit még magasbra emeli, az: Ott nyernyi borostyánt, hol földi pályámat kezdém s hol áldott szülék nemes példáitul irányozva már zsenge koromban ringattatám az élet tavaszának azon gyönyörteli álmaiban,

mellyel keblembe is Magyar Honunk egykor nemeseb és dicsőbb kifejlését tünteték lelkem elibe.” A várossal való kapcsolata ezután elmeléült. Többet tartozkodott itt, bár Sopronban sem földje, sem háza nem volt, ezeket bátyjai örököltek, például a még most is álló Széchenyi-palotát. (1795–1805 között Széchenyi István az Erdődy-családtól vett palotában lakott a nyári, kivételesen néhány téli hónapon át. Széchenyi Pál a harmincas évek elején újította föl a palotaépületet, melynek István később is gyakori vendége volt). Ennek ellenére még a tiszteletbeli polgárság megszavazásának évének tisztújítása során „a választott község számfeletti tagjának”, vagyis a közgyűlés tagjának választották.

1835. július 11-én a soproniak levélben keresték meg, hogy segítsen nekik megszerezni egy részvénytársasági alapon működő gőzmalom felállítására az engedélyt. A vállalkozást Weisz Henrik nevű soproni cetegyáros indította meg, mikor 1834 őszén. Széchenyi elfogadta a felkérést azzal, hogy a malom vezetője két soproni legyen: Flandorffer Ignác és Rupprecht János. A gróf Cochvill se-raingi gyárosnál, valamint Clarknál is interveniált annak érdekében, hogy „a gőzönyt” azaz a gőzgépet a legjobb helyen, Angliában készítethessék el. A gőzmalom „Oedenburger Dampfmühl Gesellschaft” címmel 1836 közepén alakult meg és öt évre kapott szabadalmat. Széchenyi az alapszabályok szerint mint a társaság „védője” szerepelt. Az ország első gőzmalmának azonban nem lett sikere, és nemsokára tönkrement. Itt szerzett tapasztalatait mindenestre a gróf hasznosítani tudta a Pesti Hengermalom megszervezésénél. 1839. május 31-én – több mint kétéves előkészítés után – hozta létre Széchenyi a Pest Gőzmalom Társaságot, s a mai Margit híd pesti hídfőjének közelében megkezdhették a Hengermalom építését. A gőzgépet a bécsi Fletscher és Punchon cégtől rendelték meg 1840-ben, s az első őrlésre 1841. szeptember 15-én került sor a malomban. A Hengermalom igen jó minőségű liszttet állított elő, terményei sikert arattak, ezért a részvényesek ott már nem csalatkoztak.

Széchenyi István másik úttörő vállalkozása a selyemtermesztés magyarországi fellendítésére irányult. Ennek során fontos szerepet szánt birtokainak és Sopron valamint Vas megyék birtokosainak és polgárainak is. 1835. július 13-án részt vett Sopron megye közgyűlésén, itt elnöke lett a Selyemtenyészeti Társulatnak. Széchenyi már 1829-ben nemesített, vagyis oltott szederfákat hozzattott Olaszországból és ezekből nagycenki birtokán rövidesen 103.800 darabot ültetett. Cenken így már 1835-ben megkezdte a selyemhernyó tenyészést. Itt tartotta alakuló ülését a Sopron-vasi Szederegylet ideiglenes választmánya. Ehhez a tevékenységhez kapcsolódott műve: a Selyemrül. 1841-ben jóformán bejárja Sopron és Vas vármegye minden községét, hogy a térség lakosságát szederfaültetésre és selyemhernyó-tenyésztsére ösztönözze. Az egyesület közgyű-

lésein rendszeresen megjelent. Amikor Sopronban később nagyobb területet bérletek, hogy azon szederfákát termesszenek, Széchenyi személyesen látogatott ki a területre. Három év múlva ismét az – akkor már Selyemtenyészti Társulat néven működő – egylet elnökének választották. Az új társaságot már jobbára soproni, városi polgárok működtették, akik támogatása nélkül – Széchenyi szereint – elkerülhetetlen lett volna a Szederegylet a bukása.

1839-ben a Fertő tón Fertőboz község területén fürdőt létesített a balatoni fürdőzés mintájára, amely hamarosan közkedvelt lett a soproni polgárok között, de később elhanyagolták, tönkrement és meg is szűnt a Fertő vizének vissza-húzódása miatt.

Az 1840-es évek elejére esik a Soproni Takarékpénztár megalakulása 1842. augusztus 31-én. A legelső részvényjegyző a kiváló közigazdasági érzékkel rendelkező gróf Széchenyi István volt 2000 forinttal, vagyis húsz darab részvénnyel. A megalakuláskor tiszteletbeli választmányi tagjává is megválasztották. Az intézmény felállításának gondolata már nagyon korán felvetődött benne. Tizenhat évvel előbb, mintsem a Soproni Takarékpénztár valóban megalakult, már 1825-ben bejegyzi Naplókötetének a „Különböző gondolatok” fejezetébe: „Takarékpénztár Sopronban”.

Mikor 1845-ben a helytartótanács közlekedésügyi bizottságának az élére állítják, szinte azonnal megpróbálta a megyei közönség érdekében latba vetni tekinthetőt. Sopron megye közgyűlésének írt a köszönőlevelében felhívta nemeség figyelmét a Sopron- és Győr közötti postaút rossz állapotára. „Miután Sopron mintha külföldön volna, Buda-Pesttel, a hon szivével’ ugy szólvan nincs is igazi összeköttetésben; mert hiszen egyik helyről a másikra rendesen és időveszteség nélkül alig juthatni, levél pedig egyenes vonalban és kellő időben éppen nem érheti el céjlját. A tárgy azonban már szinte meg volna érve, mert csak tegnap kaptam felsőbb helyről tudósítást, hogy e részben akadály többé nincs: miután azonyban olly fertelmes rossz a Győrtől Sopronba vezető utnak egy része, miszerint azon brancard és gyorskocsi némi időkben teljességgel nem járhat: természetesen mindaddig, míg ez rendbe nem jő a postavonal sem fog létesülni. Szabad mozoghatás nélkül nincs élet és annál kevésbbé van szabadság. Sopronbul pedig most valóban kényelmesben lehetni vagy küldhetni levelet Prágába sőt Drezdába, mint Pestre; ha azon kérést ujra és ujra ismétlek: mél-tóztassanak eszközleni, hogy Kapuvár, Csorna stb. felé minden időben járható legyen az ut és ezen minél előbb létrehozva rendes posta-vonal: – azt hiszem, hogy nem fogok hibázni.” A felhívás nem maradt eredménytelen, hiszen a közgyűlés utasította Simon János alispánt az út megjavítására, és erre Győr megyét is felszólították.

Széchenyi imént idézett gondolatában is látható, milyen nagy jelentőséget tulajdonított a szabad mozgásnak, a közlekedésnek, amiben a polgári szabadság kiteljesedésének, és a vállalkozás szabadságának feltételét látta. Ezért amikor 1843-ban életre hívták azt a városi és megyei bizottságot, amelynek feladata lett a vasútügy dolgainak vitele, egybehangzó vélemény volt, hogy a vasútügyi bizottság elnökéül gróf Széchenyi Istvánt kérík fel. Széchenyi vállalta a felkérésre a feladatot, s már 1843. november 13-án felkereste Metternich kancellárt, s megnyerte őt a soproni vasútügy támogatására. 1845. március 30-án Sopronban megtartották a Sopron–Németújhelyi (Bécsújhely, Wiener Neustadt – Au.) Vasút Társaság alakuló közgyűlését, melyen Széchenyi István is részt vett. A vasútvonval megépítésében a térség fejlődésének egyik kulcsát látta. Mint mondta: „Ragyog csillag tünt fel Nyugat-Magyarország egén, melynek: növekvő fény sugara meg fogja világítani a jövendő gyors fejlődésének útját.” A vasútpálya, mely a második volt Magyarországon (igaz vonala az országhatáron túli várossal kötött össze magyar területeket) 1847. augusztus 20-án nyílt meg.

A Sopronhoz és Sopron megyéhez való viszonya mindenkorral a 40-es évek közepétől hűvösebbé vált. Adóügyi, közteherviselési kérdésekben már az 1843-ban a megyei követutasítások kidolgozása során magára marad a helyi nemesség konzervatív álláspontjával szemben. 1844-ben a Sopron megyei gyűlés ismét keresztlöhöz a beruházásokra fordítandó nemesi hozzájárulás megfizetésére vonatkozó indítványt. A közgyűlés határozottan elutasította a Széchenyi által támogatott javaslatot azzal, hogy „a vérel szerzett nemesi jogok, szabadságok megsemmisítésére és a hazai alkotmányelforgatására vezető adóztatás tervezetét sem most, sem a jövendőre el nem fogadja s követeit odautasítja, hogy e tárgy felvételét az országgyűlésen ellenezzék, elfogadás esetén e munkálatokat ne fogadják el, sőt akadályozzák meg, hogy törvénybe járjon.” A döntés előrevetítette a három évvel későbbi választási kudarc eredményét.

1847-ben Széchenyi jelöltetni kívánta magát a Sopron megyei követválasztáson. Kossuth Lajos, aki 1847. október 3-án, a közelgő országgyűlésre készülve rangsorolta a megyéket aszerint, milyen a viszonyuk a liberális reformelközpélésekhez, Sopront a „megnyerhető” megyék közé sorolta. Miután azonban napokon belül kiderült, hogy a soproni liberálisok nem rendelkeznek akkora háttérrel, amennyi egy követ megválasztásához kellene, a konzervatív párt két jelöltje indult az októberi követválasztáson. Már hetek óta folyt a jelöltek mellett a korteskedés, amikor az utolsó pillanatban Széchenyi István is jelöltetni kívánta magát. Mivel pedig sem a két jelölt visszaléptetésének kísérlete, sem a szavazatgyűjtő korteskedése nem járt sikерrel („oly követ kell nekünk, ki közülünk való, és tudja, mi baja és szüksége a nemességnak” ill. „úgyis helye van a fel-

sőtáblán.”) Széchenyi támogatását elutasították, és az 1847. október 12-én tartott követválasztáson Simon Nep. János első alispánt („egyhangú felkiáltással”) és Paál János uradalmi ügyvédet (szavazattöbbséggel) választották meg követnek, Széchenyi egyetlen szavazatot sem kapott. Október 18-án Moson megye közönsége választotta országgyűlési követté. Az 1848 júliusában megnyílt első népképviseleti országgyűlésen azonban már Sopron megye nyéki kerületének képviselőjeként vett részt.

A Széchenyi István által szorgalmazott beruházások jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy Sopronban és megyéjében utat törtek maguknak a XIX. századi tárgyi modernítás elemei. A város magyar és német polgársága elsősorban az anyagi modernizáció és a mentális civilizáltság iránt volt fogékony, kevésbé a politikai reformok iránt. A megye legkiemelkedőbb főrangú birtokosa személyes példájával mindenkorral a tradicionalizmus pártján álló polgárságnak is mintát adott a rendi-nemesi életfelfogással szakító mentalitásra.

A nagycenki Széchenyi kastély

Dr. Franjo Pajrić

Sociološki, kulturološki, ekonomski, obiteljski, obrazovni i drugi problemi ki se reflektiraju na očuvanje kulturne baštine, nasljeda pa i jezika manjina, konkretno u ovom slučaju gradišćanskih Hrvata u nekadašnjoj zapadnoj Ugarskoj i malo šire

Ovim kratkim tekstom bi kratko sumirali gore navedenu problematiku, postavili tezu, dijagnosticirali mnogobrojne probleme ove kompleksne teme i na kraju pokušali ponuditi neka rješenja za izlazak iz nastale situacije, a za izlazak iz koje do sada nitko nije ponudio nekakvo suvislo rješenje, tapka se u škurini, a nama prolaze dani, godine, vrijedno vrijeme u nepovrat. Pred našim očima se ruši svijet, nestaje jedna mala narodna grupa, po mnogočemu jedinstvena u Europi, ako po drugom ne, po tom sigurno prepoznatljiva, da čuva jezik iz srednjeg vijeka, koji se još hasnuje i koji je jezik komunikacije ovdje na granici Panonije i Norika.

Problem Hrvata a prije Slavena na ovim prostorima je, da su bili pretežno podređeni jednoj izabranoj eliti, koja većinom nije bila vezana za njih, nije bila njihove krvi. Tako je to bilo i sa seljenjem, da je velika većina doseljenih Hrvata bila iz kmetskog ili seljačkog staliža. Taj staliž je pokazao kroz stoljeća jednu veliku vrlinu, kojom je mogao možda skoro sve mane izbalansirati, a to je bila veliki intenzitet reprodukcije, nadomjestka nestalih, asimiliranih. Ipak moramo malo nadodati, da je taj narod bio naviknut i na boj i nemire, a bilo je med njimi i takovih, ki su bili pravi borci. Nij ni to slučajno, da smo se očuvali kroz 19 generacija. Da smo bili samo obični bigunci, ta bi se asimilacija sigurno lagle i friže dogodila.

On je vrlo zorno i izdržljivo slušao svoje poglavare, svoje „izabrane” po selima a to su bili svećenici, školnici i malobrojna druga inteligencija.

Uz tradicionalne vrednosti, koje su bile od svega važnije žitak im je protekao u ravnoteži gledajući mikro i makroregijski.

Religioznost kot glavni stožer, glavni marker. Raskorak med religijam i crikve u današnjem vrimenu, a ona ne daje adekvatne odgovore.

Inteligencija ka projde nikad se ne vraća. Izuzetki pak potvrđuju samo gore izrečeno. Naša inteligencija odgaja dicu, koja uglavnom gube svoje korijene, žilje, aš su predobri i se profiliraju u životu, a to je „veliki svit”.

Depopulacija, manji prirast.

Životne navike su se prominile.
Velike su obitelji nestale.
Svaki se bori sam bez drugih, pa je tako laglje ranjiv.
Suosjećajnost je manja. Kohezija med ljudi je slabija.
Vanjsština se preferira a stvarne vrijednosti se ne žive, nego se o njima samo govori.

Jezik je u defenzivi, aš više nije jezik komunikacije. On je zaostao u utrci s vremenom pa ga treba osuvremenjivati, modernizirati. Tu smo došli do dileme gradićanski ili standardni hrvatski jezik.

Na dobitku su jeziki velikih narodov ponajprije engleski i to upravo zbog komunikacijskog buuma (ki je inače samo prevara, jer se zaistinu sve manje komunicira) i informatike.

Ovisnost o igrica na kompjuteru.

Nedefiniranost uloge i zadaće škola i nastavnika/učitelja. Dezorientacija u popodnevni aktivnosti.

Kriza obitelji. Dali ona uopće postoji, mislim ovde na obitelj, kada su ako su skupa u braku roditelji toliko zauzeti sa poslom i samim sobom, da je za dite sve manje vrimena.

Društvo se počelo raspadati u izobilju. Sindrom „Rima” i rimskog imperija.

Sukob interesa med državom i interesom manjina i narodnih grupa.

Školstvo kot ključ. Ali školstvo s rezultatom i takvim nastavničkim kadrom ki to i znadu do kraja peljati. Postoji li on uopće. Jeli su sposobni današnji nastavnici, učitelji odgovoriti na izazove i jeli znaju naučiti ono ča bi tribalio ili se i ovde manipulira?

Pristup djelu je samo prik pinez, ki je nastao apsolutni centar današnjeg svita priznali mi to ili ne priznali. Vridi samo ta, ki ima ili pinez, ili upliva, uticaja itd.

Rijetki su oni, koji su se probili, a nimaju materijalnu pozadinu.

Prvo se mora minjati opća percepcija svita, svita ki ne mora rasti stalno, stalno pojt u sve veće kredite, opterećenja, poteškoće, stalne „muss-e”, nego živiti u skladu sa mogućnosti i u skladu s vremenom.

Vrime je ključni faktor kod čovjeka, ko se ipak ne more obajt. Doživljaj triba vrimena. Triba imati vrimena ča doživiti, a triba dorasti i onom ča doživljavaš. Ne more se sve ubrzati bez kobnih poljedic, ke će nas kasnije dostignut.

Moralne vrednosti se ismihavaju. Zakoni su nadrasli istinu, činovnici pak žitak.

Opća je bojazan med ljudi. Nijedan denas nezna ča će biti zutra, a na to se pak špekulira i zaslužuje.

Kakov je to došao svit?

Kriza vrednosti je tolika, da se ni iskusni stari ljudi ne snalaze, nego se prepuštaju

Sudionici IV Književnih susreta u Koljnofu podno tvrđave Devina
A IV. Kópházi Hrovát Írótalálkozó résztvevői

Jive Maasz pri prezentaciji knjige o Čunovu
Jive Maasz Dunacsúny történetéről írt könyvének bemutatója

kojekavim tumoćam. Nima već normale, ili bolje rečeno normala je sve, pa i nenormalno. Opća je zbrka sagdir oko nas. Znanost se sama koprca u svojim ludorijama, kada ki dokaže, a drugi u isti tren dokaže suprotno, a sve je na znanstvenoj bazi.

Dica nam rastu, a da nismo svisni ča ih iznutra goni, motivira

Razjedinjenost je opći fenomen. Pod krinkom demokracije nam prodaju nebuloze, a narod sve to „popuši“. Kade ste nam svećeniki, duhovnici, gospodini? I kod njih zbrka?

Hrvat protiv Hrvata. Opće mjesto. U manjini je to još čemernije, aš nas je mali broj. Ne znamo postaviti drugog na izgubljeno mjesto. Šah-mat. Kako dalje?

Vjerujem u bolje sutra. More bit da smo pri kraju čemernoga vrimena. Ipak nije ni to sigurno, gvišno.

Ima stvari za koje se isplati djelati, aš imaju smisla, pozitivne su i služe općem dobru.

Teško je protumačiti stranjskom človiku ili nekom izvana, ča je ono ča te goni u borbi za opstanak manjine. Sve je to imaginarno, neuhvatljivo, ni za popast, ulovit s rukami. Sve je to vjera. A to je sve opet.

Neka dugovanja, ona zaistinu važna se ne mogu miriti s pinezi. To triba ljudem dat na znanje, to tribaju razumiti.

Ima čuda stvari ča je nemoguće platit, aš kad skrsnu, ne dadu se više vrnut najzad. Sve je zatim samo iskanje, samo fikcija i „plastika“. Zdravlje, žitak, prijateljstvo, iskreni trenutak, susret sa Bogom, ljubav, trenuci „osvještenja“ itd.

U te kategorije spadaju i manjine, ke kada se zguba ne dadu se opet nanovič stvoriti, a nose u sebi čuda toga. Naslijedstvo, korjene, jezik i običaje, ponašanje i međusobne odnose. Ne znati odakle sam more bit do jednog trenutka ne znači niš i ne štera, ali nekim ipak dojde i kanu znat odakle su došli.....ča ih to dira iznutra..... ke su im motivacije....

Teško je definirati i identitet po točka, pa posebno manjinski identitet. A ča čemo čuvati, ča razvijati, ča prominiti, kada neznamo točno ča je ča?

Naš broj je pao na ekstremno nisku razinu. Svoja nas katolička crikva ne podržava u očuvanju manjinskog identiteta kako bi mogla i morala, nego kulira i služi drugim interesima. A ona nam je bila druga majka i čvrsta brana.

A hrvatski identitet znaš proživiti, živiti samo na hrvatskom jeziku. Sve ostalo je samo prevara.

Moramo i bez toga.

Izlazi ipak postoje!!!!

Koji su to novi puti ke išćemo?

Tribamo biti novi školniki i kantori, koji su dali odgovor na izazov toga vremena. Mi ga danas nimamo. Mi nimamo kade diskutirati, mi neznamo kade ot-

voreno podiliti svoje mišljenje, nade i strepnje, aš ih neznamo ni formulirati na svom jeziku. Neznamo ga tako dobro. Falu nam riči.

Upravo više školovani imaju prepreke ne blamirati se sa čemernijim znanjem hrvatskog jezika, pa ga izostavu iz komunikacije. Naobrazbu su dostali i primili na drugom jeziku, jeziku većine. Na tom jeziku razmišljaju, sanjaju i rado se vidu. Kako se prešaltati na materinski jezik, ako je još materinski.

Mišana hištva su u većini izgubljena priča. Opet iz obzira, tolerancije i prisutnosti, civiliziranosti propusti se predati ono, ča se za vseenek gubi, ča se već najzad doprimit neda, a to je jezik, govorni jezik, izrečene riči. Već nam nisu najmilije, već nas ne diraju toliko u srce.

Zaspale su u nami ili se nisu ni probudile, a tako su kanile.

Apatija na tom polju je raširena vsagdir oko nas. Kade manje, kade već. Ljudi su nastali neosjetljivi. Osjetila i instinkтивne reakcije su toliko opterećene i zaštićene, da već nisu u mogućnosti reagirati normalno.

Danas proživljavamo opet vrime, kada su odnosi med Hrvatskom i nas vrlo povoljni, pa bi ih se moralno iskoristiti. Bilo je razdoblja u našoj povijesti, kada su ti odnosi bili isto plodni i dobri, ali mi se čini da su povoljni utjecaji na današnjicu izostali i da su znanje, kompetencija i informacije nestali, izgubile se nestankom ključnih ljudi toga vrimena. Mislim da tu pogrišku mi ne bi smjili doživiti i da bi morali jedanput sintetizirati dosadašnje znanje i dokumentirati ono ča nam je do sada dostupno.

Prekogranična suradnja nam je još vseenek slaba i skupnih projektov imamo relativno malo.

Realno gledajući državi nije ni u interesu stvoriti grupu manjinsko svijesnih ljudi, ki bi mogli postati remetilački faktor. Zato je i cijela stvar oko obrazovanja tretirana tako prozirno, bez kontrole, aš se ovako na papiru da opravdavati, a rezultati su poražavajući.

Ista je stvar i s državnimi manjinskim ustanova pa i s društvom. Sve se mora ostaviti da zaspi. A mi svemu tome još i asistiramo.

Zač se stari oci i majke ne razgovaraju sa unuki na hrvatskom jeziku?

Kada se uopće vidu i jeli je uprav taj razgovor, ta muka, to učenje najvažnije u tom kratkom vrimenu zajedničkog susreta?

I ovde će biti kraj. Polako kraj jezika. A s njim će polako nestati i sve ostalo.

Potribno je mladim ljudem ča novo ponuditi. Atraktine popodnevne aktivnosti, kot no ča je jačenje, zajedničke animacije, skupne igre sa svojimi vršnjaki u Hrvatskoj. Da se to djelat i preko interneta. Mogućnosti su ovdje, samo ih tridamo iskoristiti. Motivirani mladi ljudi su nam potribni, ki znadu sa dicom komunicirat, razumidu njev jezik.

Prezentacija knjig na književnim susretima 2012.
Könyvprezentáció a 2012-es kópházi írótalálkozón

Umjetnik umjetniku – Művész a művésznek (Taschner Ferenc Horváth Tímeának)

Imena u Koljnofu i nadimci ili Špicname uz ta imena

Grubići (Grubich, Grubits, Grubics)

- Koste (Kostini, Kostinka, Kosta) – Pokulje (pokuljini, pokuljinka, pokulja)
- Piuci (piučevi, piučinka, pivac) – Burglji (burgljovi, burgljinka, bruglj) – Čiće (čičini, čičinka, čiča) – Pajdaci (pajdačevi, pajdačka, pajdac)
- Merklji (merkljovi, merkljinka, merklj) – Cmolje (cmoljini, cmoljinka, cmolje) – Sumari (sumarovi, sumrka, sumr) – Djivoši (djivoševi, djivoška, djivoš) – Vidljovi – Draubi (draubovi, draubouka, draub) – Jakoljevi – Lijeričini – Špirklji – Baksni, – Lankičini, (Döričini), Špirkljovi, Rujčini, Kutkini, Kurcli, Babre, Brusi, (Ödenburger), Cohljovi, (Kobiji), Djivoševi, Tujtarovi, Smetljarovici, Popučari, Kokičini

Pajrići

- Lajkuši – Žondlji – Gojdli – Bebin – Mesarovi – Ćantrini – Maćljovi
- Luckini – Žuanovi – Kompini, Marineri

Egrešići

- Djuicli, Pekari, Njbakovi, Tomičini, Fričevi, Djuriovi, Bajsini, Mejtini, Krajci, Štujre, Cure, Maloškini, Bućkini, Bombaševi, Mandjini, Babini, Dinkini, Jokljovi, Julijovi, (Hanesovi) Jelarovi (Djelarovi), Štajrini, Bandini, Aufovi, Kutkini

Prešići

- Prieučićevi, Ganovi, Djukarovi, Jožinarovi

Rastovići

- Lenčini

Knull

- Mejtli, Mujde, Maruče, Oljokovi,

Neubauer

– Šuške, Cohlji, Granarovi, Ajnšlj

Behofšić

– Behoučičevi, Gazdini, Hanzini

Mesarich

– Petrovi

Mazál

– Mazalovi

Buglediči

– Pajdini, Bulgarovi, Budljuaki, Jakovčevi, Preukini, Pajgini, Frušlji

Michtiči

– Solgini, Bartolovi, Brukve, Bucljovi

Jankovići

– Copaki, Honzovi, Lockoševi, Ambeljuč

Fung

– Fungovi, Korotovi, Fejdlovi

Pinezići

– Buhi, Pavaci, Krikliji, Paukljaci, Šujstarić, Mitrini

Gludovac

– Gludočevi, Behontovi, Tunjini

Fabiankovići

– Šimkini, Sokini, Bundini, Baučlji, Bunčlji, Pikarovi, Pikulji, Šorijovi, Šven-govi, Pokljovi

Zwiczko

– Piplice, Butini

Pilšići

– Čujdli, Andjelice, Tretači, Furkovi, Frengovi, Rajšlji

Miletich

– Španičevi

Firtl

– Maćuakovi, Fijerkljji, Čandjini

Heinrich

– Paluanovi, Špirklji, Šljuaseri, Kličkarovi

Tauber

– Taubarovi, Bajbari, Kolarovi, Dindijevi, Pijerini, Mikulini, Tubijevi

Jagošići

– Prišljovi, Bercijovi, Šudračevi

Šinkovići (Sinkovići)

– Belice, Bejdli, Panjini, Ambičini, Drćkoši, Popini, Cape, Djordjini, Palošićevo, Bejdlac, Miličevi

Millendorfer

– Barilje

Klemenšići

– Ijeci, Kinigi, Grabljaševi, Mattini, Julijovi

Bruckner

– Franckini

Tomašić

– Šuške

Taschek

– Hajndriji, Bakaci

Feldmann

– Šandini, Puhlini, Kaplji

Weinacht

– Fajfoševi

Wild

– Manjini, Badulini, Torovi, Majhini, Bašini, Špuaharovi, Briske,

Taschner

– Trengari, Maćini, Cenzlovi

Taschek

– Eliozi

Schneider

– Šnajderovi, Merklji

Szallmer

– Salmerovi

Belovići

– Gočovi

Vojnić

– Janžini

Belaković

– Vendelovi

Lovrenić

– Maćini

Leopold

– Rujčini

Milanović

– Boljarovi

Horvat

– Kovačevi, Ciganovi, Mandjini, Buclovi

*Adventski koncert s ansamblom Zlatne godine
Adventi koncert a Zlatne Godine (Arany Évek) együtessel*

Badnjak na koljnofskoj Gori / Szenteste a kópházi hegyen (Gorán)

Klapa Cambi u Levandi / Klapa Cambi a Levandában

Koljnofski maskenbal 2013. / A kópházi Álarcosbál 2013

*Maske na koljnofskom maskenbalu
Álarcok a kópházi Álarcosbálon 2013.*

Konjaniki u trgadbenom ophodu / Lovasok a kópházi szüreti felvonuláson

Trgadbena fešta Kolnof 2012. / Szüreti felvonulás Kópházán 2012.

Majstori vinskih čaša iz Koljnofa / A borospoharak bajnokai Kópházáról

Kamela Pajrić

Kako je bilo na Dravi

Jako sam čekala put. Kad smo se ganuli jako sam bila hrabra, ali kada mi je tata povidao o dravski nemani, onda sam se jako počela bojati i to sam vikala da će umriti i utopiti se va vodi, tako da ja neću poći na Dravu. Kada sam se srela sa tecom Zlatkom, onda je rekao da se ne moram bojati i da je čamac jako dobar. Onda smo dostali malo za jist, črno bučevo ulje i od kukorice pravljenu kiflu i sve je bilo jako dobro. Ja to štiman da sam ja najveć jila. Kada su mi rekli da jako dobro veslamo onda sam bila jako sretna i kada sam znala da ne-

Drava

Kako je dobar Radler na Dravi!

Dravski orijaš

*Ekipa, koja ide u potragu za dravskim nemanima
A csapat, mely a Dráva „szörnyetegeinek” nyomába ered*

mani samo gledaju onda se nisam ni bojala. Vidili smo i čigru, lastavice i labudove. Drava je bila velika i silna zbog čuda godin, ke su natapale zemlju va poslidnji tjedni. Tom su se ptice kot no siva i bijela čaplja, race i guske veselile pa i žabe zadovoljno kreketale. Zatim smo morali zaobajtvire da nas Drava ne bi zarobila. Pa je popao puhati vjetar i onda smo s teškom mukom veslali, ali smo došli na ubrovu Drave.

Tote su tetac Zlatko i Ivan malo dalje odvezli čamac i zvukli ga van iz vode.

Drugi tetac nam je načinio jako dobro jilo. Tata je prošao po auto a dotleg smo se mi razgovarali i odmarali. Ja sam kušala radler.

Objed je bio jako dobar. Bila je kotlovina s piletinom i karmenadli s paradajzli i dobrom kruhom.

Zatim smo si ruke digli u zrak i pozdravili: Zdravo Dravo!

Ja bi još jedanput prošla na Dravu iskat te velike i strašne nemanji ili dravske orijaše.

S dravskim mornarima

Labudovi na Dravi

Isječci sa virtualne mriže o Mate Ujeviću

Knjiga Mate Ujevića Gradišćanski Hrvati, tiskana u Zagrebu prije 70. godina, prvo je sustavno djelo o Gradišćanskim Hrvatima, objavljeno u zemlji iz koje potječe njihovi preci? Osim prepoznatljive stručne, knjiga ima i znatnu dokumentarnu vrijednost, jer se iz nje može iščitati stanje kakvo je postojalo među njima u vrijeme njezina nastanka.

Svrha je toj knjižici, da upozori hrvatsku javnost na *našu braću* u austrijskoj pokrajini Gradišću (Burgenlandu) i u zapadnoj Ugarskoj, te da pruži o njima najpotrebnije podatke.

Iako su Hrvati, koji živu u tim krajevima, prije svjetskog rata bili s nama u istoj državnoj zajednici, mi o njima, općenito, vrlo malo znamo, što znači, da smo se malo starali za Hrvate izvan političkih hrvatskih granica.

Ta je naša nepažnja bila na veliku štetu našim sunarodnjacima izvan Hrvatske, a nama nije nikako služila na čast: dok su mnogo veći narodi vodili računa o svakoj svojoj skupini u inozemstvu, mi smo bili nemarni prema našoj rođenoj krv. Što će nama jedna tako mala i neznatna skupina od pedeset-šezdeset tisuća duša, kad nas ima ovoliko?

Vrijeme je, da uspostavimo duhovne veze sa svim našim sunarodnjacima izvan granica naše domovine: bili oni u Austriji ili Madžarskoj, u Italiji ili Rumunjskoj, u Belgiji i Americi: svugdje su oni naša braća i mi moramo nastojati svim silama da očuvaju svoj jezik i svoju hrvatsku kulturu.

Svaki Hrvat, bio gdje bio, mora osjetiti da kod nas postoji rodoljublje ne samo na riječima, nego još više na djelima – napisao je Mate Ujević, hrvatski književnik i leksikograf, u pogовору svojoj knjizi Gradišćanski Hrvati koja je 1934. izašla u izdanju Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima u Zagrebu.

Ta je knjiga prvo sustavno djelo o Gradišćanskim Hrvatima, napisano i objavljeno u zemlji iz koje su njihovi preci u XVI. stoljeću pred osmanskim širenjem u jugoistočnoj Europi pristigli na područje današnjeg Gradišća i susjednih krajeva u današnjoj zapadnoj Mađarskoj i oko Bratislave u današnjoj Slovačkoj.

Zato zacijelo zavrjeđuje da se na ovome mjestu nešto kaže u povodu 70. obljetnice njezina tiskanja.

O Hrvatima na području nekadašnje zapadne Ugarske počelo se u njihovoj staroj domovini pisati tek u drugoj polovici XIX. stoljeća. Prvi ozbiljniji hrvatski istraživač, koji je već sredinom XIX. stoljeća boravio među Hrvatima zapadne Ugarske, zbog prikupljanja podataka o njihovoj narodnoj baštini, bio je Fran Kurelac. On je 1871. objavio u Zagrebu poznatu zbirku narodnih pjesma zapadnougarskih Hrvata pod naslovom Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah Šopronskoj, Mošonskoj i Železnoj na Ugrih.

Poslije Kurelca prvi je zapadnougarske Hrvate iz Hrvatske posjetio Franjo Kuhač. On je o njima u zagrebačkom Viencu zabavi i pouci 1878. objavio začađeni članak pod naslovom Medju ugarskim Hrvati. Hrvatski povjesničar Vjekoslav Klaić obradio je hrvatske naseobine u zapadnoj Ugarskoj 1883. u trećem svesku svojega djela Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati. Svakako im je najviše pozornosti posvetio potkraj XIX. stoljeća Ivan Milčetić. On je proputovao zapadnom Ugarskom, Donjom Austrijom i Moravskom, sustavno bilježeći podatke o životu i kulturi tamošnjih hrvatskih zajednica. Milčetić je 1898. u nekoliko nastavaka u Viencu zabavi i pouci objavio prilog pod naslovom Medju Hrvatima Donje Austrije i Zapadne Ugarske. Godine 1899. izašla mu je u Zagrebu etnografska studija pod naslovom O hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Donjoj Austriji i Zapadnoj Ugarskoj. Nikola Andrić objavio je iste godine u Viencu zabavi i pouci prilog pod naslovom Iz starije književnosti ugarskih Hrvata. U istom časopisu Milčetić je 1901. objavio kraći članak O ugarskim Hrvatima. Njegovi Hrvatski književni prilozi iz Međimurja i okolice grada Šoprona otisnuti su u Zagrebu 1915. kao posebno izdanje, a 1916. ponovljeni su i u sedmoj knjizi edicije Građa JAZU.

Iste godine izdao je Franjo Ženko Donadini u Splitu publikaciju Hrvati oko Körmenda (u Ugarskoj). Sve su to bili tek pojedinačni radovi o nekim načinima života i kulture Hrvata tadašnje zapadne Ugarske. Sinteza koja bi hrvatskoj javnosti pružila koliko-toliko cjelovitu sliku o njima još ni izdaleka nije bila na vidištu. Političke promjene poslije Prvoga svjetskoga rata u svezi s raspadom Austro-Ugarske i stvaranjem novih država na području srednje i jugoistočne Europe privremeno su omele ionako tek povremene i razmjerne dosta krhke veze hrvatskih istraživača i drugih intelektualaca s Hrvatima zapadne Ugarske.

U međuvremenu je zapadna Ugarska, unatoč djelomičnom opiranju nekih predstavnika malobrojne hrvatske inteligencije oko preporoditelja Mate Meršića-Miloradića i Naših novina koje su od 1910. izlazile u Juri (Győr), bila podijeljena između triju novih država – Austrije, Mađarske i Čehoslovačke.

U Austriji, u kojoj se tom podjelom našla glavnina Hrvata zapadne Ugarske, ustrojena je 1921. pokrajina Burgenland.

Taj je naziv ubrzo, Miloradićevom zaslugom, preveden na hrvatski jezik kao Gradišće. Od tada su se i Hrvati na području koje su međusobno podijelile spomenute tri države općenito počeli nazivati Gradišćanskim Hrvatima, neovisno o tome jesu li nastavili živjeti većim dijelom u istočnoj Austriji (Gradišću) ili manjim dijelom u zapadnoj Mađarskoj (duž granice s Austrijom), ili na području tadašnje Čehoslovačke (u Moravskoj i Slovačkoj).

Sredinom 1920-ih godina počele su postupno oživljavati veze nekih hrvatskih intelektualaca i javnih djalatnika s pojedinim gradišćanskohrvatskim intelektualcima i javnim djalatnicima.

U međusobnoj suradnji koja je s vremenom bila uspostavljena na sasvim uzornoj osnovi zapaženu su ulogu imali Ignac Horvat s gradišćanske i Mate Ujević s hrvatske strane.

Horvat je već potkraj 1920-ih godina u Zagrebu došao u doticaj s krugom hrvatskih intelektualaca oko Matice hrvatske, Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima i tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Bili su to Josip Andrić, Ivan Esih, Milovan Gavazzi, Rudolf Herceg, Stjepan Ivšić, Stjepan Pavičić i drugi uglednici.

U Zagrebu je Ignac Horvat počeo surađivati u listu Mladost. Ubrzo je ostvario mnoge zanimljive kontakte, a upoznao je i Matu Ujevića koji je također bio blizak spomenutom krugu hrvatskih intelektualaca.

Godine 1929. utemeljeno je Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću, a 1932. u Zagrebu je osnovano Društvo prijatelja Gradišćanskih Hrvata. Sve su to bili važni impulsi koji su bitno pridonijeli produbljivanju tadašnje hrvatsko-gradišćanskohrvatske suradnje. Ignacu Horvatu je Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima u Zagrebu 1930. objavilo zbirku gradišćanskih pripovijesti pod naslovom Gradišćanke. Mate Ujević je za tu knjigu napisao pogовор.

Boraveći opet u Zagrebu, u travnju 1932., Ignac Horvat je dao intervju zagrebačkom Obzoru. Tom je prigodom izrekao znakovitu misao: „Hrvatski povjesnici, etnografi i filozofi treba da nam pomognu da pronađemo našu staru domovinu, treba da proučavaju našu prošlost i da sastave koje djelo o nama“. Ubrzo se pokazalo da će upravo Mate Ujević, s kojim se Horvat tih godina zblžio, biti prvi koji će ponuditi jedno takvo djelo. Tome je u određenoj mjeri pretvodila Ujevićeva suradnja na popularizaciji gradišćanskohrvatskih tema u tadašnjemu hrvatskom tisku.

Koliko se može ustvrditi uvidom u evidenciju periodike u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža u Zagrebu, čini se da je prvi tekst o gradišćanskim

Hrvatima iz pera Mate Ujevića bio članak Hrvati u tuđini, objavljen još 1927/28. u Mladosti i posvećen Hrvatima u Gradišću i onima u Istri (tada pod Italijom). Jedan njegov prilog o Gradišćanskim Hrvatima, zajedno s najavom Horvatove knjige Gradiščanke, objavljen je 1929. u listu Slovenec.

U Hrvatskoj straži Ujević je 1932. prikazao Letnu knjigu Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću. Godine 1933. on je, također u Hrvatskoj straži, prikazao zbirku Miloradićevih pjesama pod naslovom Zibrane jačke, koju je uredio Martin Meršić a izdalo Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću u suradnji s knjižarom Viktora Horvatha u mjestu Neusiedl am See.

O Gradišćanskim Hrvatima pisao je Ujević 1933. i u kalendaru Hrvatski Radisa, a u časopisu Obitelj objavio je iste godine prilog o Hrvatima u Novoj Gori, Čembi, Čajti, Željeznom i Trajštofu u Gradišću.

U vrijeme Mate Ujević je već uveliko radio na svojoj knjizi o Gradišćanskim Hrvatima. Prikupljajući gradivo za tu knjigu, boravio je u Gradišću i oko njega, a dio podataka dobio je i od profesora Gavazzija, Ivšića i Pavičića. U istraživačkom radu na terenu najviše mu je pomagao upravo Ignac Horvat, tadašnji predsjednik Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću. O tome Ujević izrijekom navodi: „Od najveće mi je pomoći bio g. Ignac Horvat, predsjednik Kulturnog društva Gradišćanskih Hrvata. On mi je spremio podatke i napisao čitave članke o Gradišćanskim Hrvatima, on me je, uz dra Lovru Karalla, zemaljskog savjetnika u Železnom, ljubazno pratilo po selima Gradišća i upozoravao na način života, običaje i osobine pojedinih sela u Gradišću”.

Ujevićeva knjiga Gradišćanski Hrvati ugledala je svjetlo dana u Zagrebu 1934. kao 426. knjiga Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima. Otisnuta je „među izvanrednim jeronimskim izdanjima” u Jeronimskoj knjižnici koju je uređivao Josip Andrić.

Njezino izdanje poklopilo se s obilježavanjem 400. obljetnice doseljenja Hrvata na područje Gradišća.

Program proslave koja je imala domoljubno, vjersko i poučno obilježje osmislio je Ignac Horvat. On je tada napisao i prigodni tekst pod naslovom Četiristolet u Gradišću.

U Hrvatskoj je planirana proslava izostala zbog gospodarskih poteškoća i političke nesklonosti vlasti kraljevske Jugoslavije, a rad Društva prijatelja Gradišćanskih Hrvata bio je prekinut već godine 1933.

Na nepunih stotinjak stranica svoje knjige Mate Ujević je obradio povijesnu pozadinu, zemljopisni smještaj i naseobine, gospodarsko stanje, život i običaje, jezik i književnost, glazbu, vjerski život, školstvo, narodnu svijest i mnoge druge

sastavnice ukupne socioekonomiske i sociokulturne baštine Gradišćanskih Hrvata.

Među brojnim naseljima koja on bilježi kao gradišćanskohrvatska ima i nekih koja su danas već asimilirana ili je u njima hrvatstvo prisutno samo u tragovima.

Spominjući običaje Gradišćanskih Hrvata, Ujević je posebnu pozornost posvetio svadbenim običajima u južnom Gradišću. Elaborirajući pak pučku i elitnu gradišćanskohrvatsku književnost, Ujević nije propustio zabilježiti neke narodne pjesme iz pojedinih gradišćanskohrvatskih naselja s austrijske i mađarske strane granice. Posebno poglavlje posvetio je Hrvatskom kulturnom društvu u Gradišću i njegovu djelovanju, a zabilježio je imenom i prezimenom čitav niz javnih narodnih djelatnika Gradišćanskih Hrvata.

Na kraju je dodao neke važnije bibliografske podatke o Gradišćanskim Hrvatima. Također je u preglednoj tablici iznio i statističke podatke o broju duša u pojedinim naseljima, zastupljenosti hrvatskoga jezika u crkvi i školi, narodnosti učiteljâ i kulturno-prosvjetnim društvima (ondje gdje ih je bilo). Knjiga je providena mnogim ilustracijama iz života i kulture Gradišćanskih Hrvata.

U prilogu je i zemljovid Gradišća, koji je za potrebe Ujevićeve knjige izradio Slavko Marhold, učitelj u Pajngrtu. Vidljivo je da je Mate Ujević pokušao na pomalo enciklopedijski način obuhvatiti brojne pojedinosti o Gradišćanskim Hrvatima. Njegova knjiga ima u tom smislu doista sintetski karakter. Njezin je možda jedini nedostatak u tome što nije opremljena odgovarajućim kritičkim instrumentarijem, zahvaljujući čemu su pojedine autorove obavijesti u njoj razmjerno teže provjerljive.

Dakako, Mate Ujević je učinio ono što je u svoje vrijeme mogao učiniti. U pogовору je naveo da je želio napisati ambicioznije djelo, ali mu to nije bilo izvedivo, jer tada još nije bilo ni elementarnih istraživačkih predradnji, nužnih za potpun uspjeh takva pothvata. No, ako se njegovi Gradišćanski Hrvati usporede s onim što je u hrvatskom kulturnom krugu do tada bilo napisano o Gradišćanskim Hrvatima, onda se bez imalo dvojbe može reći da je Mate Ujević tom knjigom učinio vrlo bitan iskorak.

Osim prepoznatljive stručne ona ima i znatnu dokumentarnu vrijednost, jer se iz nje može iščitati stanje kakvo je postojalo među Gradišćanskim Hrvatima u vrijeme njezina nastanka. Nakon izdavanja spomenute knjige Mate Ujević se i dalje nastavio baviti gradišćanskohrvatskim temama.

Tako je on 1935. u zagrebačkom Obzoru prikazao knjigu *Povest katoličanske crkve autora Martina Meršića, župnika u Pajngrtu*, koju je u Beču izdalо Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću. Iste godine prikazao je u Hrvatskoj straži

kalendar Naša domovina, također u izdanju Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću. A u Obzorovoј spomen-knjizi 1860.-1935., tiskanoj u povodu 75. obiljetnice izlaženja jednoga od najuglednijih listova u povijesti hrvatskoga novinstva, objavio je članak Gradišćanski Hrvati i naše veze s njima. U njemu je posebno upozorio na ulogu koju je u senzibilizaciji hrvatske javnosti za gradišćanskohrvatske teme imalo zagrebačko Društvo prijatelja Gradišćanskih Hrvata, iako je ono djelovalo samo pola godine.

O tome je ustvrdio sljedeće: Uza sve to što je društvo prestalo djelovati, opaža se ipak, da je ono imalo velikog uspjeha: nema gotovo hrvatskoga sela koje ne zna za gradišćanske Hrvate, a to je, možda, zasada i dovoljno. Može se mirno očekivati, da taj interes neće prestati, pa da će hrvatska javnost i dalje pratiti sa simpatijama rad toga ponajdražega dijela naše emigracije, koji je pokazao toliko života i otpornosti, i koji će sigurno i dalje ostati čvrsto okupljen oko svoga kulturnog središta Hrvatskog kulturnog društva. To je društvo središte prosvjetnoga rada, i ono okuplja sve zdrave narodne snage u Gradišću: izdaje knjige, pomaže prosvjetna društva, i na taj način jača narodnu svijest, a gdje se svijest i prosvjeta združe, tamo su snaga i sposobnost za život.

Po staza naših starih

Rodno, mila grudo naših pradjedova
 Naših starih ocev i dragih kumova
 Pozdravljeni budi došli smo sad k tebi
 Da od naše dice pozabljena ne bi

Po staza naših starih koracamo hrabro
 Kroz pet držav put nas gori vodi ravno
 Rašicani, trudni, skoro osamljeni
 Od Boga i Gospe nikad ostavljeni

Ref.:

Hodmo skupa braćo, mili nam Hrvati
 Pokažimo svitu da smo skupa brati
 Daljina i vrime razbilo nas nije
 Da u nami isto dobro srce bije

Pet vjekov od stabla otkinuta grana
 Vehne, slabí, plače, ali se još ne da
 Prisegnimo čvrsto ovde sad pred svimi
 Čuvat ćemo jezik materinski mili

Po svi kraji svita gizdavi naš roj
 Neka vidi nek se dići rodnoj gudi toj
 Gradišćanska ino druga hrvatska nam braća
 Svehrvatsko kolo pelda j“ i zadaća

Za vam

Na kamenu hladnom

Na brigu kamo vsaki jednoč dojde
Sjel sam se na kamen hladni
Kamen teški od Rimljanov
Uz cestu staru i va hladu murvi

Va jački se jači dužička je
Ciesta od Beča do Rima
Tako je dužička povidajka starih
Štorica ku ču vam povidat i ja.

Pod brigi na drugoj strani
Niknul je varošić moglo bi se reć
A na putu podno nujnih brižuljkov
Putovalo i tržilo se j“ i on čas već.

Prlje neg su denašnje mudre glave
Izmirile i našle taj povoljan smjer
Su si stari ljudi po čuti svojih
Izgazili stazu gori na sjever.

A oni iz sjevera pak kanili su
Viditi malo tepliji kraj
Kade sunce duže prži i sije
A veliko jezero odbija sjaj.

A oni za brigom virili su van
Glave si rivali i gledali ravnicu
Iz loze doli sikli su pred sobom
Da imaju stazu velike hraste i živicu

Na hrpti noseć malu putnicu
Ovi s ravnice došli su skupa
S onimi ki su došli sa zapada
Istoka, sjevera i juga.

Na kamenu sidim i gledam
Va vsako vrime s istoga mesta
Kako su već stari rekli
Mjesto je ovo križanja ciesta.

Jedan s drugim tržili su, pominali se
Rugali i pogađali, kupili i prodavali
Dobro jili i napili vode kisele
Tužili se i karali pa se dobro i nasmijali.

Rekli su da je ovde pomišano
Sve ča se pomišat da
Jeziki i narodi vsake fajte
Meštrije i zanati pak još i Bog zna ča.

Va krajina j“ zato takva
Zato j“ ona znala dat
Velike muže, ideje kot no djela
I tako naš žitak nadalje peljat

Va poslidnje vrime ne tak zdavno
 Ovo već nij štorica staroga mi oca
 Dogodalo se je ovde va blizini
 Spravišće o kom povidaju i dica

Pred dvajseti leti il jur malo i već
 Naš narod je pomagal drugim
 Da opet ovim starim i prašnim drumom
 Va nepriliki najdu put k svojim bližnjim

Bil je to PIKNIK uz hura i krik
 Za koga je još isti hipac čula
 Cijela naša Mater Magna
 Širom i poprik
 Stara nam Europa!

Al štorici još nij došal zapravo kraj
 Naš človik se j“ s tuđincem vsenek lipo zahajal
 Pustil ga je neka djela, nek se množi
 Da si budu v budućnosti dobri tovaruši.

Al tuđinac ni znal poštovati svoj novi kraj
 Staroga, domaćega va mnogi posli zrival je kraj
 Ov ni mogal vjerovat da se to spravit more
 Da dobrota, lipe riči hićeno bude v morje

Našu rič sve manje čut je okolo
 Rijetko kad se vidi tancati naše kolo
 Odgovore na va vrimena zaman smo jiskali
 A mislili smo čvrsti smo stojimo na skali

Al i ta skala zna bit slaba i raspuknut se
Od tuge kada vidi skrsnut naš mali roj
Ki se j“ jednoč ur gori stal u zemlji novoj
Kad iz niš stvorili su žitka va njoj

Va miru sad počivadu si naši preoci i mili
Bog neka im miran sanak i blagoslov dili
A mi ki smo oš ostali šakica hrabrih Hrvata
Držmo se skupa, budmo jedan uz drugog

Poštujmo se i cijenimo kod bratac brata!

Ž&W

*Književnici s prijatelji u Devinskom Novom Selu, Muzej
Írók barátaikkal Dévényújfaluban*

Slike iz života

Mlada maša Marka Mogyorósi
Mogyorósi Márko újmiséje Kópházán,
menet a szülőháztól

Mlada svećenik Marko s Koljnofskim
Kolom i tamburaši
A fiatal pap Márko a kópházi táncosokkal
és tamburásokkal

Štrabanci na snimanju u Etno selu Međugorje
A Strabanci zenekar a medugorjei etno faluban felvételen

sv. Quirin na ulazu crikve sv. Marka
u Zagrebu
Szent Quirin a zágrábi Szent Márk templom
bejáratában

Crikva Hrvatskih Mučenika sa Ivanom
Pavlom II. Udbina
A horvát mártírok temploma
II. János Pál pápával Udbinában

Procesija u Koljnofu na Duhe
Úrnapi körmenet Kópházán

Majka Božja Bistrička
A Mária Bistricai Szűz

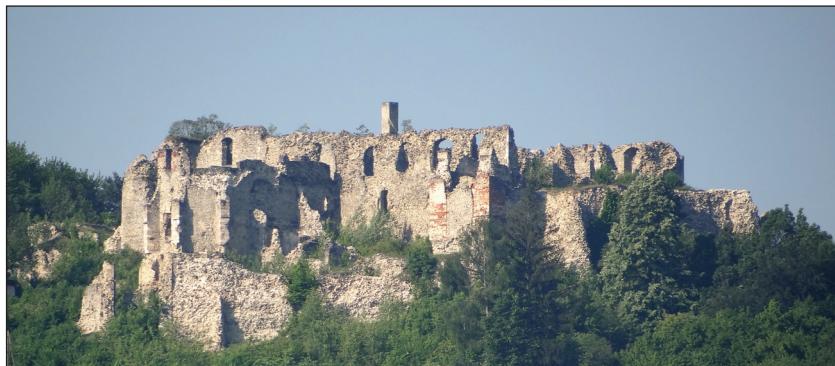

Izlet u Osijek
A kópházi tamburások kirándulása Eszékre

Potkovano jaje iz Kreševa
Megpatkolt tojás Kreševóból

Ružica grad iznad Orahovice u Slavoniji / Ruzsica vára Orahovica felett Szlavóniában

U našičkom parku s ravnateljicom muzeja
Silvijon Lučevnjak / A nasicei parkban

Karnevál

Malo šale vseenek dobro dojde
Egy kis bolondság mindig jól jön

Mlikarica u Grobnišćini
A tejvivő asszony Grobnik környékéről

Hrvatska naiva iz Podravine / Horvát naiv festészet Podravinából (Drávamellék)

Šibenska katedrala
A Šibeniki katedrális

Lipotice u Terciji na hrvatskom balu 2013.
Lipoticék a kópházi Tercia Eleganban
megtartott horvát bálon 2013.

Tetac u Podravini
Öreg bácsi a Drávamentén

Nevjerojatno, ali ovo je zima na moru
Hihetetlen de ez a tél Dalmáciában

Križ iz Koljnofa